

**Generaal Baron Gourgaud
Sainte-Hélène**

Journal inédit de 1815 à 1818

**Avec préface et notes de
mm. le Vicomte de Grouchy et Antoine Guillois**

Paris 1899

Twee delen.

Deel 1: 590 pag.

Deel 2: 564 pag.

*Gelezen en uit het Frans vertaald (veel letterlijk, veel in uittrekselvorm)
door Roel Vos van 17 dec 2008 – 22 jan. 2009..*

*Roel Vos heeft een origineel exemplaar (1e druk) gebruikt.
Dit boek is voor het eerst verschenen in 1899.*

DEEL II

jaar: 1817
+ pagnr.

Hoofdstuk X (4 april – 20 mei 1817)

- De races in het kamp
- Napoleon en de liefde
- Lady Lowe en mme Stürmer
- Bewondering van Napoleon voor Louis XIV
- De keizer praat over de Campagne naar Rusland, waarvan hij het verloop weigert op te schrijven
- Frederik de Grote
- Turenne
- Napoleon bekritiseert het systeem van maten en gewichten
- Gassendi
- Gribeauval
- De artillerie van de keizer
- Het Legioen van Eer
- Over de vergissing van de farao's om piramides te bouwen
- De keizer en de reizenden
- De oordelen over Karel I en Louis XVI
- Scène door de keizer tegen admiraal Malcolm als gevolg van het gedrag van Hudson Lowe
- Herinneringen aan de Tocht naar Egypte
- De vrouwen van de wereld
- Het was in Tilsit, vindt de keizer, waar zijn fortuin en geluk hun hoogtepunten bereikten of tijdens de eerste Italiaanse Campagnes
- Emotie bij de keizer bij het lezen van Paul et Virgine

- Zijn mening over La Nouvelle Heloïse
- Over zelfmoord
- Madame Mère
- Het regiment van de dromedarissen
- Napoleon wilde de Engelsen in India aanvallen, de Russen verhinderden dat
- Over de 'Mohamet' van Voltaire
- De keizer komt weer terug op Waterloo

4 april 1817
vrijdag
1

Om 19.00u. laat de keizer me halen. Ik zeg hem dat ik niet lekker ben en ik ga ziek terug naar mijn kamer.

5 april
zaterdag
2

Nog steeds ziek, ik krijg bezoek van kolonel Wygniard en generaal Bingham. De laatste nodigt me uit voor de races. O'Meara geeft me medicijnen.

6 april
zondag
2

O'Meara wil me helpen door een inwendige operatie uit te voeren, maar het helpt niets, hij doet me vreselijk pijn. In de loop van de dag word ik beter. Montholon en Bertrand komen langs. Ik dineer niet. 's Avonds voel ik me veel beter.

7 april
maandag
2

Goede nacht, ik ben nog wel wat slap. De dokter raadt me aan naar de races te gaan. Ook Montholon wil wel gaan, maar hij denkt dat de keizer dit afkeurt. Mme de Montholon bereidt zich voor op het bezoek van Lady Lowe. Om 13.00u. bij de keizer. Hij zegt dat als ik het leuk vind, ik kan gaan. Ik ga niet van harte, ik zal er dhr. Stürmer en anderen ontmoeten, zegt de keizer. Ik gehoorzaam, stijg te paard en ga. Ik ontmoet iedereen. Ik groet de gouverneur. Als ik niet ziek was geworden, zou ik op Plantation House mylady gegroet hebben, zeg ik tegen hem. Mijn paard is bang voor de muziek en verzet zich. Lady Lowe praat vriendelijk tegen mij. Ik spreek Montchenu, die heel lovend spreekt over mijn liefde voor mijn moeder. Dit is ook bekend bij Lord Bathurst, die heel goed over mij spreekt. De Russische commissaris (Balmain) wil graag, eventueel als particulier, de keizer ontmoeten. Ik praat ook met dhr. Stürmer en zijn aardige vrouw, die ons vaker wil zien. Ook Lady Lowe komt vriendelijk over. Ik praat met Balmain over de Russische Veldtocht van 1812. De commissarissen zijn allen uiterst beleefd tegen mij. Ik geef mme Stürmer een arm en help haar op het paard. Iedereen zegt: 'Tot donderdag.' Dan zijn er weer races. Onderweg verzekert Stürmer me dat alles beter met ons zal gaan, als we elkaar vaker zien. Hij wil dat graag. Ik zeg hem dat de keizer vast besloten is om de commissarissen nooit te ontvangen. Als men dat toch gewelddadig probeert, zal hij de toegang verdedigen met de degen in de hand. Ik neem afscheid van hem bij Hutt's Gate. Hij hoopt weldra goed nieuws voor de keizer te hebben, er zijn geen recente orders. Deze Rus heeft bijna gezegd: 'De keizer, die grote man.' Montchenu heeft een of twee keer 'Bonaparte' en Lady Lowe 'de Keizer' gezegd. Stürmer heeft zoiets niet gezegd. Op Longwood meteen naar de keizer. Hij staat op de traptreden naar de biljartzaal. Ik vertel hem alles. De keizer heeft er geen belang bij de commissarissen te ontmoeten of met hen

te communiceren, want pas als de Conqueror arriveert, kan er wat veranderen. Om 20.00u. diner, conversatie over paarden. De dokter zegt, dat ik wel met mme Churchill zou willen trouwen, de keizer zegt dat het geen haast heeft. Ik moet in Engeland een rijk meisje trouwen en er tien jaar blijven. 'Ja, zeker, ik was 34 jaar en hoe meer ik dacht aan trouwen, hoe meer ik ging scheiden,' zegt de keizer. Zijne Majesteit is laat getrouwd, de tweede keer. Hij zal na Marie-Louise nooit meer trouwen.
Slapen om 22.00u.

8 april
dinsdag
8

Om 10.00u. komt Bertrand bij me, hij praat over de commissarissen en hij is een beetje recalcitrant: die heren moeten maar als eerste komen. Na het ontbijt ga ik naar mme Bertrand en vertel haar alles over de races. (Zij is er zelfs wegens ziekte niet geweest.) Vooral over de dames vertel ik haar. Om 19.30uu. schaak ik drie partijen met de keizer. Dan diner. Gesprek over markiezen. Voorlezen uit Osian. Slapen om 22.30u.

9 april
woensdag
9

Enorme verveling, het regent de gehele dag. Mme Bertrand is de hele dag ziek. Mme de Montholon wordt door de keizer uitgekozen als zijn ambassadrice voor morgen. Jaloezheid tussen de beide dames. Ik dineer alleen. Om 20.30u. terug bij de keizer. Mme de Montholon zal morgen zeker naar de races gaan te voet, met haar man. De laatste krijgt de instructie mee Stürmer te vragen naar de keizerin en haar zoon. Bertrand en ik mogen ook gaan.

10 april
donderdag
11

Het is geen mooi weer, maar de races gaan wel door. Mme Bertrand is behoorlijk ziek. Ik ga om 14.00u. naar de races, er is geen enkele dame. Alleen de Russische commissaris, die in burger is, hij groet me. Hij zegt dat Montchenu ziek is. Iedereen kijkt naar ons, het is onbehaaglijk, ik heb niets te zeggen. Dhr. Gorrequer en Hudson Lowe komen aan. De Rus zegt tegen Hudson Lowe dat hij niet verder komt dan de eerste barrière als hij naar Longwood wil. Er zal vanavond een groot diner bij de gouverneur zijn, waar alle commissarissen zullen komen. Om 19.30u. bij de keizer. Hij is erg vriendelijk. Ik heb een slecht humeur, drie spelletjes schaak, diner. Om 22.30u. naar bed. De commissaris van politie is op 7 april gestorven. Er zijn vandaag vier schepen uit China aangekomen.

11 april
vrijdag
12

Om 08.00u. bij de keizer. Hij is nog in kamerjas en vraagt wat ik gisteren allemaal gehoord heb. Dan wijs ik Zijne Majesteit op de noodzaak de Russische Campagne op papier te zetten, net zoals die van Moskou, maar hij zegt dat hij te moe is. Hij is te somber, hij zit in een gevangenis! Hij heeft niets te lezen, hij heeft Fransen nodig. Hier is niets. Hij zal wel bepaalde zaken opschrijven, zoals bv. over Louis XIV. De keizer geeft zijn positieve mening over deze vorst. Ook over de Russische Veldtocht. Na dit gesprek draagt Zijne Majesteit me op zijn boeken na te gaan en materiaal te verzamelen over de geschiedenis van deze Campagne. Na een ziekenbezoek aan mme Bertrand besluit de keizer om 18.00u. een eerste dictaat te geven over zijn mislukte campagnes en ik schrijf dat in het net. Om 20.00u. diner. Men is verbaasd dat ik niet ben uitgenodigd voor het bal in de

stad vanavond. Daarna nog enkele opdrachten van de keizer met betrekking tot Rusland. Om 21.30u. slapen.

12 april
zaterdag
15

Ik verzamel documenten over de Russische Campagne. Om 18.00u. bij de keizer, hij geeft me opdracht om een Engels boek over zijn leven door te lezen en daar materiaal uit te halen. Hij is erg vriendelijk tegen mij: 'Gourgaud, mijn beste Gourgaud!' Diner, poëzie lezen. Om 21.30u. naar bed.

13 april
zondag
16

Met mme Bertrand gaat het beter. Ik tref haar aan bij admiraal Malcolm en zijn vrouw.

Om 14.00u. bij de keizer. Gesprek over het geweer. Het is het beste wapen, dat er is, samen met de bajonet. Daarna praten we over Frederik de Grote van Pruisen. Hij heeft te lang gewacht (40 dagen) en is daardoor verslagen. De gouverneur gaat naar mme Bertrand. Daar komt ook mme de Montholon, die erg haar best doet tegenover Hudson Lowe.

Ik ga te paard uit en ontmoet dhr. Reade, die ook naar mme Bertrand gaat.

Om 19.30u. bij de keizer. Gesprekken. 'De admiraal is een courtisane!' De jonge Tristan is erg ziek door een aanval van dysenterie.

Om 22.00u. naar bed. Ik zie dat Tristan wel laat op de avond wordt adergelaten.

14 april
maandag
18

Tristan is gered!

Om 14.00u. bij de keizer. Ik laat hem mijn werk omtrent Rusland zien, de motieven enz. Hij wil het politieke aspect niet behandelen. Hij herhaalt dat hij alleen de militaire zaken wil beschrijven en daarna die van 1813 en 1814. Dat zal heel interessant zijn. Hij dicteert me wat ik allemaal moet gaan doen: de oorlogen van de Russen tegen de Perzen en de Turken vanaf 1806, de toestand van de Franse en de Russische legers.

Na het diner zegt Zijne Majesteit dat hij de ambassadeur, die naar China gaat (er zijn gisteren vier schepen aangekomen, die daar heen gaan) niet wil ontvangen. Waarom niet? Slapen om 22.00u.

15 april
dinsdag
19

Er komt een vierde knecht voor de stallen en eentje voor Montholon. Ik raadpleeg Bertrand of ik wel of niet een bezoek mag brengen aan Lady Lowe; hij herinnert me eraan dat de keizer al een keer ja heeft gezegd. Als ik hem dit opnieuw vraag, zal hij nee antwoorden.

Om 16.00u. bij de keizer. Hij zit in bad. Hij legt me de wet van Archimedes uit. Hij is erg vriendelijk. Als hem genoeg tijd gegeven is, zal hij 1813 en 1814 schrijven. Ik trek me terug.

Om 20.00u. diner. Conversatie over Frederik de Grote. De keizer zal zijn opmerkingen over deze bijzondere man dicteren. Slapen om 22.00u.

16 april
woensdag
21

Ik zie 's ochtends Bertrand. Fitz-Gerald ontbijt bij me. De verveling regeert op Longwood, evenals in het kamp, waar de afgelopen zeven dagen vier soldaten aan dysenterie gestorven zijn.

Mme Bertrand hoopt enkele dagen bij Lady Lowe op Plantation House door te brengen, zij verveelt zich dood en begrijpt niet dat haar man hier wel tien jaar kan blijven zonder zich te vervelen.

Er komen drie schepen aan met vierhonderd Chinezen, die zich gaan vestigen op het eiland.

Ik ben om 19.00u. bij de keizer. Om 20.00u. diner. Praten over Laplace (Minister

van Binnenlandse Zaken). Gesprek over de dood. De keizer: 'Op het slagveld heb ik in één klap mensen zien doodgaan, waarmee ik aan het praten was!'

17 april
donderdag
22

Om 15.00u. bij de keizer, die gekleed is. Veel dictaat over militaire organisatie. Zijne Majesteit is heel goed voor mij.
Deze ochtend is de grootmaarschalk (Bertrand) tegen gehouden door een schildwacht richting miss Skelton. Hij is woedend terug gekeerd, heeft geklaagd bij Poppleton.
Diner, schaken, om 22.00u. naar bed.

18 april
vrijdag
23

Zijne Majesteit vraagt met om 14.00u. Ik werk met hem over kamporganisatie. Bertrand komt om 19.00u. Hij is niet erg enthousiast over dit werk. We gaan door tot 20.00u., de grootmaarschalk dineert bij ons. Slapen om 22.00u. De officieren uit India zullen Bertrand bezoeken.

19 april
zaterdag
23

De keizer vraagt me om 08.00u. Dictaat tot 11.00u. Dan schrijf ik aan mijn moeder. De officieren uit India spreken in de tuin met de keizer, die daarna een bezoek brengt aan mme Bertrand.
Om 18.30u. bij de keizer in de salon, hij behandelt me amicaal. We berekenen waterpompen in verband met overstromingen. Ook brandweerpompen. Dictaat van de keizer hierover.
Om 22.00u. naar bed.

20 april
zondag
24

Somberheid, verveling, niets interessants.

21 april
maandag
24

Ik heb zin om een bezoek te brengen aan Lady Lowe en vraag Bertrand om raad. Hij zegt dat ik er niet zonder toestemming heen kan gaan.
Zijne Majesteit vraagt met om 19.00u. om te schaken en behandelt me zo vriendelijk, dat ik er verbaasd over ben. Om 22.00u. uiteen.

22 april
dinsdag
24

De gouverneur brengt een bezoek aan mme Bertrand, blijft kort en zegt bijna niets. Hij lijkt gehaast en gespannen. Hij gaat ook naar de Montholons.
Om 20.00u. diner.
Om 21.00u. in de salon. Gesprek over leeftijden. Mme de Montholon gelooft dat ze hier veel sneller oud zullen worden. De keizer bevestigt dat. Zijne Majesteit verveelt zich, begint een spelletje schaak, stopt er weldra mee en zegt: 'We gaan naar bed!' Het is pas 22.00u.

23 april
woensdag
25

's Ochtends komen werklieden allerlei zaken afronden, zoals onder andere de veranda van Bertrand. Mme Bertrand verveelt zich dood. En ook ik haat diep het leven dat ik hier leid.
Balcombe komt langs met nieuwtjes. Veel stilte bij het diner. Slapen om 22.00u.

24 april
donderdag
27

Ik ontbijt met Bertrand. Om 13.30u. vraagt de keizer mij. Hij is niet gekleed, spreekt met mij over de grond, de vegetatie. Hij is vriendelijk tegen mij, heeft niet geslapen vannacht en gaat rusten.
Bij het diner praat de keizer over de artillerie. Ook over de gouverneur. Dat is een dreigende man, moet vervangen worden, maar wie weet of er dan niet een nog dreigender type komt. De Montholons slaan een kruis. Lady Lowe is beter.

Zijne Majesteit geeft opmerkingen op het systeem van maten en gewichten. Het oude systeem lijkt beter, maar dat kan niet meer. Voeten, pouces ed. zijn geen goede maten meer. Millimeters, decimeters en meters zijn duidelijker. Het is een leuke avond.

25 april
vrijdag
29

Om 08.00u. bij de keizer. Hij is gekleed, ik mag gaan zitten, dictaat over de problemen bij de overstromingen van de Nijl. Werken tot 11.30u. Hij behandelt me heel goed en ik mag met hem ontbijten. Dan weer werken tot 13.00u. Daarna rust hij uit op de canapé.

Om 16.30u. ga ik uit rijden. Ik kom de aide-de-camp van de dhr. Montchenu tegen, daarna graaf Balmain, die erg beleefd is. Hij vertelt het volgende: men wilde de botanist (Philippe Well, een Oostenrijker, rkv) een proces aandoen, omdat hij hoofdhaar (van de koning van Rome, rkv) voor Napoleon heeft mee genomen.

Stürmer heeft brieven van zijn Londense ambassadeur, graaf Lieven, gekregen. Stürmer klaagt over het gebrek aan vertrouwen van Hudson Lowe tegenover hem. Stürmer had niet moeten spreken over de botanist tegen Hudson Lowe. Hudson Lowe wil niet dat Balmain twee keer per week Longwood bezoekt. (Hetgeen hij helemaal niet kan! rkv.) Balmain vindt het eiland ook afschuwelijk. Hij is er zeker van dat de Conqueror (wordt dringend verwacht! rkv) nieuws zal brengen. Bij Hutt's Gate neem ik afscheid.

Zijne Majesteit dineert alleen, hevige last van koliek Ik eet in mijn kamer.

26 april
zaterdag
31

Ik vertel de keizer over mijn gesprek met Balmain. Hij is niet gekleed, ik mag gaan zitten. Hij heeft kranten ontvangen van Bertrand, ik moet ze voorlezen. Later spreken we over Frederik de Grote. Montholon leest de keizer zijn Campagnes voor. 'Deze prins handelde tegen alle oorlogsregels in!' Napoleon is een bewonderaar van Frederik de Grote. Napoleon vertelt nu uitgebreid over deze persoon (pag. 31 – 34).

Diner. Nog even praten over het slechte van Hudson Lowe. Praten over de geschiedenis van Egypte. En over het verschil tussen de regering van Karel I en die van Cromwell, vergeleken met de Franse Revolutie. Cromwell was toch een bijzonder man.

De keizer trekt zich terug om 22.00u.

27 april
zondag
35

De keizer vraagt me tegen de middag. Hij is in zijn kamer, niet gekleed. Hoeveel produceert een brandspuit per uur? Ik zal het berekenen en zoek het op.

Ondertussen gaat de keizer in bad. Ik geef hem de resultaten. Hij geeft me als dictaat uitgebreide berekeningen over de overstromingen van de Nijl, de sluizen, de hoeveelheden beschikbare landbouwgrond. Hij gaat maar door. Ik verblijf twee uur in zijn badkamer, waar ik stik van de hitte.

Om 18.00u. opnieuw bij de keizer. Hij praat over Egypte. Na het diner conversatie over Gassendi en de artillerie (pag. 35 – 38). Dan over het Legioen van Eer (pag. 37). Napoleon blijkt veel waardering te hebben voor de ouderesoldaten, die zoveel ervaring meer hebben dan de jongere. Dit hele gesprek duurt tot 01.30u. in de nacht.

28 april
maandag
38

Om 10.30u. bij de keizer om de stevigheid van de piramides uit te rekenen. Met dit materiaal zou men een muur om Egypte hebben kunnen bouwen. Die gekke farao's hadden beter sluizen en dammen kunnen bouwen in plaats van die

immense graftombes. Ik ontbijt met de keizer. Daarna vraagt hij me bij het biljart wie de beste artillerie-officier is: Drouot, daar ben ik voor. De keizer had op Elba slechts hem bij zich, Bertrand was daar niet, hij was steeds bij zijn vrouw en kinderen. Sorbier en Bernard (in de VS nu) passeren de revue.

Ik ga te paard met de kleine Bertrand naar het kamp, er is een schip in zicht. De kleine Bertrand valt op de terugweg van het paard.

Ik ontmoet Balmain en Gors, die ik laat passeren. Ze groeten zwak. Even later draait Balmain zich om en zegt tegen me, dat Hudson Lowe hem heeft gezegd zo min mogelijk met mij te spreken. Ook de admiraal heeft negatieve opmerkingen gemaakt. Beide zijn volgens Balmain jaloers, omdat hij wel contact heeft met Longwood en zij niet.

Er ontstaat enige irritatie. Balmain en Gors zeggen beide dat ze blij zullen zijn als de Conqueror aankomt met nieuwe bevelen, die hen zeggen ons vaker te bezoeken. De Engelsen vervelen de commissarissen, er staat een muur tussen hun gedrag en dat van de commissarissen..... Ik begeleid Balmain naar Bingham, die net terug komt van Longwood en de keizer heeft bezocht.

Om 19.30u. bij de keizer, Hij is samen met Bertrand. Er wordt gesproken over Frankrijk.

Er zijn veel zieken in het kamp. Verscheidene soldaten zijn overleden. Eigenlijk had Hudson Lowe ook moeten overlijden! Dat zou een mooi effect zijn: als het canaille sterven!

Montholon is ziek, zijn vrouw lacht er om. De keizer trekt zich om 22.00u. terug.

29 april
dinsdag
41

De dokter en Poppleton komen bij mijn venster praten. O'Meara is gisteren naar de stad geweest, heeft de Rus bij de admiraal gezien, deze heeft over onze ontmoeting verteld, maar heeft er aan toegevoegd dat hij me niet meer zal ontmoeten. Ik zeg: 'Hoe komt hij dan aan nieuws over Longwood? Zal hij iemand anders tegen komen? Er zijn intriges aan de gang!' 'De tijd zal het leren,' zegt O'Meara.

Zijne Majesteit vraagt me, somber humeur, behandelt me toch goed. De dokter heeft bovenstaande ook tegen hem gezegd. Hier het nieuws: er is een Amerikaans schip in zicht, Fitz-Gerald heeft zijn vertrek aangekondigd en een bataljon van het 66^e gaat zich inschepen voor India.

Om 19.00u. terug bij de keizer, die triest en kil is. Dictaat over Egypte, over hoe postduiven af te richten, ed. Om 21.30u. trekt hij zich terug.

30 april
woensdag
42

Archambault verveelt zich, hij vindt dat hij niet voldoende betaald wordt. Zijn broer vertrok zonder geld en dat geeft hem niet veel hoop. Terwijl Marchand 15.000 francs rente, grond ed. heeft.

Montholon is nog steeds ziek, we dineren met drie man.

Om 16.00u. ga ik naar Fitz-Gerald in het kamp, die me gisteren beloofd heeft met mij buiten de grenzen te kunnen gaan. Ik ga toch alleen.

Om 18.00u. terug. Bij de keizer praten we over Karel I en Louis XVI.

Om 17.00u. is de keizer op bezoek geweest bij mme Bertrand.

1 mei
donderdag
43

Ik heb een slecht humeur, het regent, ik wandel tot aan Alarm House.

Om 18.00u. vraagt de keizer me, behandelt me amicaal, trekt me aan de oren, wil gaan werken. Hij gaat verder over de geschiedenis van Engeland.

Slapen om 22.00u.

2 mei
vrijdag
44

Om 14.00u. dictaat over de Campagne naar Rusland.
Om 16.00u. wandel ik en ik ontmoet Balmain en Gors. Ik loop langs ze heen, groet ze. Ik laat ze merken dat ik ze mijd om ze niet in verlegenheid te brengen. Ik vertel de keizer erover. Na het diner bekijken we de schets over de expeditie naar Egypte. 'Hoe laat is het?' '22.00u.' 'Dan gaan we naar bed!'

3 mei
zaterdag
44

Om 12.00u. bij de keizer bij het biljart, hij is niet gekleed. We lezen Peltier. Zijne Majesteit zoekt hierin de brief van 1812 aan Catlereagh, die hij totaal vergeten is. Hierin en in de brief aan Romantsoff van 30 april 1812 vindt men het ware motief van de oorlog tegen Rusland.
Ik ga te paard uit en ontmoet diverse personen.
Om 20.00u. diner met mee de Montholon en mme Bertrand. De laatste waarschuwt me dat ik me rustig moet houden, omdat ik te laat aan het diner ben, de keizer zit er al.
Gesprek over Egypte en de wiskunde en allerlei andere zaken.
Om 22.30u. trekt de keizer zich terug.

4 mei
zondag
49

De admiraal bezoekt de keizer en zegt hem dat de Conqueror misschien de order brengt dat wij allen weg moeten: Bertrand, Montholon en ik, maar vooral de Bertrands. Mme Bertrand weet dit ook al van de admiraal. Hij dringt er sterk op aan dat mee Bertrand een bezoek aflegt bij Lady Lowe, die is immers ambassadrice!
Ik ga te paard uit en ontmoet Dickson en Jackson. Mijn paard steigert en ik val bijna in het ravijn. Ik verwond mijn arm licht, Dickson snelt naar Longwood. Een soldaat houdt mijn paard tegen, wil er op klimmen, maar hij steigert weer en gooit hem op de grond. Ik geef 20 francs aan deze soldaat.
Deze ochtend heeft Montholon met mij over de Conqueror willen spreken. Hij komt nog niet aan het diner.
Om 20.00u. diner. Voorlezen uit de Andromache. Slapen om 22.00u.

5 mei
maandag
50

Poppleton gaat, wat ziek, naar de gouverneur. O'Meara gaat elke dag naar Plantation House.
We wandelen in de tuin, we gaan naar Bertrand. De admiraal en Lady Lowe zouden betere gouverneurs zijn dan Hudson Lowe!
Om 18.30u. bij de keizer. Hij schaakt met Bertrand en praat over de gouverneur. 'Het is een schurk! (coquin)' Bertrand ontsnapt om thuis te dineren, want zijn vrouw verveelt zich zo alleen. Zijne Majesteit laat hem terug roepen. Antwoord: 'De grootmaarschalk heeft erge hoofdpijn!' De keizer behandelt me goed, laat me zijn wijn proeven, praat uitgebreid over Egypte, over Conté, over Monge (pag. 51 – 54).
Tenslotte zijn we vanaf 15.00u. tot 23.00u. bij elkaar.

6 mei
dinsdag
55

Volgens Bertrand versombert de keizer, hij zal niet langer dan twee jaar hier leven. Als hij 's nachts wakker wordt, kan hij niet meer inslapen, denkt aan al zijn fouten en vergelijkt zijn huidige positie met die van vroeger. Ja, Zijne Majesteit is zeer ongelukkig!
Om 14.00u. roept Zijne Majesteit mij, ik moet nogmaals berekeningen maken omtrent de brandweerpompen bij de Nijl. Na het werk gaat hij naar Bertrand, daarna naar Montholon. Ik ben bezig met te verkleden, als hij met Bertrand bij me binnen komt, hij beklagt me om mijn slechte huisvesting.

7 mei
woensdag
56

Om 18.00u. terug bij de keizer. Hij vraagt aan ons allen wanneer we denken dat hij het gelukkigst was. Ik zeg: 'Bij de trouwerij.' Mme de Montholon: 'Als Eerste Consul.' Bertrand: 'Bij de geboorte van de koning van Rome.' Napoleon zegt: 'Misschien bij Tilsit, misschien na mijn overwinningen in Italië. Toen zag ik de wereld aan mijn voeten liggen.'
Zijne Majesteit zingt een Italiaanse aria.

Tegen Bertrand zeg ik tijdens het wandelen dat de kleermaker bij mij aandringt om mijn schulden te betalen en ik vraag hem om geld. De Montholons hebben altijd geld, ik heb geen sou. De grootmaarschalk belooft me de keizer om geld te vragen.

Om 14.00u. werk ik met de keizer aan de brandpompen en de innundaties.

Bertrand, die om 16.00u. komt, begrijpt er niets van.

Om 19.00u. terug bij de keizer. Hij schaakt. Als ik zeg dat de berekeningen over de pompen klaar zijn, stopt hij, pakt pen en papier en tekent vervolgens een pomp, die in één minuut de Nijl kan laten stijgen. Absurd.

De keizer, tevreden met mijn werk, verklaart tegenover Bertrand, dat ingenieurs niets weten (Bertrand is een ingenieur, rkv.) Enige verdere uitleg. Diner. Bertrand lijkt wat beledigd. Er wordt veel gesproken over wiskunde. Om 21.30u. trekt de keizer zich terug.

8 mei
donderdag
57

Bertrand komt 's ochtends bij me. Hij verzekert me dat Zijne Majesteit de meest ongelukkige van ons allen is. Ik vind dat ik dat nog steeds ben. Discussie met Bertrand hier over. 'U kunt toch gaan waar u wilt?' Ik: 'Gaan? Waar heen? Ik heb geen reputatie, geen geld!' Dit gaat zo even door (pag. 58 – 59). Bertrand gaat behoorlijk gepikeerd weg.

Om 13.00u. bij de keizer, die bezig is zich te kleden. Ik werk met hem tot 17.00u., dan roept de keizer de grootmaarschalk, die er afstandelijk uitziet na gisteravond. Volgens Mme Bertrand heeft haar man gisteravond na het diner een ernstige koliekaanval gehad. Als Poppleton weggaat, wordt hij vervangen door Reade. Ze smeekt me verder niets te vertellen over het gerucht dat de Montholons gaan vertrekken. Ik vertel haar dat de keizer niet meer dezelfde is voor mij. Hij behandelt me vriendelijk, ik ben er erg verbaasd over.

In de salon voor het diner praten we over wiskunde. Om 22.00u. slapen.

9 mei
vrijdag
60

Ik ben om 15.00u. bij de keizer. We praten over de Moskouse soevereinen. Ik vind de geschiedenis van Rusland door Custine een beetje een schotschrift. 'Nee,' zegt de keizer, 'dat werk is juist.' Ik praat over Hendrik VIII van Engeland en ben wat verbaasd over de gemakkelijke wisseling van godsdienst. De keizer ziet er een slimheid van deze Hendrik in. De keizer is vriendelijk, raadt me aan om de stad in te gaan, maar ik werp op dat ik dan verplicht ben teveel geld uit te geven.

Om 19.00u. ben ik terug in de salon. Aan tafel zegt Zijne Majesteit dat kinderen altijd ondankbaar zijn tegenover hun ouders. Dat doet mij in mijn positie huilen. Slapen om 21.30u.

10 mei
zaterdag
62

De kleermaker komt me om zijn geld vragen. Ik schrijf Bertrand. Poppleton zegt dat er maandag een schip naar Engeland gaat.

Om 14.00u. bij de keizer. Hij noemt me een groot kind en zegt me Waterloo en de Veldtocht naar Rusland op te halen. Even later vindt hij dit werk

onaangenaam, hij ziet de fouten, die er in staan. Zijne Majesteit draagt me op kaarten van Rusland te maken, zonder dat kan hij niets. Zijne Majesteit dicteert me een en ander over de rivieren, de afstanden ed.

Om 17.00u. komt Bertrand, ik ga naar mijn kamer en tref er Marchand aan, die ook vindt dat ik zeer slecht gehuisvest ben, het regent en rookt bij mij binnen. Hij geeft mij namens de keizer een zak met 165 dollars. Ik schrijf aan mijn moeder. De keizer lees Paul et Virgine. Het ontroert hem. Ik huil samen met mme de Montholon, die bij het weggaan zegt, dat onze positie hier ook dergelijke gevoelens oproept.

Zijne Majesteit trekt zich om 22.30u. terug.

11 mei
zondag
63

De dokter ontbijt met de Bertrands. Bertrand lijkt tegenover mij zijn kille houding sinds enkele dagen te willen bevestigen. Ik vraag mme Bertrand of zij al geschreven heeft met welke boot zij gaat vertrekken. 'Nee, meneer, ik schrijf geen brieven, die door anderen gelezen zullen worden!' 'En in Parijs leest de politie uw brieven niet?' Mme Bertrand vertelt me over de ruzies met de Montholons en de moeilijkheden met haar bedienden.

De keizer roept me om 14.30u., is vriendelijk, gekleed, hij heeft me al drie keer laten roepen, berispt me, omdat ik de kaart van Rusland nog niet af heb, hij loopt heen en weer, zegt dat hij alleen maar een verslag wil laten maken door een officier, die steeds bij hem was. Dictaat en indeling, per dag een bladzijde in het schrift reserveren.

Om 18.00u. Bertrand, om 19.00u. Montholon. Schaken. De keizer zegt dat hij onsterfelijk wordt door het werk dat wij hier samen doen. Hij is zeer opgewekt. Bertrand dineert met ons, de keizer is er van overtuigd, dat wat ik zeg over de pompen juist is. "Waarom hebben die stomkoppen van ingenieurs mijn idee niet willen uitdiepen? Ah, mannen van verdienste zijn zeldzaam! Bertrand is gepikeerd en hooghartig.

We lezen 'La Mère coupable', daarna praten we tot middernacht over waterkwesties.

Om 17.00u. heeft O'Meara me een brief van Hudson Lowe en een kaart van Rusland gegeven. Ik heb er met de keizer over gesproken, die me beval de kaart terug te sturen als er geen betere is.

12 mei
maandag
65

Ik blijf tot 17.00u. in mijn kamer, omdat de keizer gisteren heeft opgemerkt, dat hij verschillende keren om mij deed vragen, maar dat ik er niet was.

Om 17.30u. echter ga ik naar mme Bertrand, die opmerkt, dat ik sinds enkele dagen treuriger ben dan gewoonlijk. Ik zeg: 'Ik geloof dat de grootmaarschalk de vriendschapsband met mij verbroken heeft en ik constateer tot mijn verdriet, dat hij tegen mij doet, zoals tegen de hele wereld: onverschillig!' Ze verzekert me dat ik me absoluut vergis.

Om 18.30u. naar de keizer, die vier uur in bad heeft gelegen. Hij is vriendelijk, knijpt me een beetje en speelt zeven of acht spelletjes schaak met me. Dan komt mme de Montholon binnen, die met haar man strijdt over haar dochtertje: ze huilt, zegt dat hij een beul is. Zijne Majesteit heeft er plezier in.

Diner. Lezen in 'La Nouvelle Heloise'. Het gesprek gaat over zelfmoord. De keizer vindt het lafhartig. Hij zegt dat hij de voors en tegens zal bestuderen.

13 mei
dinsdag
67

Ik praat met Bertrand over onze situatie hier. Gesprek gaat over dat Montholon veel geld krijgt en ik bijna niets, dat vernedert me. Al twee jaar ben ik hier en ik

heb slechts schulden. Wat een toekomst! (Zo gaat Gourgaud nog een tijdje door, rkv.) Ik eindig met dat ik de keizer liever niet verlaat, maar dat ik daartoe toch gedwongen word. In Parijs heb ik tenminste vrienden..... Bertrand verzekert me dat de keizer steeds dezelfde is gebleven. Hij zelf heeft ook geen held en bidt me van hem nog zeven of acht pond te lenen.

's Avonds klaagt de keizer over hoofdpijn, heeft het warm, praat over mme de Maintenon. Gedrag en bedoeling van deze vrouw waren niet duidelijk. De Pausen erfden de macht van de keizers. Het is belachelijk dat een staatshoofd ook niet geestelijk leider kan zijn (is nu (2009) in verschillende landen wel zo, rkv.).

De keizer heeft een slecht humeur, lijdt, dineert niet met ons en trekt zich terug. 's Ochtends is hij nog niet beter.

14 mei
woensdag
69

Bertrand gelooft dat de gouverneur tegen de admiraal heeft gezegd, dat hij er niet tevreden over is, dat de grootmaarschalk bezoekt ontvangt. Volgens Hudson Lowe wil de keizer zelf bepalen wie hij wel of niet ontvangt.

Om 16.00u. komt Reade, praat een half uur met Poppleton en gaat dan naar de grootmaarschalk.

Om 18.00u. vraagt de keizer wat Reade kwam doen. Dezelfde vraag aan Montholon. De keizer is triest, schaakt niet verder, loopt langs het biljart, praat over dansen. Voor zijn tweede huwelijk hebben Pauline en Hortense geprobeerd hem de wals te leren opdat hij met de keizerin zou kunnen dansen, maar hij heeft het niet geleerd. Eugène, hij danste heel goed. Zijne Majesteit probeert enige pasjes van de contradans, hij heeft mijn steun nodig om op de been te blijven. De keizer behandelt me als een jonge man en toch zal ik binnenkort 34 jaar worden! 'Ik heb geen veertig jaar meer voor me zoals u!', zegt hij.

Diner. Zijne Majesteit houdt niet van duellieren met het pistool, op de degen, dat is het! De keizer hemelt zijn beste paard op: Mourad-Bey.

Napoleon spreekt over hoe sterk zijn moeder mentaal is. Dan over Sarrazin. Tenslotte over Dresden. De keizer lijkt triest en trekt zich terug om 22.00u.

15 mei
donderdag
73

De keizer vraagt mij om mijn werk van Rusland en Waterloo. Dikteert me over het eerste, laat me het laatste voorlezen, brengt wat veranderingen aan en vindt het dan goed. De Campagne van 1812 zal vooral interessant zijn. 'Ik heb geen kaarten! U moet voor morgen alles opnieuw hebben opgeschreven. Het moet beëindigd worden, want ik wil niet meer met dit werk verder gaan!'

'Dit werk zal u beroemd maken! Alle schrijvers uit Europa zullen u aanvallen, dat zal groot rumoer veroorzaken!'

'Maar, Sire, ik wil niet net als een Sarrazin, beroemd worden als schrijver!'

'Dat is geen vergelijking, die man heeft slechts dwaasheden verkondigd.'

Om 20.00u. leest Zijne Majesteit een stuk uit Sarrazin, de reis naar Perzië. Hij zegt geen woord als we de salon binnen komen. Eindelijk staat hij op en dineert, terwijl hij met mij spreekt over zijn idee voor een expeditie naar India. Napoleon beschrijft dit idee (pag. 74 -75). Hij zou uiteindelijk in India aankomen en daar de Engelse macht vernietigen.

Gourgaud zegt: 'Sire, de Engelsen hebben 160.000 man in India!' Napoleon zou de steun van de maharadja's zoeken.

Na het diner gaat Zijne Majesteit naar de salon, leest over de reis naar Perzië, kijkt op de kaart, praat over Nadir, betreurt het de Oosterse manuscripten niet te hebben laten vertalen. Hij verzekert dat deze ons verblijf op Sint-Helena van ons

geleerden zou maken, hetgeen wij unaniem betwijfelen.
Verveling, slapen om 22.00u.

16 mei
vrijdag
76

Te paard zie ik in de verte Hudson Lowe, die galoppeert op de nieuwe weg naar miss Mason. Ik ga terug en waarschuw Poppleton. Even later arriveert de gouverneur met Gorrequer, hij onderhoudt zich met O'Meara.
Ik werk. Om 17.00u. meld ik me bij de grootmaarschalk, de keizer is daar.
Hudson Lowe laat een tuin maken, hij heeft een steengroeve gevonden en gaat bouwen.
Zijne Majesteit is triest en praat met mij over Egypte. Diner. Slapen om 22.00u.

17 mei
zaterdag

(Gourgaud slaat deze dag over! rkv.)

18 mei
zondag
76

Er wordt een schip uit Bengalen gezien.
De keizer vraagt me om 14.00u. 'Waar was u?' Hij is gekleed, lacht, knijpt me, loopt langs het biljart en berijpt me, omdat ik Waterloo nog niet af heb.
Later uit mme Bertrand de verzuchting dat de Conqueror geen goed nieuws brengt. Ik word vreselijk triest. Mme de Montholon heeft een opbeurend nieuwtje: zij vindt de keizer minder triest dan bij het begin van zijn verblijf op Sint-Helena, hij begint er aan te wennen.
Om 20.00u. zijn we in de salon, de grootmaarschalk dineert met ons. Zijne Majesteit leest 'Mohamet'. Hij heeft er kritiek op. 'Een verliefde Mohamet? Ga weg, hij was gewelddadig en wilde alles!'
Zijne Majesteit gaat verder op de oorsprong van het Chistendom in, hij noemt Socrates als voorloper. (pag. 77 – 78).
De keizer praat veel en hartstochtelijk! Bertrand, Montholon en ik geven niet veel tegenspel. Om 22.00u. roept de keizer: 'Naar bed!'
Ik zeg tegen Bertrand dat ik niet zie dat Mohammed veel goeds voor de mensheid heeft gedaan, dat schokt de grootmaarschalk. Gisteren zei deze dat het maximum van de keizer de politiek is. Nu geeft Zijne Majesteit er blijk van te willen weten wat er in Arabië is gebeurd na de komst van Mohammed.

19 mei
maandag
79

Poppleton gaat naar de Raad in de stad (dat doet hij nu al drie weken elke maandag, rkv.).
Bij de keizer om 14.00u. Hij behandelt me vriendelijk, gaat naar de salon, praat met de grootmaarschalk.
Ik ga te paard uit, zie Bertrand, die somber is.
Om 18.00u. terug in de salon bij Zijne Majesteit. Hij schaakt met Bertrand, dan met mij. Na het diner voorlezen van de 'Moord op Caesar'.

20 mei
dinsdag
79

's Ochtends werk ik aan Waterloo.
Om 14.00u. bij de keizer, die zich scheert en aankleedt. Ik vertel hem dat ik O'Meara heb verzocht om aan Malcolm te vragen om de namen van de regimenten, die hij uit Amerika naar Frankrijk heeft gebracht. Zijne Majesteit zegt dat ik me vergis, dat heeft hij nooit gedaan. 'Maar, Sire, dat is bekend bij alle Engelse militairen. Ik vraag niet naar de posities, maar alleen maar naar de nummers'.
'Hij zal ze u niet geven, hij heeft daarvoor geen opdracht van zijn meerderen. Zo denken al die jonge mensen in Parijs, Lovelace!' (Wat is dit? rkv.)
'Ah, Sire, Lovelace heeft hier zijn invloed verloren, er is hier zelfs geen enkele

vrouw!

‘Inderdaad, is het waar dat u geen slaven heeft?’

‘Nee, daarvoor heeft men toestemming van de gouverneur nodig.’

‘Ik zou u aanraden te gaan trouwen!’

‘Ah, Sire, in Frankrijk stond ik op het punt in het huwelijk te treden met mlle Montf..... Ik heb me niet gehaast en gewacht op de terugkeer van Uwe Majesteit’.

Zijne Majesteit zegt, dat dit muisje een oneervolle vader heeft, dhr. Roy. Gourgaud bestrijdt dit. Er volgt een gesprek zonder ruzie hierover en over een aantal oude kennissen (pag. 80 – 84).

Ook enkele generaals komen aan de orde (Duroc, Bessières): ‘Zij zijn tenminste op het veld van eer gestorven!’

Verder over het verlies van Waterloo. Napoleon begrijpt het nog steeds niet.

Napoleon betreurt dat hij Soult heeft gebruikt (‘heel ambitieus, maar zijn vrouw leidt hem’.)

De keizer zucht onder zijn lot, maar hij verzekert mij dat ik gelukkig zal worden.

‘U zult met een Française trouwen, een Italiaanse of een Engelse, maar ik, stel dat ik nog vele jaren te leven heb, ik ben dood! Wat een positie!’

Ik: ‘Ja, Sire, dat is vreselijk!’

Zijne Majesteit vraagt naar Bertrand, ik ga om 18.30u. zijn vrouw bezoeken, dan weer naar de keizer. Schaken, diner, voorlezen, slapen om 22.00u.

Hoofdstuk XI (21 mei – 26 juni 1817)

- Mme Fourès in Egypte
- Napoleon ziet haar terug in het Keizerrijk
- Mme Legrand
- Generaal Chateau
- Prins Eugène
- Effect veroorzaakt door de brief van Montholon
- Analyse van de Britannicus
- Volney
- De macht van woorden
- De uitspraken van de prinsen
- Napoleon vertelt over zijn mooiste veldslagen
- Hij toont zich zachtaardig tegenover Gustaaf-Adolf
- Turenne
- De buste van de koning van Rome
- Napoleon geeft Gourgaud moed en raad
- De keizer is ontroerd door het laatste nieuws
- Reade is een ‘rat’
- Over mme de Staël en Benjamin Constant
- Als Turenne in Wagram was geweest
- De keizer heeft het recht van bekennen
- Laatste bezoek van admiraal Malcolm en zijn vrouw aan Longwood
- Cadeau van de keizer
- Napoleon voorspelt de troonsbestijging van de familie Orléans
- Over Lucien
- Bezoek van Gourgaud aan Hudson Lowe

- Uitgebreide projecten van de keizer over Afrika
- Vergelijking tussen Alexander en Ceasar
- Napoleon weet dat Gourgaud een dagboek bijhoudt

21 mei
woensdag
86

Het schip David arriveert met post uit de Kaap. O'Meara en Poppleton gaan naar de stad. Hudson Lowe schrijft dat hij geen brieven voor ons heeft. Somberheid. Er worden wat kranten van december gebracht, de keizer leest ze. Schaken, voorlezen. De keizer is afwezig, klaagt over hoofdpijn en trekt zich om 21.30u. terug.

Volgens de Montholons heeft Cipriani in de stad het gerucht opgevangen, dat wij allen naar Botany-Bay gebracht zullen worden; ik geloof er niets van.

22 mei
donderdag
87

Enorme verveling, er komt een krant van 15 januari. Ik zie de keizer de gehele dag niet, hij dineert alleen. Geheel Longwood is somber, men beeft bij de naam Botany-Bay. Deze ochtend heeft de dokter langdurig met de keizer gesproken.

23 mei
vrijdag
87

Het 53^e heeft parade gelopen voor de gouverneur.

Om 13.00u. roept de keizer mij, hij kleedt zich en gaat met mij de tuin in. Hij is somber, heeft hoofdpijn, de dokter wil hem aderlaten, hij vraagt mij of ik de kranten heb gelezen. 'Nee, het kostte me teveel moeite op de opdeling van Frankrijk te zien!' We gaan naar Bertrand. We gaan naar de eerste verdieping, waar Zijne Majesteit alles bekijkt. Bertrand laat ons een boek zien, dat aan onze grandeur herinnert. Zijne Majesteit glimlacht, zegt wat, heeft moeite met het naar beneden gaan. 'Mijn beste Gourgaud, ik zal niet meer kunnen lopen!' Hij leint op mij en na een rondje door de tuin gaan we weer naar binnen bij Bertrand.

Twee schepen passeren het eiland, we zien dat Hudson Lowe en Lady Lowe achtereenvolgens onze beide dames bezoeken. De keizer bekijkt ze door zijn kijker als ze langs komen.

Volgens Montholon heeft de gouverneur een slecht humeur, volgens Bertrand heeft hij een heel goed humeur, want de gouverneur geeft een broodje aan Hortense. Zijn aide-de-camp zegt dat Lady Lowe het heel fijn zal vinden als mme Bertrand bij haar op bezoek komt en dat de grootmaarschalk heeft gezegd dat zoiets wel niet mogelijk zal zijn wegens het gebrek aan bedienden.

Baxter wil van het eiland af. Het schijnt dat Las Cases op de Kaap niet bij de gouverneur van die kolonie woont, maar bij een particulier en dat hij overal heen mag gaan.

De majoor van het 66^e is er verrukt over dat hij deze ochtend de keizer heeft gezien, hij houdt nu van de Fransen, hij gaat met admiraal Malcolm vertrekken en zal onze opdrachten uitvoeren als we dat willen.

Zijne Majesteit, vermoeid, keert terug. Ik stijg te paard en ontmoet de officieren van het 53^e, die gaan dineren op Plantation House. De keizer eet alleen en ik zie niemand meer.

24 mei
zaterdag
89

De keizer roept me om 10.00u., berispt me dat ik Waterloo nog niet af heb, kleedt zich aan, voelt zich beter. Ik ontbijt met hem, daarna bij het biljart. In Egypte heeft Junot hem laten kennismaken met de vrouw van een officier van de jagers. 'Ze kwam uit Nimes, was 17 en ik was de bevelhebber! Er waren eerst wat moeilijkheden, toen..... Bij het afscheid gaf ik haar 1000 louis. Later toen ik keizer was, heb ik haar weer ontmoet met bedekt gezicht bij een bal masqué. Ik

herinner me dat ze daar Cleopatra werd genoemd. Zonder me te herkennen sprak ze heel goed over Ceasar. De volgende ochtend liet Berthier haar komen en gaf haar uit mijn naam 100.000 francs.'

Zijne Majesteit spreekt nu over enkele generaals en hun verdiensten (Victor bij de Berezina, Chateau bij Smolensk). De keizer vraagt me Waterloo af te maken, dat kan dan meegezonden worden met de officieren van het 66^e.

De dokter brengt nieuwe kranten mee. De keizer zegt: 'We moeten weldra een andere manier vinden, want ze zullen O'Meara weggagen.'

Om 20.00u. bij de keizer. Hij heeft het over mijn somberheid en zegt net te doen zoals hij als hij niet kan slapen: lezen. Ik lees graag als ik kaarsen heb, maar die zijn op. De keizer vraagt erom, even later worden ze gebracht.

25 mei
zondag
91

Ik zeg tegen Bertrand dat de keizer me niet meer in vertrouwen neemt. Hij heeft gisteren een langdurig onderhoud met de Montholons gehad en met hen tot 20.00u. gewerkt, toen heeft men mij gezegd de kaarsen aan te steken. Ik heb er vijf in plaats van drie aangestoken. Tenslotte, uitgeput, verveeld, ben ik weg gegaan. Er gebeurt van alles volgens mij.

O'Meara is deze ochtend bij de gouverneur geweest, die hem zijn ontevredenheid heeft laten merken.

Om 18.30u. bij de keizer. Hij is somber, zegt bijna niets, schaken tot aan het diner. Bertrand komt met de Montholons en verdeelt het eten. De keizer eet weinig. Voorlezen van 'Brutus' door Voltaire. De keizer begint over prins Eugène. Deze heeft het geldbeheer over genomen, woont in Milaan en moet nu meerdere miljoenen bezitten.

De keizer zegt dat hij 'Waterloo' niet via de admiraal zal kunnen versturen. Ik stel hem Fowler of O'Meara voor. Hij zegt tegen me een klein briefje te maken omtrent de 12.000 francs, die naar mijn moeder gestuurd moeten worden.

26 mei
maandag
92

Montholon komt na het ontbijt bij me. Hij heeft van de keizer gehoord wat ik mankeer, dat ik de meest ongelukkigste ben van ons allen. Zijn fortuin is verspreid. Zijne Majesteit zal er een maken voor ons, vooral voor mij.

Ik duid vooral op de manier, waarop Zijne Majesteit zich tegen mij opstelt. Ik weet het niet meer. Nu ben ik nog jong, als ik te lang aarzel (met terug te keren. rkv), dan ben ik te oud. Montholon zegt dat ik ongelijk heb met dit alles, want de Conqueror zal goed nieuws brengen.

Om 20.00u. diner. De keizer praat weinig, is triest. Archambault is naar de stad geweest.

27 mei
dinsdag
92

Er komen schepen uit Engeland aan. De dood van de kolonel van het 53^e wordt medegedeeld. Poppleton brengt een brief van de gouverneur naar Bertrand. Er zijn geen berichten voor Longwood, maar men stuurt drie kranten. Ik lees ze bij Montholon. Ik kom terug met erge hoofdpijn. Gentilini brengt met de Morning Chronicle met de discussie in het Parlement over de brief van Montholon (over de slechte wijn en het slechte eten, maanden geleden geschreven, zie deel I, rkv).

Ik dineer niet, wil gaan slapen. Bertrand komt even langs. 'Heeft u de debatten in het Parlement gezien? De brief is gedrukt!' Hij is heel enthousiast, ik deel zijn mening niet, het is een onaangename discussie en het is duidelijk dat wij op Sint-Helena zitten.

28 mei
woensdag
93

Bertrand, die 's ochtends langs komt, verzekert me dat hij geen geld meer heeft. Mijn hoofdpijn wordt erger.

Om 15.00u. bij Zijne Majesteit, hij is gekleed, opgewekt, zegt dat ik spoken zie ('les chats noirs dans l'esprit'), verzekert me dat ik erg gelukkig ben als ik me nergens mee boos over maak. De keizer doet opgewekt, knijpt me.

'Die Santini doet goed werk voor ons, daar!'

Gesprek over Las Cases en de kranten, samen met de grootmaarschalk.

Ik ga even naar O'Meara. Hij wil me een braakmiddel doen innemen en ik verzet me.

Om 19.00u. bij de keizer. Cipriani is naar de stad geweest en rapporteert dat de kapiteins van de schepen, die net zijn aangekomen, Piontowski hebben gezien. Hij heeft een rijtuig en betaalt alles in napoleons. Waar heeft hij dat geld vandaan?

Santini is op 26 maart naar Amerika vertrokken en de keizer zegt over hem: 'Wat een man! Wie had gedacht dat hij zoveel intelligentie zou hebben?' (Hij kreeg instructies mee toen hij vertrok.)

'Misschien hebben mijn vrienden Piontowski geld gegeven of misschien het ministerie om hem te doen praten.'

Zijne Majesteit laat me zitten, behandelt me goed, zegt tegen me dat ik de gelukkigste man van Longwood ben, die de meest zekere toekomst heeft. Ik ben een kind om me zo te gedragen.

Er ontstaat hierover weer een gesprek (pag. 96) tussen Napoleon en Gourgaud. Gourgaud zegt dat hij alleen is, dat hij geen vrouw en kinderen heeft zoals de anderen.

Ik blijf dineren, de keizer leest 'Brutus'.

Hudson Lowe, die over Santini leest, roept uit: 'Die duivel van een Santini, die Corsicanen!'

Om 21.30u. slapen.

29 mei
donderdag
97

Bertrand zegt dat Zijne Majesteit zeker geld van prins Eugène ontvangt. 'Bah, bent u naar Elba geweest? De keizer heeft toen niets van hem ontvangen. Als hij zegt dat Archambault geld nodig heeft, zegt hij 'En ik ook!'

Er komen bevoorradingsschepen aan.

Ik ontmoet mme Bertrand, er wordt in de kranten over ons gesproken: triest en verslagen!

Om 19.30u. laat de keizer me roepen. Hij is somber, niet gekleed, ligt op zijn canapé. Diner. Conversatie over de Arabieren, Egypte. Hij eet weinig. Lezen.

Om 21.30u.: 'Hoe laat is het? We gaan slapen.'

Mme Bertrand verklaart tegenover mij dat zij geen geboorte-akten meer naar Europa wil sturen, ze houdt ze zelf.

30 mei
vrijdag
99

Archambault huilt, hij klaagt dat hij hier minder wordt betaald dan in Frankrijk. Hij krijgt slechte wijn, de ouderen worden slechter behandeld dan de jongeren. Hij heeft er spijt van niet met zijn broer te zijn mee gegaan, hij heeft schulden. Ik probeer hem te kalmeren, zal dit vertellen aan de keizer, Bertrand en Montholon. 'Maar je ziet hoe ik er voor sta, er zijn 35 kaarsen verdeeld en ik kreeg er slechts één.'

Even later komt Montholon van de keizer, ik spreek hem aan over Archambault en hij vindt dat Zijne Majesteit het fout tegenover mij doet. Op een dag zal de gouverneur mij net als Las Cases komen halen en dan heb ik niets. Hij praat

tegen me alsof ik ga vertrekken, terwijl hij zegt dat hij boos zal zijn als ik wegga. Hij gelooft dat ik met mijn talent als artillerie-officier overals welkom zal zijn en zelfs de Fransen zal me willen hebben (is ook later gebleken!, rkv). Hij zegt dat de keizer van binnen triest is, maar voor zijn mensen een goed humeur wil hebben.

Ik ga naar de grootmaarschalk, zijn vrouw is somber en triest. Ik ben om 17.00u. terug. Bingham komt bij me, hij is erg beleefd en stelt me voor enkele dagen bij hem te komen logeren, dat zal me afleiden. 'U kunt er ook slapen.' Ik bedank hem en vraag of de gouverneur dat toestaat. Hij belooft me er met Hudson Lowe over te praten. Ik herhaal dat Bingham erg beleefd is en alleen maar bij mij op bezoek komt.

Om 19.30u. bij de keizer, ik dineer vooraf in mijn kamer. Zijne Majesteit is niet gekleed, ligt op de canapé. Ik mag gaan zitten en hij vraagt naar nieuws. Ik vertel hem dat van Bingham. 'Dat komt misschien, omdat hij de discussie in het Parlement heeft gelezen, u moet er heen gaan!'

Om 22.00u. naar bed. Gedurende de nacht wisselt de keizer drie keer van bed.

Ik heb een slecht humeur en ga naar mme Bertrand, die triest is en verklaart dat zij hier niet meer lang blijft. Haar zenuwen zijn op. We klagen tegen elkaar. (Piontowski krijgt bonussen van 5, 20, 30 louis en de kranten schrijven dat hij slechts een avonturier is!)

Om 20.00u. wordt het diner aangekondigd. Ik loop door de salon, niemand. Weldra komt mme de Montholon binnen. Om 21.15u. komt Zijne Majesteit, geheel verhit, groet mme de Montholon en mij. Diner. De keizer is zeer opgewonden, eet zeer snel, berispt de bedienden, dat ze zoveel gangen serveren, hij moppert op Bathurst: 'Die Lord is een sufferd, een domkop, die niet weet wat hij zegt!' Hij stelt zich op tegen een brief van Bathurst. De keizer heeft verschillende redenen om zo te spreken. Het blijkt dat Hudson Lowe een van mijn brieven aan Montchenu heeft laten zien, weliswaar om goed over mij te spreken, maar het had ook slechter kunnen zijn. Men heeft niet het recht om brieven van anderen te laten zien. 'Niet waar, Gourgaud?'

De keizer raadt me aan naar het kamp te gaan om te horen wat de officieren zeggen. 'Maar Uwe Majesteit kan dat toch veel beter te weten komen via Ciprinai?' De keizer wordt boos: 'Gaat Cipriani naar het kamp? Heeft u dat gezien?' 'Elke dag zie ik hem daar naar toe gaan, maar ik heb geen zin om met hem te gaan.' De keizer zal hier vanavond met hem over spreken.

Zijne Majesteit heeft de dienaren vijftien minuten nadat hij aan tafel ging zitten weg gestuurd. Ik lach, de keizer vraagt me waarom. Terwijl ik mijn horloge pak: 'Omdat Uwe Majesteit zo snel dineert!'

'Ah, meneer, in Chalons zat u langer!' (In Chalons was de school, waar Gourgaud is opgeleid.)

In de salon loopt de keizer met grote passen heen en weer, vol activiteit: 'U gaat dus naar Bingham, ze willen u uithoren, blijf stom. Wanneer gaat u? 'Vier juni.' 'Neem mijn dictaat over het antwoord aan Bathurst mee en lees dat voor. Ga ook naar de gouverneur, tenminste naar zijn vrouw. U bent nog nooit bij haar geweest. Ga morgen, dan is het zondag, niet naar Montholon? Dan ontvangt zij. Zijne Majesteit knijpt me twee, drie keer, berispt me, omdat ik zo triest ben. 'Het is een echte schurk, die gouverneur!'

Mme de Montholon spreekt over Bathurst en de gouverneur. 'Het is vreemd, dat hij niet met meer nieuwe zaken aankomt, het lijkt of hij berispt is! De keizer:

'Nee, u vergist zich. Hij heeft nog niet alle orders, hij wacht op de Conqueror. Bathurst is onze absolute meester. Hudson Lowe doet niets zonder hem te vragen.'

Zijne Majesteit vraagt me via Bertrand een kopie van de brief van Bathurst te verkrijgen. De keizer zegt dat hij dan het antwoord kan afmaken. Hij dringt bij mij aan op het afmaken van Waterloo. 'Dat komt, Sire, omdat ik zo somber ben!' 'Ik zal u laten opsluiten!'

Voor het diner komt Bertrand bij me langs. Het antwoord aan Bathurst zit vol fouten. Het interesseert mij helemaal niets. Hij gaat weer weg.

In de salon met Zijne Majesteit praten over Piontowski. Conclusie: de keizer heeft een grote aanhang in Engeland.

1 juni
zondag
105

Na het ontbijt zijn er officieren uit India bij de keizer, ik moet op hun vertrek wachten.

Mme Bertrand lijkt uit haar humeur te zijn, ze zegt niet meer van haar kinderen te houden, ze vindt ze niet leuk meer.

Ik tref de keizer niet gekleed aan en liggend op de canapé. Een zekere heer Rouget heeft verklaard dat er niet meer dan 15.000 eerlijke mensen in Frankrijk zijn.

Het is 17.00u. Zijne Majesteit vraagt Bertrand. Hij moet blijven staan, terwijl ik tot mijn verbazing mag gaan zitten. De keizer stuurt me naar mme Bertrand om haar gezelschap te houden. Ik blijf er tot 19.00u. Zij weet niet of haar man hier wil blijven, maar zij wil weg. Haar kokkin is weg gelopen.

Zijne Majesteit dineert alleen, ik ook. Ik slaap goed, ik was vermoeid. Het is vreselijk weer, het regent in mijn kamer en geheel Longwood is triest.

2 juni
(geen dag)
106

Archambault smeekt me om geld. Montholon komt bij me, ik praat er met hem over, hij belooft het me. De keizer wil niet meer dan 7000 francs per maand uitgeven en Hudson Lowe regelt ons brandhout, want zonder dat zou ons verbruik na tien jaar uitgeput zijn.

Mijn knecht is naar de stad en ik heb de hele dag niemand om het vuur voor me aan te maken.

Na het ontbijt naar Bertrand. De dokter, die gisteren naar James Town is geweest, komt net aan en laat hem een biljet zien, dat hem in een slechte bui brengt. Ik wil me terug trekken, maar hij zegt van niet. Ik zeg hem dat ik verpieter van chagrijn en vraag hem als vriend om raad. Ik word door Zijne Majesteit als steeds slechter beschouwd. Ik ben liever temidden van mijn familie dan hier te lijden.

Ik ga weg. Bertrand loopt me achterna, grijpt me bij de arm en zegt dat dit alles zinloos is, want ik ken de mensen toch, ik heb geen illusies meer, ik zou moeten trouwen..... 'Zonder geld doe ik niets.' Niet iedereen in Frankrijk is gecharmeerd van Zijne Majesteit, er wordt op mij gemopperd, omdat ik zo aanhankelijk ben. Iedereen denkt aan de toekomst. Ik wilde dat iedereen in de cel werd gestopt, inclusief Zijne Majesteit, dat zou tenminste eervol zijn, in plaats van hier te vegeteren!

Ik ga met een bitter hart naar huis. Ik zie O'Meara en vertel hem ook over mijn chagrijn. Gelukkig heb ik niets gezegd, wat men een eervol man kan nadragen. Om 19.30u. bij de keizer, schaken. Hij zegt me dat ik naar de stad, naar het kamp moet gaan. 'Wanneer heeft u Waterloo af?' Bertrand, achter me, grijpt mijn hand. 'Weet u wie de memoires van Santini heeft geschreven?' Ik: 'Las Cases?'

Nee, het is Wilson.' Dat blijkt Piontowski gezegd te hebben, het staat in een krant.

Gespraak over Hudson Lowe. 'Is er een briefje, waarop staat dat deze ons slechts één fles wijn per dag geeft?' vraagt Zijne Majesteit. Montholon zegt van nee. Het aantal is vastgesteld op zes per dag voor Longwood. Zijne Majesteit berispt Montholon, omdat hij hem een klacht over dit onderwerp heeft laten dicteren.

Nog wat nagemopper over dit onderwerp.

Het diner. Daarna wil Zijne Majesteit een klacht dicteren aan Cipriani omtrent de voedingsmiddelen. Cipriani komt. Zijne Majesteit kent alle cijfers van zijn budget.

Gesprek over de financiers Gaudin en Mollien. Zeer uitgebreid. Ook over de kennis van Napoleon over alle regimenten, namen ed. van het leger. Ook over Turenne. En over de veldslagmomenten. (pag. 108 – 115).

Dit alles duurt tot middernacht.

De kokkin is bevallen van een meisje, Esther (de minnares van Marchand) van een jongen.

3 juni
dinsdag
115

Ik werk in mijn kamer tot 14.00u. Ondanks de regen ga ik te paard uit. De grootmaarschalk, die net van de keizer komt, behandelt me heel vriendelijk, hij leest Waterloo door.

Om 19.00u. bij de keizer in zijn kamer, ik mag gaan zitten, hij praat over de hoeveelheid water, die een kameel kan mee nemen, praat over de expeditie naar India, over de capaciteit van de rugzak van de soldaten.

Diner, de Montholons komen, de keizer groet ze, alles is triest. 'Wat heeft u deze ochtend gedaan?' Lezen van Duizend-en-een-nacht. De keizer trekt zich terug om 21.30u.

4 juni
(geen dag)
116

Ik ga ontbijten bij Bertrand met een officier van het 53^e, die uit India terug komt. Signalen kondigen de Conqueror aan. Zijne Majesteit geeft Bertrand de opdracht de gouverneur te schrijven om hem de Morning Chronicle te vragen, waar het dispuut van Lord Bathurst in staat. Ik stijg te paard, echter, het was een verkeerd signaal, het is de Conqueror niet.

Om 20.00u. in de salon. De keizer komt uit zijn kamer en begint te geloven dat de Conqueror naar Frankrijk is gegaan. Gesprek over wiskunde. Onenigheid met Gourgaud hierover. Lezen uit Duizend-en-een-nacht. Eerst hijzelf, dan ik. Slapen om 22.00u. Bij het weggaan moppert Montholon op zijn vrouw, omdat ze niet gezegd heeft dat ze morgen naar de stad gaat. Ik zou ook wel willen als ik geld had. Ik ga ook mee, morgen!

5 juni
(geen dag)
116

Montholon geeft met vijftien pond. Ik ga naar Bertrand en vraag hem of ik iets voor hem moet doen in de stad. Zij zelf willen niets, de kinderen vragen om speelgoed. Ondertussen is Montholon orders bij de keizer gaan halen, deze stuurt me 1000 francs.

We vertrekken met Tristan, begeleid door mijn knecht en Poppleton. Montholon haalt ons bij Alarm House in, de keizer wenst dat we geen bezoek brengen aan Lady Lowe, die in de stad is. Ik geloof dat we nu een fout maken, maar we moeten de keizer gehoorzamen.

We ontmoeten diverse officieren, ze zeggen dat er een schip uit Engeland aankomt en dat de moeder van Lady Lowe overleden is. We stappen onderweg naar de stad af bij de Balcombes. Mme de Montholon verkleedt zich met Betzy en Jenny. Montholon praat apart met Balcombe, die geheimzinnig doet.

We bezoeken de winkels, mme de Montholon geeft me een arm. Ferzen en Gorrequer zijn heel beleefd tegen ons. Mme de Montholon koopt veel jurken, ik koop stof, hemden.

We gaan naar de admiraal, lady Malcolm is vriendelijk tegen mij, kil tegen de Montholons. Bingham komt met zijn vrouw, hij nodigt me in het bijzijn van de Montholons uit enige dagen bij hem te komen logeren.

We ontmoeten Montchenu, aan wie ik nieuws vraag, hij lijkt in de war.

Om 17.00u. gaan we weer terug. Onderweg is mme de Montholon heel vriendelijk tegen mij, verwijt de keizer dat we Lady Lowe niet hebben mogen bezoeken, de gouverneur heeft aan Poppleton doen vragen, waarom we niet bij hem langs zijn geweest.

De Montholon praten over de goede ontvangst, die ze in de stad hebben gehad en de keizer roept uit: 'Nu zijn we nog groot. In Engeland praten de Whigs alleen maar over ons. U deed heel goed niet naar Lady Lowe te gaan, de vrouw van een eenvoudig officier. Het is zelfs beter nooit meer naar James Town te gaan, enfin. Montholon verzekerde me dat daar binnenkort toch niets meer te halen is!' Diner, lezen uit Duizend-en-een-nacht, slapen om 22.00.

6 juni
vrijdag
118

Ik geef mme Bertrand een zijden halsdoekje, waarvoor ik drie pond heb betaald. Zij geeft een uitgebreid ontbijt, ik zie dhr. Lisson. Zij is er tegen dat mme de Montholon zoveel jurken heeft gekocht. De grootmaarschalk vraagt me naar de stad terug te gaan en er ook enkele voor zijn vrouw te kopen. Hij vraagt hoeveel geld ik daarvoor nodig heb. 25 pond. Ik mag niets tegen Montholon zeggen. Ik vraag Poppleton me te begeleiden.

De keizer roept me, gekleed, knijpt me. Ik vraag hem toestemming naar de stad te mogen gaan. Hij zegt geen ja, geen nee.

Slapen om 22.00u. Ik maak met de grootmaarschalk een lijstje op welke jurken ik moet kopen.

7 juni
zaterdag
119

Ik wil vroeg naar de stad gaan om Joséphine en Archambault te vermijden, die er ook heen gaan om inkopen te doen. Dhr. Lisson is gekomen om met Poppleton te ontbijten om 08.30u. Ik zeg hem: 'Bent u klaar?' Hij antwoordt me: 'Nee, maar heeft u Poppleton gezien?' Even later krijgt Poppleton een brief van de gouverneur. Noch Joséphine noch Archambault noch ik mogen vandaag naar de stad. Het schijnt dat verschillende schepen morgen naar Engeland vertrekken. Ik vind dit vreemd, want Lisson is juist hier gekomen om mij te begeleiden. Lisson is erg boos. Hij neemt zich voor nooit meer een stap bij Hudson Lowe binnen te doen. Hij stijgt te paard en gaat naar de stad. Ik vraag aan de grootmaarschalk: 'Mag ik met Poppleton naar de stad gaan?' 'Ja.' We vertrekken dus.

In James Town jaagt Poppleton me op. Ik koop een aantal van de opdrachten, er is bijna niemand in de winkel. Ik ontmoet Bingham, die anders tegen me doet. Er is een bezoeker met een baard uit Tibet, die met de India-vloot is mee gekomen. Hij wordt niet ontvangen.

Zijne Majesteit vraagt om nieuws, over dhr. Lisson. Hij is niet verbaasd, de gouverneur houdt het dispuut van Bathurst tegen. Zijne Majesteit behandelt me goed.

Van 18.00 tot 20.00u. alleen met de keizer, berekeningen over de stevigheid van oppervlakken. Diner, somberheid, de keizer praat slechts over wiskunde, Lagrange, Laplace. Om 21.45u. naar bed.

Zijne Majesteit heeft een bezoek gebracht aan mme de Montholon, haar jurken bekeken en 2000 francs naar Montholon gestuurd, die ik zijn vijftien pond heb terug gegeven.

Bij het diner zei de keizer dat de dames diamanten zullen krijgen.

8 juni
zondag
122

's Nachts droom ik dat ik het antwoord aan Bathurst moet wegbrengen. O'Meara vraagt me een paard om iets in de stad te gaan doen.

Om 19.00u. bij de keizer, hij is alleen en leest de geschiedenis van Gustaaf-Adolf. Ik mag gaan zitten. Als de Montholons komen en Bertrand, moeten zij blijven staan, dat is een grote eer voor mij!

Gesprek over Gustaaf-Adolf. De protestanten beschouwen hem als een held. De keizer: 'In achttien maanden heeft hij een slag gewonnen, heeft hij de tweede verloren en werd hij gedood in de derde!' 'Een groot man, misschien en over ons zal de geschiedenis niets gaan zeggen.'

Zijne Majesteit geeft mij het boek, ik moet het gaan lezen. Hij geeft nog wat commentaar. We dineren. Hij spreekt met toewijding over Turenne, Eugène de Savoy, Tilly, Wallenstein. Hij praat weinig tegen de grootmaarschalk. Om 22.00u. slapen.

Deze ochtend heb ik tegen mme Bertrand mijn bezorgdheid er over geuit, dat ik niet geholpen zal worden in de stad dankzij Montholon. Ik wil niet van het eiland verjaagd worden. Als ik wegga, zal dat vrijwillig zijn.

9 juni
maandag
123

Overpeinzingen door Gourgaud over wat er gebeurt als Zijne Majesteit naar Engeland zal gaan en de ontvangst daar.

Om 13.30u. vraagt de keizer me, hij zit in bad. Marchand heeft van de gouverneur toestemming gekregen naar Esther te gaan en zijn kleintje te bekijken, maar Zijne Majesteit denkt niet dat hij er heen zal gaan. Wie weet of de vader van Esther hem niet zal slaan of hem een huwelijksbelofte doet tekenen?

Zijne Majesteit: 'Het is niet nodig daar heen te gaan, ik sta het hem niet toe.

Over vijftien dagen komt Esther weer terug en kan ze Marchand weer zien. Al die tederheid is onzin!

Over Turenne, een groot generaal, geen gewone man. Ook over Gustaaf-Adolf, Er zijn bijna geen boeken over veldslagen.

De keizer praat over kanonskogels. Ik vertel hem over mijn verwonding bij Auterlitz. Hij is heel aardig tegen me, praat liefdevol, verzekert me dat ik de gelukkigste hier ben. Ik verzet me.

We dineren allen apart.

10 juni
dinsdag
125

Ik vraag Montholon me geld te lenen om een zadel te kopen. Ik geef ook wat aan Archambault, die de stad in gaat.

Om 15.30u. komt de gouverneur praten met O'Meara en Poppleton, hij gaat bij de grootmaarschalk naar binnen.

Bertrand, even later, waarschuwt me dat de keizer Archambault heeft zien terug komen uit de stad en zich ontevreden toont over diens aankopen, ik moet dus maar niet over het zadel praten. Hudson Lowe is bij Bertrand geweest, heeft hem cadeaus aangeboden van de kant van de man met de baard uit Tibet en speelgoed voor de kinderen van Lady Lowe. Er is een buste aangekomen van de koning van Rome met een van de bevoorradingsschepen, er wordt geheimzinnig over gedaan.

De grootmaarschalk leest mijn Campagne van Waterloo. Zijn 'Retour d'Elbe'

11 juni
woensdag
127

wordt niet gedrukt. Hij vindt dat Zijne Majesteit met betrekking tot het geld ridicuul handelt en mij kort houdt. Dokter O'Meara verveelt zich en wil terug naar Engeland, daar zijn dagboek laten drukken en van de keizer een miljoen louis ontvangen.

Om 19.00u. bij de keizer, hij behandelt me goed, knijpt me. Hij laat me zitten. Heb ik de grootmaarschalk gezien? 'Nee, Sire, sinds enkele dagen is er wat afstand tussen ons. Ik was boos op hem, omdat hij mij als vriend teleurstelt. Op Longwood is het ieder voor zich.'

Zijne Majesteit probeert me te laten inzien dat ik ongelijk heb, schaakt met me, vraagt de Montholons en praat over de gouverneur en Reade, die de buste in zee wilde laten gooien. Zijne Majesteit weet dat de buste tien dagen geleden is aangekomen, hij heeft er tot nu toe niet over gesproken.

De keizer zegt met passie dat de gouverneur een schurk is. Diner, slapen om 21.30u.

Ik ga in de stad een paar sporen kopen. De grootmaarschalk leent me twee louis, hij is echt aardig. Hij wacht op Balcombe.

Om 12.30u. ben ik bij de keizer, gekleed bij het biljart, ontvangt me vriendelijk, hij declameert iets. Balcombe komt aan. 'Ah, hij brengt zeker nieuws, Bertrand spreekt geen mens!' 'En Gorgo, Gorgotto..... wanneer komt er een postboot uit Parijs, die iets van uw moeder meebrengt?' Even later stuurt hij me weg om na te gaan of dit juist is.

Gesprek over Gourgaud en zijn situatie hier door de keizer. Uitspraken van Napoleon als: 'Ik ben ervan overtuigd dat u uw plicht doet.' 'U moet denken: ik blijf hier een jaar of vier, vijf en daarna kan ik rustig leven.'

Ook over Bertrand (pag. 128 – 129). Hij wilde op Elba ook na een paar maanden weg, vooral zijn vrouw.

Napoleon zegt ook: 'Mijn carrière is niet ten einde!'

Zijne Majesteit verzekert dat hij tegen mij spreekt als tegen een zoon, hij voelt steeds veel voor mij, maar hij is zoals hij is! Ik herhaal nogmaals dat ik door hem slecht behandeld wordt. 'Sire, ik zou me laten doden voor u!' Napoleon: 'Dat is niet nodig. Ik weet heel goed dat de dood het einde van alles is!'

Zijne Majesteit eindigt dit onderhoud met veel zachtheid, die ik nog nooit ondervonden heb, maar hij praat niet over zijn bedoeling ten behoeve van mijn moeder.

De grootmaarschalk brengt boeken, gestuurd door lady Holland. Balcombe vertelt hem dat dankzij opstootjes de algemene opinie in Engeland ten opzichte van de keizer positief omslaat. Reade heeft de buste in stukken willen slaan, maar de kapitein van het schip heeft dat voorkomen.

Zijne Majesteit heeft me gevraagd de kas op te maken en af te rekenen. Samen bekijken we de buste. Napoleon is er erg blij mee. Er staat de juiste adelaar op. De Montholons worden geroepen, iedereen vindt de buste mooi.

Om 18.00u. na een paardrit wee bij de keizer. Hij wil schaken, maar is te geëmotioneerd door het laatste nieuws. Volgens Balcombe hebben de kapiteins van de India-vloot gezegd, dat Frankrijk nu veel minder vrij is. Er treden overall grote veranderingen op!

Reade heeft gezegd dat de geallieerden de slag gemist hebben door de kleine Napoleon II niet te doden. 'Wat een schurk, ik zal er over spreken in mijn antwoord!' Mme de Montholon gelooft dat dit antwoord de genadeslag voor de gouverneur zal zijn.

Om 18.45u. diner. 'Die Reade kan ik wel vermoorden!' Er wordt heftig over gesproken, het woord vergift valt. O'Meara en Poppleton worden nu opgehemeld. Sinds enkele dagen stuurt men zelfs schotels van de keizerlijke tafel naar de hunne.

Zijne Majesteit gaat in de salon, wil lezen, denkt dan toch dat hij in de tuin wat kalmer wordt. Slapen om 20.00u.

12 juni
donderdag
132

Zijne Majesteit is niet lekker en ik zie hem niet, ik dineer alleen in mijn kamer. De gouverneur gaat naar Poppleton, omdat hij denkt dat wij het gebeuren met het in zee willen gooien van de buste niet begrijpen.

Om 20.00u. bij de keizer. Hij vraagt me het pleidooi van Lord Bathurst voor te lezen, hij laat me zitten, terwijl Montholon blijft staan. Slapen om 22.30u.

13 juni
vrijdag
132

Om 09.00u. brengt Montholon me van het keizer het werk van Chateaubriand. Ik zie het pas om 19.00u. als de geschenken van de man met de baard worden verdeeld en ik krijg 10 yards Chinese zijde. Vervolgens krijg ik twee kistjes thee. Ik stuur ze naar mijn moeder, zodat iedereen in Parijs thee uit Sint-Helena zal willen drinken.

Diner. 'Mijn zoon, mijn Gorgotto is triest...' Conversatie over mme de Staël en over hoe Benjamin Constant in het Tribunaal kwam. Tenslotte praten we over de brief van Montholon. 'Ik ben er zeker van dat deze de oorzaak zal zijn van de arrestatie van mee dan 600 Fransen, die haar in de binnenzak dragen..... Dat antwoord zal de gouverneur omver werpen. Men zegt dat hij bang wordt en informeert wat ik antwoord,' zegt de keizer.

Om 21.30u. trekt de keizer zich humeurig terug.

14 juni
zaterdag
133

Om 04.00u. laat de keizer me roepen. Hij dicteert het antwoord op Bathurst, de restricties, het gedrag van de gouverneur enz. Hudson Lowe is een schurk, wat mij doet uitroepen: 'Maar ik ben het, als Zijne Majesteit gelooft dat ik de vriend van de gouverneur ben!' De keizer wordt boos, zijn wantrouwen doet me pijn, hij geeft me kleine tikjes en zegt dat ik nog steeds slaap. Hij dicteert en praat tot 08.00u. Ik schrijf dan alles in het net.

Om 12.00u. roept de keizer me opnieuw, hij is met Montholon, laat me mijn kopie voorlezen en vraagt me vervolgens te luisteren naar het antwoord dat Montholon gaat voorlezen en waarover hij mijn eerlijke reactie wil. Ik geef op zijn aandringen wat kritiek. Hij gaat weer naar zijn kamer terug en ik ga samen met Montholon weg. Deze denkt dat de keizer dit antwoord niet kan ondertekenen, dat teveel namen en te weinig details bevat. Dit is een direct gevecht aangaan met Lord Bathurst. Uiteindelijk heeft Zijne Majesteit zijn antwoord al vijf of zes keer veranderd en hij denkt niet dat het verzonden zal worden. Tenzij de admiraal terugkeert naar Londen voor het einde van het Parlement. Een brief van de keizer aan de Prins-Regent zou natuurlijk beter zijn, maar dat is moeilijk. Om 14.00u. terug bij Zijne Majesteit, hij staat bij het biljart, ik mag gaan zitten, hij behandelt me prima: 'Bingham is gekomen. Heeft u hem gesproken?' De keizer wandelt met mij en de majoor van het 80^e, die terug keert naar Engeland, in de tuin. Ze hebben samen de grootmaarschalk bezocht.

Zijne Majesteit gaat met mij naar binnen, praat met mij over zijn schooltijd. Om 16.00u. komt Bertrand, Bingham heeft hem niets verteld.

Om 18.30u. weer bij de keizer, hij schaakt met Bertrand. 'Balcombe is goed voor mij, omdat ik bij hem gelogeed heb. Ik heb hem een snuifdoos gegeven en hij

brengt me steeds goed nieuws, zoals mensen doen, die van je houden, daar vergis ik me nooit in,' zegt de keizer.

Diner, gesprek over oorlog. De keizer telt zijn veldslagen op, het zijn er bijna zestig. Montholon roept uit: 'Hemel, dat is wel wat anders dan Gustaaf-Adolf, die had er maar drie of vier!'

Zijne Majesteit komt terug op de campagnes van Turenne. Een prima generaal. (Hij was vóór Napoleons tijd, rkv). 'Als hij bij me was geweest in Wagram, had hij alles begrepen. Condé ook, maar Ceasar en Hannibal niet. Met Turenne was ik heer en meester geweest, maar zo iemand had ik niet.'

'Het gaat in de oorlog om vertrouwen, niet om de meerderheid. In Italië stond ik één tegen drie, maar de troepen hadden vertrouwen in mij. De geestelijke kracht meer dan het aantal bepaalt de overwinning. Condé was een generaal van nature, Turenne van de experimenten, ik beschouw hem als beter te zijn dan Frederik de Grote.'

Nu volgt een pag. (137) met beschouwingen van Napoleon over de juiste aantallen mannen in het leger.

Bij het diner vindt Zijne Majesteit het brood slecht, hij eet biscuit. Om 22.00u. trekt hij zich terug.

15 juni
zondag
138

We hebben visite van een kapitein met zijn Indiaanse vrouw. Ik wandel met de keizer, hij is somber. Cipriani zegt dat de officieren van het 80^e meer van de keizer houden dan Franse soldaten. Reade is gealarmeerd over wat Cipriani gezegd heeft over het meel; men is meteen in de stad het beste gaan halen en het is in vijf tonnen gedaan.

Ik ga met mme de Montholon paard rijden.

Om 18.00u. terug op Longwood. De keizer vraagt me, ik mag gaan zitten.

Om 20.00u. diner. De keizer vertelt over een gemaskerd bal bij Cambacérès, waarbij hij plezier had met mlle de Saint-Didier, die hem niet herkende. Zijne Majesteit amuseerde zich zeer en elke keer als hij mlle de Saint-Didier in een kring zag, lachte hij als hij tegen haar sprak.

Om 21.30u. trekt de keizer zich terug.

16 juni
maandag
139

De officieren van het 80e brengen een bezoek aan mme Bertrand, ze verzekeren dat de keizer weldra weer in Parijs zal zijn, zij wensen het hem toe.

Om 18.00u. bij de keizer. Montholon leest het antwoord aan Lord Bathurst voor. Zijne Majesteit vraagt ons om kritiek. Dat is er weinig, we praten over de buste, die kapot moest en over de positie van Reade. De keizer behandelt me goed, is het antwoord zo goed? 'Ja, maar wie zal het ondertekenen?' De keizer moet dat zelf doen. Er ontstaat wat meningsverschil.

Diner, we praten over Auxonne, Gassendi. Om 22.30u. slapen.

17 juni
dinsdag
140

Ik vraag Montholon de keizer er aan te herinneren ook mijn naam te noemen in zijn rapport (antwoord aan Bathurst), dit voor mijn familie. In de bulletins van de veldslag (Waterloo, rkv) werd ik wel genoemd. Montholon zegt me dat de keizer gisteren al heeft gezegd, dat hij mij heeft weggestreept, zo is hij nu eenmaal. Montholon heeft dit zelf ook al ervaren bij het antwoord op Warden. Toen zei de keizer, dat Montholon zijn aide-de-camp niet is. Montholon zegt ook dat als de keizer weer op de troon zit, hij zich terug trekt in Changis. Hij vindt ook dat de keizer niet juist tegenover mij handelt en dat hij zeker denkt dat ik weg moet gaan. Zijne Majesteit is misschien ondankbaar, maar ik heb ook zeker het een

en ander verkeerd gedaan.

Ik vertel de geschiedenis van de papieren, die Bertrand me had toevertrouwd. Het leek er die dag op dat de grootmaarschalk gearresteerd zou worden, omdat hij correspondeerde.

Dhr. Wygniard komt samen met kolonel Fagan, die uit India komt, bij me langs. Hij verbaast zich er over dat de Conqueror niet aankomt.

Admiraal Plampin sterft van de jicht en hij zal terug gaan naar Engeland. Slapen om 21.30u.

18 juni
woensdag
141

De keizer zit in bad. Ik doe van alles en krijg van Poppleton brieven van mijn moeder van 30 dec, 16 jan en 10 febr.

Zijne Majesteit vraagt me mijn brieven te lezen, maar de dokter komt met kranten en we gaan uit elkaar. Ik kom bij het diner bij Zijne Majesteit. Ik moet me niet laten verslaan. Tenslotte kan een pistoolschot een einde maken aan ons lijden.

Zijne Majesteit zegt dat hij gelukkig is, omdat hij weet dat de keizerin en zijn zoon gelukkig zijn, dit vermindert zijn lijden. Wat mij betreft, moet ik hier rustig blijven en dan word ik beroemd.

'Nee, Sire, ik ben alleen maar bekend door dat schotschrift van Warden. Maar de grootmaarschalk is rijk en kan van hieruit overal naar toe gaan.'

Napoleon: 'Waarom strijdt u toch steeds met de Bertrands? Bah, mannen!'

Ik: 'Ik heb voor de Bertrands dingen gedaan, die ik mijn zuster geweigerd zou hebben, en omdat ik ze nodig heb, ik heb hier verder niemand!'

Napoleon: 'Bertrand denkt slechts aan zijn kinderen. Zie hoe ze voor mij zijn.

Mme de Montholon zorgt daarentegen heel goed voor me, zij doet alles wat ik wil en ze heeft geen pretenties.'

De keizer zegt dat hij me goed zal behandelen als ik weg wil, ik zal echter overal gezocht worden. Hij roept Marchand en gaat naar bed.

Marchand zegt tegen mij dat men denkt dat het dochttertje van Esther van hem is. Tot 23.00u. houdt de keizer me vanuit zijn bed bezig. Hij stuurt me weg met de opdracht me niet ongerust te maken, dat schaadt mijn gezondheid. Ik moet goed zijn met de dames. Ik heb ongelijk met alles zo serieus te nemen.

19 juni
donderdag
143

Bertrand heeft een brief van zijn vader ontvangen, zijn familie is verdrietig. Ik vertel hem mijn gesprek met de keizer van gisteravond. 'Mannen,' heeft de keizer gezegd, 'laten zich niet door geliefden blokkeren.'

Zijne Majesteit vraagt me rond 12.00u., is niet gekleed, herhaalt het gesprek van gisteravond dat ik de gelukkigste van ons allen ben en dat ik geschiedenis en aardrijkskunde moet gaan studeren. Hij vindt het jammer, dat de kapitein van de Behring niet heeft willen tekenen dat Reade opdracht heeft gegeven de buste stuk te slaan. Ik moet naar het kamp gaan, wandelen, de dames ontmoeten.

'Beloven en dat niet houden, zo moet men zich in de wereld gedragen,' zegt de keizer.

De keizer zegt dat ik te somber ben, herhaalt dat ik geen zorgen hoeft te hebben over de toekomst. 'Als u weg gaat, kunt u er zeker van zijn, dat ik u minstens 300.000 francs zal geven en zeker als u uw militaire carrière voortzet, zult u een groot fortuin hebben. Ik zal u ook een stuk grond van een miljoen geven. U heeft dames rondom u nodig. (Dat vind ik zelf ook, denkt Gourgaud.) Als ik eerder sterf dan u en ik denk binnen een jaar of vijf, zes, zal alles tussen u, Bertrand en Montholon verdeeld worden. Ik hoef niets aan mijn zoon te geven. Mme Bertrand

is een dwaze vrouw, zij zit altijd thuis, komt niet bij mij dineren, doet niets om me op te vrolijken. In Parijs zou ze heel anders geweest zijn. En toch ben ik haar en haar man tegemoet gekomen. Recent heb ik hen een miljoen gegeven, ik verzoek u hier niets over te zegge. Ik heb diamanten, die ik het liefst geef aan mme de Montholon. Zij en haar man zorgen goed voor me en klagen nooit. Ik denk er aan om op de volgende nieuwjaarsdag aan mme de Montholon mijn portret, gevat in diamanten, te geven. Maar ik denk dat dat toch te pijnlijk is voor Bertrand. Mme Bertrand was op Elba, kwam me nooit opzoeken. Ze kwam af en toe bij mijn zuster Pauline om een cadeautje te halen, een jurk of zoiets. Ik heb dan ook bij mijn terugkeer in Parijs geweigerd hen mijn portret in diamanten te geven. U klaagt er over dat zij u geen diensten bewijzen, dat gebeurt er dus als Bertrand geheel door zijn vrouw wordt opgeslokt en slechts aan zijn kinderen denkt! Oordeel zelf wat zij voor mij betekenen. U bent nog jong en te aanhankelijk. U moet lachen, eerlijk en vriendelijk zijn, maar niet aan de mensen hangen als waren zij een maîtresse!

De keizer berispt me dat ik via Santini niet een brief heb laten maken voor Eugène om mijn moeder 12.000 francs per jaar te betalen.

'Maar ik geloof niet dat uw moeder dat werkelijk nodig heeft. Het is uw eigen schuld dat dit briefje er nog niet is. Ga het in orde maken, maak een brief, ik zal ondertekenen. Wat is 12.000 francs voor mij? Geloof u dat het genoeg is?'

'Zeker, Sire.' 'Wel, we zullen de brief versturen via de Rus, de admiraal of Fowler.' 'Ik ben helemaal niet bang me te compromitteren ten behoeve van mijn moeder!'

De grootmaarschalk komt binnen, kondigt de admiraal en lady Malcolm aan die bij hem zijn met twee officieren en die vragen de keizer te mogen spreken. De keizer kleedt zich, ontvangt ze bij het biljart, later in de salon, ik blijf bij Bertrand, Montholon en de twee officieren bij het biljart. Zijne Majesteit praat twee uur lang met de Malcolms, de deur van de biljartzaal staat open en de keizer praat erg hard, we horen een groot deel van het gesprek.

De keizer gooit al zijn grieven tegen Lowe er uit. 'Ik was keizer en ik word behandeld als generaal Bonaparte. Dit is de laagste ridiculiteit!' Tenslotte praat de keizer over de buste. De admiraal verdedigt zo goed als hij kan de gouverneur. Die geschiedenis met de buste was verkeerd.

De admiraal zegt dat Zijne Majesteit en de grootmaarschalk fouten hebben gemaakt en dat wij vaak vergeten hebben dat Hudson Lowe de vertegenwoordiger van de koning van Engeland is.

Tegen het einde vraagt de keizer hem dit alles aan prinses Charlotte te vertellen en hij geeft aan lady Malcolm als herinnering een porseleinen kopje. De Malcolms nemen afscheid, brengen nog een bezoek aan de Montholons en gaan weg.

Daarna leidt Bertrand kapitein Fagan binnen, die spoedig zal vertrekken. Deze praat een uur met Zijne Majesteit. Ik geef hem uiteindelijk een papier, waarop ik geschreven heb mijn moeder te berichten hoe het gaat, ik voeg het adres erbij. Hij is zeer vereerd, verzekert dat het voor elkaar komt, vouwt het papier op en kijkt niet naar het adres.

Tegen 19.00u. met de keizer in de salon, hij vertelt me over zijn gesprek met Malcolm en hoopt dat het weggegeven kopje goed zal werken. Mme de Montholon denkt dat dit jaloezie zal opwekken bij de Skeltons en stelt dat de groten altijd meer krijgen dan de kleintjes. De keizer bevestigt dat de admiraal zelf niet zo warm voor hem loopt in Engeland, maar hij verwacht veel van Lady

Malcolm. Zij was in groot toilet en leek op iemand, die haar laatste bezoek aflegt. Volgens mij wil de admiraal graag als gouverneur terug komen, in dat geval zal hij in Engeland Lowe moeten doen vallen. Als dat doorgaat, mogen we niet klagen.

Zijne Majesteit schijnt ook zo te denken. Hij praat met Fagan over de justitie en de veroordelingen (Fagan was rapporteur in India.)

We praten over de blijdschap van Montchenu, die 60.000 francs heeft ontvangen. We spreken over Warden. Bij het diner vraagt de keizer ons: 'Wat vinden jullie van de admiraal?' Ieder geeft zijn mening. We vinden het een echte Engelsman, die niet de kracht heeft met de keizer te discussiëren.

Men verwacht dat de nieuwe admiraal een schandaal zal veroorzaken, want hij heeft een jong meisje bij zich. Zal dat ontvangen worden door Lady Lowe? Er zullen twee partijen op het eiland komen.

Over het geheel heeft Zijne Majesteit een goed humeur, trekt zich om 22.30u. terug en laat de dokter komen, die deze ochtend naar de stad is geweest.

20 juni
vrijdag
150

Ik lees in de Quarterly Review het artikel van Warden en ik ga naar Montholon. Bertrand komt erbij, hij is furieus. 'Voor iemand, die de polemieken kent, is Warden excellent!'

Om 16.00u. bij de keizer. Dictaat over Bathurst. Ik lees het artikel van Warden aan hem voor en vind dat deze de keizer genoeg schade heeft gedaan. Zijne Majesteit zegt juist van niet, dit zal hem geweldig goed doen. Driekwart van zijn verhalen zijn erg slecht, maar de details, die hij geeft over het rijtuig en dhr. Lowe zijn zeer precies. Die zullen onsterfelijk zijn, het is immens.

Ik vind er niets bijzonders aan op welke wijze Zijne Majesteit op zijn canapé zit. De keizer zegt: 'U ziet dat niet, maar alle gesprekken over een groot man gaan over zulke zaken. Wellington, dat is anders, dat is een gewoon man. Hij is voorzichtig en heeft geluk gehad, maar het is geen groot genie!'

Ik vraag de keizer in zijn antwoord aan Warden ook aandacht te besteden aan de slechte dingen, die hij over mij zegt. Zijne Majesteit verzekert me dat hij niet op Warden gaat antwoorden. Dat zal Las Cases op de Kaap doen. Dan gaan we samen naar de Montholons.

Om 20.00u. terug in de salon. De keizer lijkt een slechte bui te hebben, we eten vlug en krijgen kleine porties. 'Hoeveel Engelse bedienden hebben we op Longwood?' Tien.

Tenslotte leest Zijne Majesteit in de 'Mohammed' en vindt er mooie verzen. Slapen om 22.30u.

21 juni
zaterdag
152

Bertrand komt me een paard vragen om om 13.00u. naar stad te gaan. De keizer wil al enkele dagen dat de grootmaarschalk op bezoek gaat bij Lady Lowe om haar toorn niet op te wekken, zij is immers al twee keer naar Longwood gekomen.

Om 15.30u. vraagt de keizer mij, gekleed, en hij beveelt Montholon om zijn cocarde tricolore te bewaren voor zijn hoed, hij zal zijn uniform aantrekken. Zijn hoed heeft op dit moment geen cocarde. Dan wandelt hij. Hij geeft kritiek op de huidige Franse koning. 'Hij is volgens mij veel te liberaal.' Deze dynastie loopt af. 'Als deze prinses verjaagd zijn, komt de hertog van Orleans op de troon, hij zal alle partijen verenigen, die op dat moment als nooit tevoren verdeeld zijn.'

Napoleon denkt en hoopt dat na de dood van de Prins-Regent prinses Charlotte (die dan op de troon komt, zij stierf echter al vóór die tijd, rkv) zich Napoleon zal

herinneren en Napoleon II zal helpen op de troon te komen. Zijne Majesteit berispt me over het feit, dat ik laatst tegen Wygniard heb gezegd dat de bemanning van de Conqueror misschien wel in opstand is gekomen. 'We moeten niet spreken over insubordinatie, dat doet de mensen in Engeland schrikken, waar een deel van het volk onderdrukt wordt, maar het is wel een vuur, dat niet is uitgedoofd, de elementen zijn overal.'

Gesprek over het ondertekenen van het antwoord aan Bathurst. De keizer zal het niet tekenen. Gourgaud krijgt tijdens dit gesprek weer te horen dat hij altijd klaagt, dat men niet weet wat hij wil. Onenigheid over Warden.

Dan een dictaat van een half uur als inleiding op het antwoord aan Bathurst.

Later laat Montholon me weten wat Zijne Majesteit over mij zegt in dit antwoord. Het is duidelijk dat de keizer me niet noemt en dus ook niet hoeft te zeggen dat ik beledigd ben.

Om 22.00u. diner, de keizer heeft een slecht humeur, leest 'Zaire', trekt zich om 21.30u. terug zonder iets gezegd te hebben over de grootmaarschalk, die om 19.00u. is terug gekomen. Bij het weggaan zegt Montholon tegen me: 'Zijne Majesteit is niet in een goede bui. Hij heeft mij willen laten geloven dat Bertrand naar de stad is gegaan om jurken voor zijn vrouw te kopen.'

22 juni
zondag
155

Ik zeg tegen Bertrand dat ik het betreurt dat de keizer mij niet noemt in de brieven tegen Warden. Hij wil dat men gelooft dat deze brieven door een ander geschreven zijn. Wil de keizer me op deze wijze beroemd maken?

O'Meara komt met de commandant van de Bellerophon en twee kapiteins van bevoorradingsschepen om bij hem te dineren.

Mme Bertrand zegt opnieuw tegen me dat Las Cases hier niet meer terug komt en rechtstreeks van de Kaap naar Engeland gaat.

Om 19.00u. bij Zijne Majesteit. Hij vraagt me morgen een catalogus te maken van alle boeken en kaarten, die we aan kardinaal Fesch gaan vragen en hij dicteert me hierover.

Bertrand dineert mee. De keizer heeft geen goed humeur. We lezen tot 22.00u. over Egypte.

23 juni
maandag
156

Om 10.00u. krijg ik via Marchand een briefje van de keizer, ik moet tien grote uittreksels over Egypte maken.

Om 12.30u. bij hem. Hij ligt niet gekleed op de canapé en heeft een slecht humeur. Ik mag gaan zitten, hij leest zijn antwoord aan Bill (? Rkv) aan me voor en spreekt dan over 1815, vooral over de koning en de ontbonden Kamers.

's Middags ga ik rijden. Dan bij de keizer. Hij schaakt met mme de Montholon. 'Heeft u gelezen wat de Quarterly Review heeft geschreven over Waterloo?' Het is een schotschrift en alles wat ik over dit onderwerp heb opgeschreven, wordt bevestigd. De keizer stopt met het schaakspel, staat op, roept uit dat hij dit zal laten publiceren, want dat zal een groot effect geven. Ik zeg dat we een groter effect bereiken als we alleen de zuivere waarheid schrijven.

Zijne Majesteit wil er morgen aan werken en is er zeer door bewogen. 'Laten we over wat anders praten, dit geeft me teveel emotie.'

Poppleton heeft me gewaarschuwd dat Hudson Lowe ons drie zadels zal sturen. Hij heeft begrepen dat ik er zeker één zal kopen.

De keizer vraagt ons om morgen iemand naar de stad te sturen om biscuits te kopen, want het brood is slecht. Bij het diner klaagt hij er weer over. Hij zegt dat hij nog goed kan lopen, ik zeg dat als hij 10 mijlen (lieuses) per dag loopt, hij dat

snel niet meer zal kunnen. Dat koelt hem af. 'Ik het leger ging ik gewoonlijk per rijtuig met een goede deken, want in de nacht moet een commandant werken. Als hij zich overdag onnodig moe maakt, pakt de vermoeidheid hem 's avonds. In Vittoria werden we verslagen, omdat Joseph teveel sliep. Als ik die nacht in Eckmühl had geslapen, had ik nooit die schitterende manoeuvre kunnen uitvoeren, die de mooiste is, die ik ooit heb gedaan. Met 50.000 man versloeg ik 150.000 man. Ik heb me door mijn activiteit vermeerderd. Ik heb Lannes gewekt door hem onder de voeten te slaan, terwijl hij sliep. Een generaal in actie moet niet slapen!'

'Ah, mijn God, misschien heeft de regen van 17 juni meer invloed gehad op het verlies in Waterloo dan men denkt. Als ik niet zo moe was geweest, had ik de gehele nacht te paard rond gereden. De kleinste dingen blijken de grootste gevolgen te hebben.'

De keizer verklaart dat zijn gezondheid nu vrij goed is, hij geneest zichzelf: 'Als ik niet lekker was, deed ik een grote jachtpartij of een klein verzetje en ik was genezen.'

'U moet morgen naar Lady Lowe gaan, dat zal u goed doen.'

Zijne Majesteit leest vervolgens over Egypte tot 22.00u. en trekt zich om 22.30u. terug.

24 juni
dinsdag
160

Bertrand zegt me dat de papieren van Piontowski bestaan uit een krant, hij heeft tussen de regels geschreven.

Ik kom aan op Plantation House, waar ik zeker vijftien maanden niet ben geweest. Sir Hudson Lowe ontvangt me met kille eerbied en laat me binnen in zijn bibliotheek, waar O'Meara en Gorrequer zijn.

Het gesprek is weinig geanimeerd, Lady Lowe is niet wel. Er wordt gesproken over Moskou: Moskou is geschikter om hoofdstad te zijn dan Sint-Petersburg. Er wordt over wat anders gesproken: 'Ze komen uit handen van de beste zadelmakers van Londen! – Maar de wandelingen zijn niet lang. – Inderdaad, ze zijn niet lang.'

Na tien minuten neem ik afscheid, ik wil niet meer van hun tijd nemen. De gouverneur stelt me de boeken van zijn bibliotheek ter beschikking. Ik verzoek mijn verontschuldigen over te willen brengen aan Lady Lowe.

Terug op Longwood om 16.30u. De grootmaarschalk, Bingham en Wygniard zijn heel beleefd tegen me.

Om 19.00u. bij de keizer, bij het biljart. Hij is somber en triest. Na het diner praten we over Egypte, over de mogelijkheden van een expeditie naar India.

De keizer: 'Frankrijk, de maîtresse van Egypte, moet in India zijn. Het is tenslotte van Egypte naar de Indus korter dan van Parijs naar Moskou!'

Deze discussie duurt tot middernacht. Gisteravond zei de keizer tegen me dat ik er plezier in zou hebben zijn woorden op te schrijven, ik kan er wel vijfhonderd of duizend francs per dag mee verdienen.

25 juni
woensdag
163

Deze ochtend komt Ali bij me en zegt dat ik voor het werk, dat de keizer me heeft opgedragen, nog vier dagen heb. Ik heb dit verwaarloosd, ik begin er meteen aan. Tegen de middag komt Ali weer en ik geef hem het net, dat me op de 21^e is gedictieerd met betrekking tot Bathurst.

Om 14.00u. gaat de keizer via de tuin samen met Montholon naar Bertrand. De schulden van Archambault worden voldaan.

Om 20.00u. bij de keizer, die me vraagt waarom ik niet meteen kwam. Diner. Hij

26 juni
donderdag
164

is erg vriendelijk, praat over mijn berekeningen over Egypte (de waterwerken ed. rkv).

Bij het dessert wordt er een wijn geserveerd, waarvan de smaak eigenaardig is. Ik drink het en vind dat het naar muskus ruikt. De wijn komt van Malcolm schijnt het en niet van Ali.

Ik ga te paard uit. Noch de grootmaarschalk noch ik zien de keizer. De Montholons dineren met de dokter en Poppleton.

Hoofdstuk XII (27 juni – 21 aug 1817)

- Napoleon maakt gebruik van het recht van de oudste
- Lord Amherst
- De liefdes van de keizer
- Over Corsica
- Aankomst van admiraal Plampin
- Overeenkomst tussen Dessaix en Kleber
- De lafhartigheid van het Oostenrijkse hof
- Mening van Napoleon over Gil Bas
- 'Oostenlijk keizer
- Napoleon raadpleegt Gourgaud en moedigt hem aan
- Het afscheidsbezoek van het Engelse 53^e Regiment
- Uitspraken van Napoleon tegen dit Regiment
- Lofrede op Carnot
- Over Davout
- Gourgaud streng behandeld door de keizer
- Receptie van de officieren van het 66^e
- De misstappen van Hudson Lowe houden nooit op
- 'De verbeelding is als de Daube'
- Huwelijk van de nimf (miss Robinson)
- Het feest van 15 augustus 1817
- De commissarissen van de grootmachten
- Napoleon brengt een bezoek aan Gourgaud

27 juni
vrijdag
165

Deze ochtend na het ontbijt ontmoet ik bij Bertrand Lord Amherst, ambassadeur van Engeland in China.

Om 08.30u. bij de keizer. Deze wil een vrouw voor mij, een soort Esther. 'Ik wil niet dat Marchand haar ziet, ik denk dat haar vader hem anders dwingt met haar te trouwen!'

De keizer adviseert me de mulatin bij Bertrand. Maar omdat Bertrand me dat vroeg, heb ik nooit een woord tot dit meisje gericht. Daarnaast gebeuren er vreemde dingen: als ik aankom, gaat zij juist weg. De keizer lacht erom en vraagt Bertrand of dit waar is. Deze excuseert zich voor het puriteinse van deze vrouw.

Zijne Majesteit praat dan over het behoud van het familie-kapitaal. De admiraal heeft gezegd dat er veel kranten zijn gekomen. Napoleon spreekt er (nogmaals, rkv.) over dat de Franse generaals te veel betaald krijgen, hij zet het gewenste

28 juni
zaterdag
167

systeem nog eens uiteen. Ik ben het er niet mee eens. Kijk alleen maar naar de generaal, die veel meer moet uitgeven voor zijn paarden.

's Ochtends zegt Bertrand ons dat Lord Amherst ons om 15.00u. zal bezoeken. Om 14.00u. vraagt de keizer mij, niet gekleed, vraagt me zijn kijker op te stellen om de aankomst van Lord Amherst te zien en vraagt Montholon, die in de tuin wandelt, of hij hem achter de bomen kan zien.

Even een gesprek over de hertog van Brunswijk. Dan kijkt hij door de jalouzieën en zegt: 'Vlug, de kijker, daar zijn ze!' Nadat hij ze heeft bekeken: 'Ah, die ambassadeur is een armzalig mannetje, ik heb geen zin hem te ontvangen, trouwens, hij gaat toch over twee, drie dagen weer weg!'

Ze worden door Bertrand ontvangen en blijven een half uur. Ze maken een tochtje door het park. Hudson Lowe begeleidt ze op de nieuwe weg tot aan de limiet. De grootmaarschalk komt ons vertellen, dat de ambassadeur zijn zoon bij zich heeft, die heel goed Frans spreekt. Hij vraagt of hij 'Meneer Longwood' kan ontmoeten. Maar Bertrand zegt, dat Zijne Majesteit wegens het klimaat tandpijn heeft. Zijne Majesteit, boos vanwege dit antwoord, draait hem de rug toe en gaat naar binnen.

Om 19.30u. bij de keizer, zijn eten wordt gebracht en hij vraagt of ik mee wil eten. Ik ga zitten, eet weinig, de wijn heeft een onaangename smaak. Na het diner praat Zijne Majesteit over zijn liefdes.

Mej. D..... (Desirée? rkv) heeft nooit iets van hem willen hebben, zelfs geen collier diamanten. 'Ik adoreerde ook mej. Mathis, een Piédmonteuse, die bij mijn zuster Pauline was.'

'In 1805 zei Murat tegen me: 'Ik wil u laten kennismaken met een charmante vrouw, die gek van u is en alleen u wil.' Ik sprak geen woord Duits en zij geen woord Frans, maar ze beviel me steeds beter die nacht. Het was een van de aangenaamste vrouwen, die ik heb gekend, vanwege haar geur. 's Ochtends heeft ze me gewekt en ik heb haar nooit meer gezien.'

'Poolses zijn intriganten.'

'Ik ben Corsicaan, maar vanaf mijn negende Fransman.'

Vervolgens wordt er over Lord Amherst gesproken. 'Zal ik hem ontvangen of niet? Als ik hem ontvang, ben ik er zeker van dat dat mijn medestanders in Frankrijk pijn doet. Als ik hem niet ontvang, zal dat waardiger zijn.'

Ik zeg: 'Ik geloof dat de waardigheid van Zijne Majesteit hier niet aan de orde is.'

De keizer: 'Ik heb nog niet besloten!'

Het is 21.30u. en Zijne Majesteit gaat slapen. O'Meara heeft gedineerd in Plantation House.

29 juni
zondag
172

De Conqueror arriveert met admiraal Plampin. Ik verveel me dood. Om 14.00u. ga ik naar mme Bertrand, onbelangrijk gepraat. Dhr. Linch komt met een kapitein van een bevoorradingsschip. Zij vertellen ons dat Piontowski me een pamflet en kranten wilde geven, maar dat Reade in de randen diverse teksten heeft ontdekt, zoals 'Wilcon heeft het manuscript van Santini gecorrigeerd; men heeft verhinderd dat de chirugijn van dit bevoorradingsschip naar Longwood kwam', enz. Er is besloten niets tegen de kapitein te zeggen, dhr. Linch en deze kapitein zijn woedend op Hudson Lowe.

Dhr. Skelton heeft aan de kapitein een buste gegeven van zijn broer, die in Batavia woont.

De keizer dineert met Montholon. Hij stuurt mij een fles slechte wijn, laat me dan

30 juni
maandag
173

komen, is niet gekleed. 'Die schurk van een Reade is in staat me te vergifigen, hij heeft de sleutel van de wijnkelder, hij kan er iets indoen!' Zijne Majesteit weet heel goed, dat hij niet de enige is, die wijn drinkt, men durft zulke mensen als ons niet te vergifigen, dat geeft teveel schandaal, de daders zullen gestraft worden. Zijne Majesteit schudt het hoofd: 'Het is een feit dat ik spoedig dood zal zijn!' Dan verbaast hij zich over dhr. Linch, die op het eiland woont en zich toch tegen Hudson Lowe opstelt. Zijne Majesteit heeft de kapitein ontvangen, die een dapper man leek. 'Als hij het tegenovergestelde dacht van wat hij zei, dan was dat om mij te laten praten of ik moet me sterk vergissen!' Dan praten over Laplace en de zon. Ik trek me om 22.00u. terug.

Ik heb een slechte nacht. Ik vraag aan de grootmaarschalk of Zijne Majesteit aan prins Eugène geschreven heeft met betrekking tot mijn moeder. Het lijkt van niet. Ik moet hem er toch aan herinneren, want over het vertrek van Santini heeft de keizer gezegd dat dit mijn schuld was, want de grootmaarschalk had hem veel zaken laten ondertekenen.

Men kondigt de komst van het 66e aan. Tegen de middag vraagt de grootmaarschalk me een paard om naar Plantation House te gaan om Lord Amherst te bezoeken. De keizer is ziek. Misschien zal hij deze ambassadeur kunnen ontvangen als hij beter is. Bertrand haalt de laatste orders op en vertrekt met Poppleton.

O'Meara brengt me de groeten van Lady Lowe, die ziek was, toen ik Hudson Lowe bezocht en me toen niet kon ontvangen.

Om 14.30u. ga ik naar de keizer, die een slecht humeur heeft en klaagt over benauwdheid. Ik mag gaan zitten. Het lijkt of de Russische commissaris twee of drie dagen bij mme Bertrand komt, ik moet haar helpen hem te onderhouden. Gesprek over de zaak Meillard. Ik zal er een notitie van maken en alle personen noemen. De keizer kleedt zich, kijkt vaak de weg af naar de mensen, die daar lopen, praat over Eblé (deze bouwde de bruggen bij de Berezina, rkv), La Riboisière.

Dan praat de keizer over Bertrand. De keizer fantaseert hoe ik met een vrouw in Engeland zou wonen.

Weer een gesprek over Warden. Nog steeds is Gourgaud kwaad, omdat hij zich daartegen niet mag verdedigen. 'Ik ben niet boos, Uwe Majesteit, maar u toont weinig interesse in mij. Ieder praat over de grootmaarschalk en nooit over mij. En daarboven zet ik veel meer op het spel dan Bertrand of Montholon. Als de gouverneur me naar de Kaap stuurt, geheel alleen, zonder bediende, wat zal er dan van mij worden?'

Bertrand komt binnen en breekt in. Poppleton is bij mme Bertrand met een meester-kanonnier, die de buste heeft gebracht. Ali gaat hem halen, maar de Engelse officier (Poppleton) wil hem niet laten gaan. Ali dringt aan om hem, alleen hem, bij de keizer te brengen. Poppleton toont een order van de gouverneur, waarin staat dat het verboden is dat iemand alleen met de keizer spreekt, ze gaan allebei weg. Deze kanonnier zal in geheel Europa de terugkeer van de keizer uitroepen, de troepen zullen in opstand komen en Louis de XVIII om ver werpen.

Montholon en Bertrand gaan naar Poppleton om deze weigering op schrift te krijgen. Het schijnt dat deze buste geschonken is door een bankier, we horen dat de kleine Napoleon bij het meer van Pisa is.

Ieder dineert apart, ik somber. Om 21.00u. komt Bertrand me halen.

1 juli 1817
(geen dag)
177

Ik tref Malcolm aan, ontbijtend bij de grootmaarschalk. Deze is gereserveerd tegen mij, kondigt mij aan dat Lord Amherst om 15.00u. bij de keizer ontvangen zal worden.

Om 14.30u. bij de keizer bij het biljart, hij is ontevreden dat Montholon niet in groot-tenuë is, zijn agitatie is heftig. Het schijnt dat de Lord gisteren geaffectueerd heeft gezegd: 'Hij ontvangt zeker de keizer van China ook niet op Sint-Helena!'

Amherts en zijn gevolg naderen. Zijne Majesteit bekijkt ze door de kijker. Ze gaan eerst naar Bertrand, die ze wat later brengt, hij loopt door de biljartkamer en laat ze daar staan zonder iets te zeggen, om bij Zijne Majesteit naar binnen te gaan. Ik converseer met de Lord over regen en mooi weer. De grootmaarschalk komt de ambassadeur halen en brengt hem in de salon, waar hij alleen met Zijne Majesteit anderhalf uur verblijft. We praten ondertussen met diverse leden van het gezelschap. (Gourgaud zegt precies wie met wie spreekt, rky), over onderwerpen, die de keizer heeft opgegeven: de restricties van de gouverneur, oorlog, Mamelukken, ik vraag details over China.

Zijne Majesteit vraagt nu dhr. Ellis (secretaris van de Lord), daarna de anderen en wij binnen. Hij praat met iedereen over van alles. Bijvoorbeeld aan de zoon van de ambassadeur welk hoofddekseel de Chinezen dragen. De keizer ontvangt ze goed, om 17.00u. is het voorbij. De ambassadeur gaat snel weg, want hij dineert met de admiraal en er is theater vanavond.

Om 19.00u. bij de keizer. Schaken, hij is erg onrustig, staat op, loopt heen en weer. 'Ik kan jullie zeggen dat de gouverneur er eindelijk van langs heeft gekregen!' De ambassadeur blijkt voor de keizer te zijn, omdat hij in Italië heeft mogen ontsnappen bij een gewonnen veldslag door Napoleon.

De keizer is er tevreden over alles over Hudson Lowe gezegd te kunnen hebben. De ambassadeur zal morgen tegen 10.00u. vertrekken, maar Zijne Majesteit denkt dat hij zijn vertrek zal uitstellen en ons nog eens zal bezoeken om verslag uit te brengen over de gouverneur.

Diner. Zijne Majesteit eet weinig, is steeds opgewonden, gaat naar de salon en zegt dat er morgen nieuws zal zijn. Als hij ziet, dat we zwijgen, trekt hij zich terug. Het is 21.30u. Ik voel me niet goed, Montholon ook niet. Ik heb deze ochtend een uitnodiging van Bingham ontvangen.

2 juli
woensdag
179

Ik bereid een brief aan mijn moeder voor om deze uiteindelijk aan de admiraal mee te geven. Ik spreek dhr. Fowler: de admiraal vertrekt morgen, hij stuurt zijn secretaris naar de keizer om hem te groeten. Deze ontvangt hem en praat tien minuten met hem. De Lord komt geen afscheid meer nemen van Zijne Majesteit noch stelt hij zich voor aan admiraal Plampin.

Het antwoord aan Lord Bathurst is geweigerd. Montholon weet het zeker, want hij heeft het bij zich.

Om 19.00u. bij de keizer. Hij is in zijn kabinet, verslagen, treurig, praat weinig. Het antwoord aan Bathurst, dat de admiraal zou meenemen, ligt op tafel.

Als ik langs de grootmaarschalk kom, rapporteer ik hem de instructies, die de keizer gegeven heeft omtrent mijn moeder. Zij moet zich in verbinding stellen met de ambassadeur van Beieren in Parijs. Ik wil mijn moeder niet in verlegenheid brengen, deze brief zou gelezen kunnen worden door de gouverneur. Dit is geen politieke zaak. Ik begrijp niet, waarom ik deze niet mee mag geven met de admiraal. Maar wie ben ik?

3 juli
donderdag
180

Midden in de nacht komt Bertrand Poppleton wekken om met hem morgen naar de stad te gaan. Ik ga er ook heen om afscheid van de Malcolms te nemen. Om 10.00u. krijgt de grootmaarschalk een brief van vier kantjes, waarin staat dat Malcolm, vandaag zelfs, admiraal Plampin komt voorstellen. Dan komt Bertrand bij me, geeft zijn paard terug, gaat zitten om te antwoorden en laat bij mij papieren liggen: armzalige secretaris!

Tegen de middag laat ik de orders van de keizer vragen, want ik heb opdracht met Bingham naar de stad te gaan. Ik zeg hem dat ik de brief aan mijn moeder verstuur. Zijne Majesteit is niet gekleed, behandelt me goed en laat me zitten. Lord Amhert is vertrokken, zoals deze had aangekondigd. Hij heeft overal op het eiland gezegd, dat wij geen canaille zijn en dat wij met egards behandeld moeten worden.

Om 13.00u. ga ik naar buiten en ik zie beide admiraals bij Bertrand naar binnen gaan. Ik neem afscheid van Malcolm, die me Plampin voorstelt. Dan ga ik op stap met Poppleton en Ferzen, ik tref lady Malcolm alleen aan bij mme Stürmer en ik heb een gesprek met beide. Mme Stürmer zegt me dat nu de Malcolms weg zijn, alles gemakkelijker zal worden. Zij moppert op me, omdat ze me niet ziet, ze rijdt elke dag paard. Als ik wegga, achtervolgt deze dame me, herhaalt op de trap dat zij na het vertrek van de admiraal naar mme Bertrand zal gaan. Ze draagt me op naar dhr. Balmain te gaan, dat zal dhr. Stümer een groot plezier doen. Ik zal niets doen!

Ik ga te paard naar Bingham via Ladderhill Fort met Poppleton en Wygniard, die praten over de nieuwe weg. Ik word prima ontvangen door Bingham en zijn vrouw, die morgen naar de stad gaan om de nieuwe admiraal bij het aan land gaan te verwelkomen. Bij Bingham zijn aanwezig: Harrison, Mancel en Vien, stuurmannen op de Conqueror. Ik slaap bij Bingham, terwijl Poppleton terug gaat naar Longwood om Bertrand morgen naar de stad te begeleiden.

4 juli
vrijdag
182

Om 07.00u. sta ik op en ontbijt met mijn gastheren. Mme Bingham gaat niet naar de stad vanwege de regen. Ik vertrek met haar man en ga naar Balcombe om daar de terugkeer van Poppleton af te wachten. Weldra zie ik de grootmaarschalk lang komen, die niet tevreden lijkt, omdat hij mij daar aantreft. Hij gaat op bezoek bij de gouverneur, de admiraal heeft hem ook gevraagd, ik begeleid hem. Sir Hudson Lowe ontvangt ons zeer kil en zegt bijna geen woord. We gaan spoedig weer weg en ontmoeten de admiraal, zijn vrouw, de Stürmers, Montchenu, die hem naar de haven begeleiden. We groeten hen en zij groeten ons terug, Montchenu is het beleefdste. Balcombe komt naar me toe om met me te praten, ik mopper op hem, omdat hij niet bij ons langs komt. Malcolm, die hem met mij ziet praten, neemt hem aan de arm mee. De grootmaarschalk gaat naar miss Dickson, ik zie de commissarissen passeren en wij gaan met miss Jenny en Betzy het schip uitzwaaien. Daarna gaan we weer op weg naar Longwood. Bertrand is druk bezig, hij vreest dat de gouverneur zijn brief voor Europa te laat heeft ontvangen en niet heeft laten vertrekken, want hij heeft geen ja of nee geantwoord: die brief zou trouwens wel eens verdacht kunnen lijken. Zijne Majesteit dineert met de dokter, die vandaag met de Newcastle vijf mijl de zee op is geweest.

Om 19.30u. weer bij de keizer, waar O'Meara nog is. Schaken met mij, hij complimenteert mme de Montholon met haar jurk.

Zijne Majesteit vraagt na het diner Zaire, geeft op elke regel kritiek en trekt zich

5 juli
zaterdag
183

om 22.00u. terug.

Ik ben om 13.00u. in de tuin als Zijne Majesteit me ziet en me roept. Hij trekt me aan het oor, vraagt of het goed zou zijn Poppleton een snuifdoos te geven.

‘Zeker, Sire.’

Cooper vertelt in Engeland dat Las Cases geen snuifdoos heeft ontvangen, omdat hij geen edelman is.

De keizer laat mij Waterloo halen, leest er tot 18.00u. in, dan vraagt hij om Bertrand. Hij zal mij later weer roepen.

Om 19.00u. weer terug bij Zijne Majesteit. Hij heeft Montholon een nieuw antwoord aan Bathurst gedictieerd. Hij vindt het jammer, dat hij de restricties aan Lord Amherst heeft laten lezen. De keizer rekent te veel op deze man. Hij denkt dat Cockburn al gauw gestuurd zal worden, ik denk Malcolm als nieuwe gouverneur. ‘Hudson Lowe is een gevangenisbewaarder, een schurk!’

Na het diner voorlezen van het eerste hoofdstuk van Egypte door mij. Zijne Majesteit vraagt ons om kritiek. Ik zeg eerst niets, maar na druk vind ik dat Desaix teveel geprezen wordt en dat de beschrijving van Kléber niet erg flatteus is. De eerste krijgt slechts bewondering, de tweede alleen maar kritiek.

Zijne Majesteit lijkt gepikeerd door mijn opmerking. Ik ga door met lezen, na enige tijd komt hij terug op mijn kritiek. Wat hij over Kléber heeft gezegd, is absoluut juist. Hij was niet veel en teveel met zichzelf bezig (uitgebreid, pag. 185 – 186).

Volgens mij had Kléber een goede reputatie, ik haal de zaken bij de Rijn aan. Zijne Majesteit herhaalt zijn argumenten. Ik: ‘En wat heeft Desaix gedaan? Hij heeft nooit als legeraanvoerder gecommandeerd!’ Uiteindelijk eindigt Zijne Majesteit met een oratie op Desaix. Hij spreekt ook nog over andere generaals, Jourdan is een imbeciel. Masséna, Augerau en de Vijf Directeuren komen langs. De keizer trekt zich om 23.30u. terug. Mm de Montholon kan niet meer van de slaap.

6 juli
zondag
188

Na het ontbijt krijgt Bertrand bezoek van kapitein Young-Husband en omdat het 53e overmorgen vertrekt naar Engeland en naar India, wil hij met zijn vrouw terug komen om afscheid van de keizer te nemen. Het is vreselijk weer.

Zijne Majesteit moppert op me, omdat ik gisteren op een gepikeerde toon met hem over Kléber heb gesproken. Napoleon: ‘Ik moet toegeven, dat hij dapper was. Ik ken Kléber beter dan u!’

Poppleton gaat zonder twijfel Sint-Helena verlaten. De keizer vraagt me of hij hem wel of niet een snuifdoos moet aanbieden. Ik zeg van ja, want hij heeft steeds met de grootst mogelijke voorzichtigheid zijn plicht gedaan. Hij had ons kunnen kwellen, maar hij is steeds goed voor ons geweest zonder zijn gouverneur te verraden. In Engeland zal hij alleen maar lovend over de keizer spreken. ‘Ik ben ook die mening toegedaan,’ zegt de keizer ‘politiek gesproken Montholon ook, maar Bertrand vindt dat het niet waardig is, want tenslotte is het een gevangenisbewaarder.’

Volgens mij is het wel waardig, want Poppleton is kapitein en een man van eer. Hij heeft zijn taak niet uitgevoerd als een gevangenisbewaarder. ‘Ik geloof dat Zijne Majesteit heel goed zal doen hem een snuifdoos te geven. De grootmaarschalk ziet het verkeerd!’

De keizer zal Montholon raadplegen. Hij denkt dat Hudson Lowe het 53^e snel zal laten vertrekken, zodat er niet veel tijd is om te schrijven, om iemand onze

7 juli
maandag
190

opdrachten mee te geven.

Bertrand komt ons het vertrek van het 53^e bevestigen, maar dat van Poppleton is nog niet zeker.

Lezen van de 'L' Ami de la Maison'. Zijne Majesteit trekt zich om 21.30u. terug. De grootmaarschalk vraagt me een paard om morgen naar het kamp te gaan.

Bertrand komt gelijk met mij binnen, hij komt uit het kamp terug. Hij zal met de keizer spreken over de 12.000 francs voor mijn moeder. De majoor vertrekt niet voor morgen, hij heeft vanochtend met hem ontbeten. De gouverneur neemt de schouw van het Regiment af om 11.00u.

Om 14.00u. komt Hudson Lowe bij mij met in zijn gevolg Gorrequer en Reade. Ik praat levendig en laat hen mijn armzalig woonvertrek zien, vragend om als men nieuw gaat bouwen, mij comfortabeler onder te brengen. De gouverneur zegt niets, na een half uur gaat hij op bezoek bij Montholon en Bertrand.

Om 13.00u. bij de keizer. Het regent.

Om 20.00u. weer bij de keizer, die somber is. Hij vindt het goed dat de gouverneur bij me is geweest en mij zo eer heeft bewezen. Ik ben blij dat ik er de oorzaak van ben dat Zijne Majesteit zich een ogenblik amuseert. De keizer praat met zijn bediende Ali over geografie. Dan een gesprek over Alexander de Grote. Zijne Majesteit trekt zich om 22.30u. terug

8 juli
dinsdag
191

De keizer stuurt de kok naar de stad om vlees te kopen, daarna gaat hij naar Bertrand. De kleine huult en hij gaat zitten. Volgens de keizer is admiraal Plampin een harlekijn, hoe mooi zijn vrouw ook is. 'Wees er van overtuigd dat zij daarom is mee gestuurd.' Het is goed voor Ferzen dat hij vertrekt, zo kan hij niet de dwaasheid begaan met Betzy te trouwen. De keizer vindt dit belachelijk. 'Betzy is een meisje als alle anderen, trouwens het leven is maar kort, een vrouw moet kinderen krijgen, wat kun je meer van haar vragen!'

Poppleton gaat vertrekken en hij is niet rijk. 'Wat kan mij dat schelen? Een spion, een gevangenisbewaarder..... hoeveel ontving hij?' 'Zes of zeven shilling per dag.' 'Dat is meer dan hij verdient!' 'Maar hij heeft vrouw en kinderen!' De keizer geeft er niets om.

Dhr. Elphinstone zal morgen een schaakspel sturen. (Aant.: deze Engelsman, groot bewonderaar van Napoleon, had een broer, die gewond raakte bij Waterloo en die de keizer heeft laten verzorgen en onder zijn bescherming gesteld.)

Het diner is somber, het brood is slecht, het vlees hard. De keizer vraagt wat ik heb, ik ben niet lekker, dat komt door het ongezonde van mijn onderkomen. Zijne Majesteit antwoordt me dat het ook bij hem heel vochtig is, maar ik zou beter doen in de salon te gaan slapen.

Wat lezen we? Mme de Montholon vraagt om voor te lezen. De keizer roept levendig uit: 'Meneer Gourgaud, die overal kritiek op heeft!' Niet 'Gil Bas', dat is slecht voor de jeugd, maar de 'Enéide' van Dellie. Daarna gaan we slapen.

9 juli
woensdag
193

Bertrand zal met de keizer over de 12.000 francs voor mijn moeder praten. Ik ga naar mme Bertrand, die de cadeaus van dhr. Elphinstone in ontvangst heeft genomen. Ze zegt: 'Zijne Majesteit zal alles naar de keizerin sturen.'

Ik tref de keizer bij het biljart, hij speelt met de biljartballen en bekijkt de cadeaus. 'Hoeveel waarde denkt u?' '12.000 francs, Sire.' 'Hoe weet u dat?' Het zou leuk zijn om wat naar de keizerin te sturen, want er is een gekroonde N. bij.

Er moet niets verklapt worden, het zal gesloten worden verzonden.
Bertrand heeft een brief van Hudson Lowe ontvangen, waarin staat dat het tegen de regels is voorwerpen te ontvangen met een gekroonde N. 'Ah, de schurk, de rat!' De keizer dicteert mij een antwoord: hij wil geen dankbewijzen meer ontvangen. Dit gaat nog even verder (pag. 195 – 196).
Om 19.30u. bij de keizer in de salon. Hij is alleen, triest, zit op het bureau, schaakt zonder wat te zeggen. Dan wat opmerkingen over Hudson Lowe. Diner, weinig en hard vlees. Sombor land! De keizer wil niet meer laten voorlezen over Egypte, omdat ik teveel kritiek gaf.
O'Meara en Poppleton hebben bij Bingham gedineerd.

10 juli
donderdag
197

Om 19.30u. bij de keizer. Hij lijkt verslagen, klaagt dat hij de gehele dag al ziek is, het vochtige weer is heel slecht. De gouverneur heeft de brief van Bertrand over de voorwerpen aan de admiraal laten zien, die vindt dat Hudson Lowe verkeerd doet met deze voorwerpen niet te sturen. (kopjes ed.) Is het, omdat men hem keizer noemt?
Diner. Ik lees over Egypte voor en waakt ervoor om na afloop kritiek te geven.
'En, hoe vindt u dat?'
Slapen om 22.30u.

11 juli
vrijdag
197

Om 14.00u. ben ik bij Bertrand. Ik heb een onrustige nacht achter de rug, ik ben leeg. Bertrand zegt dat hij ook ongelukkig is. Ik klaag tegen hem dat hij en Montholon wel geld hebben en ik niet. Zijne Majesteit belooft me van alles en hoewel ik daar vertrouwen in zou moeten hebben, is het tegendeel het geval. 'Zijne Majesteit vraagt me niets, ik mag niet meer spreken met hem over de 12.000 francs. En het is nog wel voor mijn moeder, dat is een heilige zaak!' Ik vraag hem er met de keizer over te spreken, want die zegt slechts dat het mijn eigen fout is, dat hij het heeft vergeten en dat ik hem eraan moet herinneren.' Bertrand zegt dat dit alles niet zo is. Hij herhaalt dat ik naar de keizer moet gaan en de 12.000 francs vragen. Ik zeg hem dat ik de keizer niet achterna loop. Bertrand probeert me opnieuw te overtuigen, het is nutteloos.
Ik ga naar mijn kamer met de meest sombere overpeinzingen.
Om 17.00u. laat de keizer me roepen. Hij is in zijn kabinet, gekleed. Ik mag gaan zitten, hij biedt me zelfs thee aan, schenkt die zelf in. Hij praat over de 'Mémoires' van kardinaal Retz en over de huidige stemming in Parijs. Ik zeg helemaal niets, De keizer dicteert niet meer, want hij maakt nu zelf aantekeningen en hij heeft nu nergens zin in. Na een half uur heeft hij nog niets gezegd over de 12.000 francs. Ik besluit er zelf over te beginnen. Dan pakt hij een potlood: 'Mijn zoon, ik verplicht u elk jaar aan mme Gourgauds moeder in Parijs de som van 12.000 francs te doen toekomen vanaf 1 januari 1817. Aan prins Eugène, te München.'
Ik dank de keizer, die verder gaat met: 'Ik zal uw moeder ook 24.000 francs geven, want 12.000 zal niet genoeg zijn. Zelfs dat lijkt me nog wat weinig. Maar dit is niet wat u wilt! Dit laat uw triestheid niet stoppen? U klaagt, zoals gewoonlijk, dat u zich moet compromitteren. Heeft u de brief van Montholon getekend? Het antwoord aan Bathurst? U denkt dat u een scherpe geest heeft, u denkt dat hier alleen leugenaars zijn, u kunt niet eens uitdrukken waaraan u denkt!'
Zijne Majesteit loopt levendig heen en weer. 'Wel zeker, u heeft veel van mijn vriendschap voor u verloren!'

Ik: 'Ah, Sire, wat heb ik gedaan om zo behandeld te worden? Uwe Majesteit is in de grond onjuist tegen mij.'

Ik toon me zeer geraakt door de woorden van de keizer, die zich snel herstelt en tegen mij zegt spijt te hebben van deze woorden.

De keizer zegt: 'En trouwens, u heeft altijd goed gesproken over de ruzies met Las Cases en ik heb nooit gehoord dat u ruzie had met de Montholons.'

'Sire, vanaf de aankomst in James Town willen ze allemaal weg, want ze zijn allemaal bang voor deze verbanning en ze zouden, als ze in mijn plaats waren, na een kwartier weg zijn. Uwe Majesteit behandelt hen uitstekend en u behandelt mij voortdurend slecht!'

De keizer wil nu weten wie mij tot eerste ordonnance-officier heeft benoemd. Het is dhr. Chabillant geweest. Zijne Majesteit vertelt nog eens alle problemen omtrent mij. De hoofdzaak van deze, zegt hij, liggen daarin, dat ik geen vrouw heb,

Het is 20.00u., het diner wordt aangekondigd.

Zijne Majesteit kan het lelijke, dat hij bij mij heeft aangericht, niet wegpoetsen.

Tijdens de maaltijd roept hij uit: 'Wel doe net zoals Montholon tegen ons doet!'

'Nee!' Dat maakt de keizer woedend en hij trekt zich terug om 21.30u.

12 juli
zaterdag
202

Bertrand informeert bij mij over het onderhoud van gisteren. Volgens mij wil Zijne Majesteit goedheid kopen.

Ik schrijf de brief aan prins Eugène voor de 12.000 francs in het net, opdat de keizer die kan tekenen.

Dan ga ik naar het kamp om Fitz-Gerald en Young-Husband vaarwel te zeggen.

Dan ontmoet ik de Rus en dhr. Gors, aan wie ik vraag of ze er geen moeilijkheden mee krijgen als ze met me praten. 'Nee, nee!' De vorige admiraal was een jaknikker, de nieuwe, Plampin, is een goed mens. Balmain heeft drie dagen geleden aan de gouverneur geschreven om mme Bertrand te bezoeken, hij wacht nog steeds op antwoord.

Bingham, die van de grootmaarschalk komt om te informeren of de keizer deze dag het 53^e wil ontvangen, haalt ons in en gaat mee. Ik verlaat iedereen bij Alarm House, allen zijn vriendelijk tegen mij.

Op de terugweg ontmoet ik Eshter en Marchand. Ik kan vanwege de wind hun kleintje niet zien. Mme Bertrand, die ze het kind hebben laten zien, zegt dat het blauwe ogen en een groot hoofd heeft. Het lijkt niet op zijn vader.

Om 19.30u. bij de keizer in de salon, hij lijkt kil en verward en laat me zitten om te schaken. Ik vertel hem over mijn tochtje met de Rus, hij antwoordt dat Hudson Lowe een leugenaar is, die goed tegen de Russen over de Russen spreekt en over de Fransen de loftrompet tegen de Fransen opsteek. Hij zou aan Balmain ons antwoord aan Bathurst moeten geven.

Diner. Zijne Majesteit stelt voor Poppleton een gouden snuifdoos te geven.

Lezen van de 'Rhamadiste'. Slapen om 23.00u.

13 juli
zondag
204

Ik zie Zijne Majesteit pas om 19.00u. Balcombe is bij mme de Montholon geweest. Triest diner, de keizer praat weinig, hij zal het 53^e ontvangen.

14 juli
maandag
204

Om 13.00u. laat Zijne Majesteit me komen, hij is niet gekleed, vraagt me of ik de brief in het net heb geschreven, ik haal hem, hij legt hem op tafel en ondertekent. Ik ben heel tevreden en doe er meteen een enveloppe om heen, geadresseerd aan mijn moeder.

Om 16.00u. komen de officieren van het 53^e, aangevoerd door Bingham. Zijne Majesteit praat met elke officier. Dan zegt hij tegen allen: 'Ik ben heel tevreden over het 53^e. Ik zal met genoeg horen dat het goed is aangekomen!' En tegen Bingham: 'U bent treurig, omdat dit regiment gaat vertrekken, hoe lang dient u al? 'Dertien jaar.' 'Om u te nestelen, moet u een kleine Bingham bij uw vrouw maken!' Bingham wordt rood. Ik geef mijn brief aan .... (naam onleesbaar). De keizer roept me door het raam of ..... (naam onleesbaar) de brief zal meenemen. Ik bevestig het. Gesprek over Waterloo.

We gaan de salon weer in, de Montholons zijn daar. De keizer vertrouwt me geheimzinnig toe dat hij me later de naam van de zaakgelastigde van prins Eugène te Parijs zal zeggen, tot wie mijn moeder zich moet wenden. De keizer spreekt tenslotte over het eiland, de kust, de manieren om er af te komen, als we een schip hadden. 'Kijk naar Poppleton. Hij is goed voor ons, omdat hij hoopt geld te krijgen. Bah, die Engelsen zijn net zo, voor geld doen ze alles!' Zijne Majesteit dineert en gaat verder over hetzelfde onderwerp. Hij vraagt een kaart van het eiland en maakt een ontsnappingsplan. 'Door de stad, overdag, zal het moeilijk zijn. Langs de kust en met onze jachtgeweren overmeesteren we zo een post van tien man!' 'Ja, zeker twintg!' We lachen om de gouverneur! 'Ah, als hij eens wist, waarover we nu spreken!' Gelach. Slapen om 22.30u. 'Ik heb nog vijftien jaar te leven', zegt Zijne Majesteit.

15 juli
dinsdag
207

Als ik om 10.00u. naar Ferzen in het kamp wil gaan, passeer ik de grootmaarschalk en vraag hem of hij de zaakgelastigde kent, waarover de keizer me gisteren sprak. Hij geeft me twee adressen, een van een heer, die nieuws aan de prins en de keizerin geeft en de ander van een vriend van prins Joseph, dhr. Le Ray de Chaumont, die in de Rue de Tournon woont.

Ik vertrouw deze beide adressen aan Ali toe en vraag hem om als hij bij de keizer is te vragen welke ik moet gebruiken. Ali komt spoedig terug en zegt dat zijn meester nog slaapt.

Om 10.30u. roept de keizer me, vraagt om de brief aan mijn moeder, opent die en zegt me er onder te schrijven, dat ze zich moet wenden tot dhr. Camelot, die in 1813 secretaris van het Ministerie van Economische Zaken was en belast is met de zaken van de prins. Hij zegt me de brief te sluiten en niet per post te versturen. Dan gaat Zijne Majesteit zitten en schrijft met potlood nog een briefje over die 12.000 francs. Dat moet ik onder de brief in het net zetten. (Het briefje wordt weergegeven op pag. 208, rkv.) Ik schrijf alles snel over, daarna tekent Zijne Majesteit dit en zet er eigenhandig onder: 'Geef dit nieuws aan mijn vrouw, mijn moeder, Hortense.' (Nb. Het briefje is gericht aan Eugène en gaat over de openen van een bankrekening!, rkv.)

Dit laatste maakt me somber. We ontbijten, maar ik ben zo overstuur, dat ik niet kan eten. Zijne Majesteit zegt: 'Wat bent u veranderd. Zal ik zeggen, wat u mankeert?.... Welnu, u heeft geen moed!'

Dat brengt me aan het einde. De keizer praat over Parijs, over zijn genoegens, probeert me op te beuren. 'Kijk naar de Montholons, zij zijn niet zo somber en ongelukkig als u! Hij heeft de brief (aan Bathurst, rkv) ondertekend, u niet! Zij doen hun mond alleen open om aardige dingen te zeggen en u zegt alleen maar harde dingen! U bent steeds hetzelfde, niets kan u veranderen. Laatst was het Kléber, die u niet eens kent, gisteren Davout, die u even goed kent als ik. En nu vertelt u me goed over Lannes!'

'Sire, deze man heeft me altijd vriendschap betuigd. Wat de Montholons betreft, achter uw rug om praten ze anders dan tegen u. Hij heeft tegen mij gezegd, dat hij het antwoord aan Lord Bathurst zeker niet zal tekenen!

'Wat kan het mij schelen wat er achter mijn rug wordt gezegd of gedacht wordt?'
'Maar, Sire, dhr. Montholon heeft een fortuin. Ik heb meer moed dan hij. Hij riskeert niets, en ik, die alles kwijt ben geraakt door u te volgen, ik riskeer alles. Als ze me komen halen om me naar de Kaap te deporteren? En dan nog zou dat heel nuttig voor Uwe Majesteit kunnen zijn.'

De keizer windt zich op en zegt dat het hier een strijdtoneel is en ieder voor zich vecht.

Ik probeer te antwoorden, maar hij windt zich steeds meer op: 'Ja zeker, dat kunt u niet tegen, u heeft geen moed genoeg!'

Ik zeg dat ik me op Sint-Helena als in een gevangenis voel. Materieel gaat het hier wel goed, maar ik kom in opstand tegen de duur, de oneerlijkheid van dit verblijf.

'Ik beken, Sire, dat het onverdraaglijk is geworden vanaf het moment dat u zonder reden gezegd heeft dat ik uw vriendschap heb verloren.'

Zijne Majesteit, woedend, praat over mensen met lage gevoelens, die eigenbelang boven eer stellen.

Ik ben ook razend. 'Sire, Uwe Majesteit vergist zich over mijn positie! Hoe kan ik weg gaan? Men denkt dat ik dat alleen uit ruzie zou doen.'

Napoleon: 'Ja, u kunt zich hier niet handhaven, dat ..... dat is alles wat men een man kan zeggen!'

De dokter wordt aangekondigd. De keizer gaat door, nog steeds woedend. Ik houd me in, dan roep ik dat het teveel is. Dus Zijne Majesteit verklaart mij tot vijand.

Ik ga naar de grootmaarschalk, open mijn hart voor hem, ik geef hem de brief voor mijn moeder, zeg: 'Ik wil de keizer nooit meer zien, ik ga weg!'

Bertrand smeekt me tot morgen te wachten voordat ik een beslissing neem.

Om 19.30u. kondigt men het diner aan, maar ik blijf op mijn kamer. Ik ben ziek en neem slechts bouillon. Ik bedenk duizend plannen, maar hoe kom ik hier eervol weg? Ik zal nooit alles kunnen publiceren zonder van plagiaat beschuldigd te worden. Aan de andere kan, als ik wegga zonder iets te zeggen, zal men zeggen, dat het me ontbreekt aan moed. Ah, wat een wrede positie!

Ik ben goed ziek van de scène met de keizer, die me om nieuws vraagt.

Bertrand komt binnen, somber, want de keizer heeft hem alles van gisteren verteld. De keizer is nu eenmaal zo, je moet hem niet tegenspreken, nooit. Ik zeg opnieuw tegen de grootmaarschalk, dat ik graag weg wil, maar dat ik steeds denk: wat te doen? Bertrand raadt me aan wel te gaan dineren.

Om 17.00u. komt Montholon, gestuurd door de keizer. Volgens hem heb ik verkeerd gedaan het bewijs van de 12.000 francs aan de grootmaarschalk te geven, die op zijn beurt, verkeerd heeft gedaan met dit aan te nemen.

'Ik had het anders verbrand,' zeg ik. 'U mag niet weigeren wat Zijne Majesteit voor uw moeder wil doen.'

'Ik heb nooit iets gevraagd aan Zijne Majesteit. Hij weet heel goed dat ik alles voor hem heb achter gelaten en vandaag beschuldigt hij mij ervan eigenbelang boven eer te stellen!'

'U heeft zeer ongelijk u boos te maken tegen de keizer. Wat hij aan uw moeder wil geven is niet om uw komst hier te betalen, maar om uw verdiensten in

17 juli
donderdag
213

Rusland en Frankrijk te belonen, u kunt zijn goedheid niet weigeren!’
Zijne Majesteit is sinds het diner van gisteren niet lekker, de vis viel niet goed. Ik ga mijn kamer niet uit, mijn melancholie is donker en dus drink ik veel limonade. Om 19.00u. kondigt Gentilini het diner aan. De keizer is in de salon. Ik zeg: ‘Ik ben ziek.’ Ali komt langs, hetzelfde antwoord. Ik ga na een bouillon genomen te hebben om 21.00u. naar bed.

Rond 19.00u. komt Bertrand bij me, hij lijkt kil. De keizer heeft hem gezegd, dat ik gisteren niet bij het diner was en als ik vandaag niet kom, vraagt hij mij niet meer en kan ik weggaan. Ik zeg tegen de grootmaarschalk dat ik gisteren ziek was en vandaag niet lekker ben. En trouwens, het is goed voor mij hem enkele dagen niet te zien, want hij moet zich schamen voor zijn woorden. Verder besluit ik publiek te maken dat ik niet weg wil van Sint-Helena wegens ongemak of verveling, want ik zal zonder klagen in dit cachot verblijven, maar vanwege de slechte behandeling door de keizer moet ik toch weg.

De grootmaarschalk probeert me redelijk te laten zijn, maar ik zie duidelijk dat Zijne Majesteit hem tegen mij heeft opgezet: hij reageert kil tegen mij.

Vervolgens komt kapitien .... (naam doorgestreept), de brief, die ik hem beloofd had, halen. Ik heb hem echter niet meer en ik kan hem alleen maar het adres van mijn moeder in Parijs geven.

Om 19.30u. vraagt de keizer me, hij is alleen. ‘Ah, heer Gourgaud. Wel, bent u ziek geweest?’ ‘Ja, Sire, ik ben het nog.’ ‘U heeft geen kracht, zoals de Engelsen zeggen.’ ‘Ah, Sire, ik heb alleen maar het ongeluk me te hechten, te gevoelig te zijn.’

‘Bah, gevoeligheid, wat een onzin! Men moet flink zijn, u kent de wereld niet: je moet overal over mopperen, zich nergens aan hechten. Bah, ik ben er zeker van dat uw moeder niets nodig heeft .....’

Dan schaakt de keizer met mme de Montholon. Diner, ik zeg geen woord.

Daarna voorlezen. De keizer trekt zich om 21.30u. terug.

Door een vergissing komen de officieren van het 66^e vandaag en zij zouden morgen komen.

(NB. Het 66^e was er al en het 53^e is nog niet weg! rkv.)

18 juli
vrijdag
214

Ik ben nog niet in orde en stijg na het ontbijt te paard, ik eet niets. Ik ga om 14.00u. naar de grootmaarschalk, waar de keizer zich bij ons voegt.

Hij praat over wie van de Engelsen allemaal aan zijn kant staan: O’Meara, Lord Amherst, Malcolm, Lord Liverpool. ‘Ik wil geen enkel verslag over Hudson Lowe horen. Dat hij me maar met rust laat, want de komende jaren zullen zijn kinderen zich schamen de naam Lowe te dragen. Heeft deze man niet tegen O’Meara gezegd dat Gourgaud de regels overtreedt door op straat met passanten te praten?’

Het 53^e is vanochtend vertrokken. De keizer had even de neiging om in uniform te paard te stijgen en hen langs de weg uit te zwaaien. De mannen zouden hem met hoera’s hebben ontvangen, maar toen hij aan het effect in Engeland dacht, heeft hij er vanaf gezien. Ik herinner me het diner, dat de keizer gaf in het zicht van het eiland Elba, op een Engels schip.

Poppleton is vanochtend vertrokken. De grootmaarschalk heeft hem een mooie brief mee gegeven en hem uit naam van de keizer een snuifdoos gestuurd. Hij zal Lord Holland ontmoeten en hij neem voor Lady Holland een ring mee namens mme de Montholon, een jurk namens mme Bertrand, een kledinghanger

namens de grootmaarschalk.

De keizer komt met Bertrand naar buiten en zegt dat als de kolonel van het 66^e vandaag geen bezoek komt brengen aan Bertrand, Zijne Majesteit zijn officieren niet zal ontvangen.

De keizer laat mij bij het biljart komen. Op dat moment passeren de officieren de wacht en gaan ze naar Longwood onder commando van Bingham. De keizer vraagt of ze naar de grootmaarschalk gaan, aarzelt hen te ontvangen, maar beveelt Bertrand net als zij hier te komen, hij zegt per ongeluk tegen hen: 'Ah, de schurken van de gouverneur.'

Bertrand komt terug met de officieren, die in de salon worden gelaten. De keizer richt de volgende vragen tot hen: 'Hoelang al op dit eiland? Wanneer gaat u weer weg? Hoeveel dienstjaren? Wie is de oudste soldaat?'

Ze gaan weer weg.

Bingham blijft nog even praten. Tenslotte nodigt hij Zijne Majesteit uit om mij Lady Lowe de boter te komen proeven. 'Graag, maar dat is buiten de grenzen!' Het 66^e marcheert naar het kamp, de kolonel is niet gekomen, hij is mank. De officieren, die ontvangen zijn, zullen naar Engeland vertrekken.

De keizer gaat met mij naar mme de Montholon. Zijne Majesteit vindt de Engelsen een woest volk, maar ze klagen minder over de dood dan wij, ze zijn filosofischer en leven meer van dag tot dag.

Om 19.30u. weer bij de keizer in de salon, Zijne Majesteit hethaalt dat de officieren van het 66^e verrukt zijn door hun bezoek, de oude luitenant-kolonel was in vervoering voor de keizer.

Diner, voorlezen van het antwoord aan Lord Bathurst. Zijne Majesteit vraagt aan mme de Montholon het voor te lezen, dan als zij weigert, aan mij. Ik houd me goed, deze keer en zeg niet wat ik vind. De keizer vraagt aan mme de Montholon wat haar advies is. Ze waagt te zeggen dat ze het begin en het einde goed vindt. 'En het midden?' 'Ook wel goed, maar dat is het zwakste deel, terwijl begin en einde subliem zijn!'

De keizer trekt zich om 22.30u. terug.

19 juli
zaterdag
218

Niets bijzonders. Om 19.00u. bij de keizer, die over de gouverneur zegt: 'Het is een schurk, een rat!' Tijdens het diner hetzelfde onderwerp. Ik zeg niets. Men leest 'Sertorius' voor. De Montholons slaan een kruis tegen Hudson Lowe. Zijne Majesteit trekt zich om 22.00u. terug.

20 juli
zondag
219

Normaal gesproken ga ik 's ochtends naar de grootmaarschalk. De keizer ontvangt de majoors Emmat en Jackson. Na afloop komen ze bij mij, we causeren over Waterloo.

Om 19.30u. in de salon bij de keizer. 'Waarom bent u vandaag niet te paard uit gegaan? Heeft u met de officieren gesproken? Zijn ze tevreden over hun bezoek?'

Diner. Bertrand komt niet, zijn kleintje krijgt tanden. Lezen van 'Sertorius', slapen om 22.00u.

21 juli
maandag
219

Bertrand komt met een geheimzinnig air bij me. Hij eindigt met te zeggen dat hij de beroemde brief aan mijn moeder heeft laten versturen. We praten samen over de gang van zaken hiervan tot nu toe. Gourgaud heeft nog steeds negatieve gevoelens en blijkt nog steeds boos te zijn.

Ik wandel later met de keizer, die het over Hudson Lowe en diens dwaze gedrag

22 juli
dinsdag
222

heeft.

Om 19.00u. komt Bertrand, direct van de keizer, bij me.

Om 20.00u. diner. Tijdens het eten probeert de keizer mijn hardnekkig zwijgen te doorbreken. Ik antwoord slechts: 'Ja, Sire.' Mijn droefenis is zo zichtbaar, dat Zijne Majesteit tegen me zegt: 'Vooruit, Gourgaud, wat heeft u toch? Wees opgewekt, donderju!' Ik moet dus vrolijk zijn!

'Wat heeft u gelezen? Waarom heeft u zo'n lang gezicht?'

Zijne Majesteit leest 'Sertorius'. Hij trekt zich om 22.00u. met een slecht humeur terug.

Om 12.00u. roept de keizer me. Hij is gekleed, informeert naar mijn gezondheid. Bij het biljart vraagt hij me of ik de brief over de 12.000 francs heb terug gegeven. 'Nee, Sire, ik heb hem aan de grootmaarschalk gegeven.'

'Neem hem terug en geef hem aan de dokter, die naar de stad gaat en hem zal geven aan ..... U bent gek. Wat voor crisis we samen ook gehad hebben, dat geeft u nog niet het recht mij te weigeren wat ik voor uw moeder wil doen.

Trouwens, het is voor uw bewezen diensten in het verleden, het verplicht u tot niets. U kunt altijd vertrekken als u dat wilt. U behandelt me als uw gelijke, als een simpel particulier. U heeft mijn woorden van laatst slecht begrepen. Ik heb niet gezegd dat u inhalige gevoelens heeft, maar dat uw woorden lijken op die van een inhalig mens en dat bent u niet. Met een braaf hart, talent houdt u teveel van discussie. U probeert me steeds tegen te spreken. Als ik iets te berde breng, dan gebruikt u snel uw verstand – en zeker, dat heeft u – en stelt u de kwestie vanuit de tegenovergestelde visie. U heeft me veel ellende bezorgd in de tijd van Las Cases. Wat heeft u voor recht het slecht te vinden dat ik hem zo vaak zag? U bent overal jaloers op. Denkt u dat ik edel ben? U vergist zich, ik ben niet edeler dan u. Bertrand ook niet. Montholon heeft het vergeten: zijn vrouw is de dochter van een financier. En dat is niet alles, mijn vriend, ik wil u nog zeggen, dat als u niet op Sint-Helena wilt wonen, als u deze situatie niet kunt verdragen, u beter kunt gaan!

'Sire, dat is overdraaglijk! Het is Sint-Helena zelf niet, maar de slechte behandeling van Zijne Majesteit!'

'Helemaal niet, ik behandel u niet slecht. En trouwens, ik wil me nu niet boos maken. Ik spreek tegen u als tegen een vriend, als u uw verbeelding niet intoomt, zult u gek worden ..... Ik gaf veel om u, u heeft goed gedaan met mij mee te gaan. Ga naar Bertrand, neem de brief en doe wat ik u zeg. Vooruit!'

Ik begeef me naar de grootmaarschalk en schrijf de brief aan mijn moeder. Ik geef alles aan O'Meara, stijg te paard om te ontspannen, dit alles heeft me diep geraakt.

Ik ontmoet Jenny, Betzy, Ferzen, de laatste zegt me gedag zonder met me over politiek te praten. Ik ontmoet de nimf, sinds drie dagen getrouwd, zij vertrekt naar Engeland. Ze zegt goede dingen over mij en de keizer.

Om 19.30u. vraagt de keizer me in de salon, schaakt met me. Ik vertel hem van het afscheid van de nimf (miss Robinson). Volgens Bertrand heeft de kapitein haar alleen maar gehuwd, omdat hij gehoord heeft dat de keizer van haar hield. De majoor heeft beloofd te trouwen met Betzy.

Diner, voorlezen van Andomache.

23 juli
woensdag
225

Zijne Majesteit vraagt me om 13.00u., gekleed, gaat met mij naar het biljart, praat over de gouverneur. 'Ah, die schurk! Hij zal weldra gekweld worden door

het werk, dat de admiraal hem zal brengen: door zijn voorzorgsmaatregelen heeft hij het erg interessant gemaakt, zodat ik kon zeggen tegen Lord Amhersts: 'U heeft me neergezet als Jezus Christus, met een kroon op het hoofd! Daarmee heeft u me veel medestanders bezorgd!'

Zijne Majesteit informeert of ik de brief heb afgegeven, of O'Meara is terug gekomen? 'Nee.'

Ik ga te paard uit en zie het schip, waarop het 53^e zit, naar Engeland vertrekken. De keizer neemt om 19.00u. thee met Bertrand, maar vraagt niet om mij.

Diner, ik ben triest.

24 juli
donderdag
226

Malcolm heeft de nacht bij Ferzen doorgebracht en is terug gekeerd op de kruiser. Ik stijg te paard en hoor dat Ferzen vroeger paarden naar Rome heeft gebracht voor de keizer en de keizerin. De admiraal moppert tegen de gouverneur, want de Engelsen denken dat de keizer weldra weer op de Franse troon zit.

Ik ontmoet twee marine-officieren, die naar Bertrand gaan. Ze klagen dat Plampin hen niet voorstelt aan de keizer. Malcolm nodigt me aan boord uit om er met O'Meara te dineren.

Ik ga naar Longwood terug, na twee uur paardrijden. Zijne Majesteit vraagt naar me. Hij is met Bertrand, die het tegenovergestelde beweert van waarover ik met Balcombe heb gesproken. De keizer geeft me thee, hoort me uit, maar behandelt me intussen kil. Ik vraag hem toestemming om naar Bingham te gaan. Dhr. Wygniard heeft me verzekert, dat hij, als ik hem schrijf, kan regelen dat er voor mij op Longwood een nieuw onderkomen wordt gebouwd. Tenminste, als er arbeiders gevonden worden. Daarop antwoordt Zijne Majesteit: 'Arbeiders? Een onderkomen? Longwood is de slechtste plek van het eiland. Hier wordt niet gebouwd!'

Daar werp ik tegen op dat de Montholons een nieuwe kamer hebben laten bouwen vanwege de lengte van de dame. De keizer trekt zich terug en ik ga naar buiten met de grootmaarschalk. Ik zeg tegen hem dat ik niet hoef te lijden, dat er voor de Montholons wel gebouwd is en voor mij niet, ik zit in een bivak! Om 20.00u. diner. Zijne Majesteit praat over troepenbewegingen. Lezen van 'Phèdre'. Slapen om 22.30u.

25 juli
vrijdag
227

Ik ga om 12.00u. naar Bingham met opdrachten van de grootmaarschalk met de nieuwe kapitein Blakeney (opvolger van Poppleton, rkv), die erg beleefd is en waarover ik tevreden ben. We ontmoeten Bingham, die op weg is naar het kamp, maar die terugkeert om ons te ontvangen.

Om 16.30u. terug op Longwood. Bertrand zegt dat de keizer in de tuin is en brengt me er heen. We zien dhr. en mevr. Brean, maar geen keizer.

Ik zie Zijne Majesteit bij het diner, mme de Montholon is ziek. De keizer vraagt me veel, maar ik ben somber en antwoord slechts met ja en nee. Zijne Majesteit roept uit: 'En dan wordt er gezegd dat reizigers kunnen vertellen! We weten dat u niet praatziek bent, maar u zegt niets!' Ik voel dat Zijne Majesteit boos wordt en ik antwoord hem zo beleefd mogelijk.

Slapen om 21.30u.

26 juli
zaterdag
228

Bertrand komt om 08.00u. bij me. Dhr. Cool is gisteren hier geweest om me geld te vragen, maar ik was er niet. Ik ben hem tegen gekomen en hij heeft niets gezegd.

Om 10.00u. zegt Archambault me dat Montholon me de 150 francs voor de stallen niet wil geven zonder reçu. Om 11.00u. komt Montholon van de keizer en ik vraag hem wat dit alles betekent. Hij verzekert me dat het een misverstand is, hij zal me de 150 francs zenden, maar de keizer heeft niet gewild dat hij ze aan Archambault gaf. Zijne Majesteit verplicht hem, Montholon, reçu's aan Marchand te overhandigen, dat maakt hem al enkele dagen somber. 'Er is dus wantrouwen?'

Ik zie de keizer om 16.00u. in de tuin, hij is verbaasd mij en mme Bertrand te zien. 'Ah, Gourgaud, hoe gaat het met u vandaag?' We lopen samen het hele park door. Op de terugweg zien we de nimf, Marianne Robinson en haar man, dhr. Eduard. De keizer vraagt aan de echtgenoot, terwijl hij de vrouw aankijkt: weet hij dat een officier van het 53e met haar wilde trouwen? De echtgenoot bloost hevig. De keizer vindt dat hij op Eugène lijkt, vraagt mij om een portret van hem te maken, maar roept me dan terug, want ze willen weggaan. Zijne Majesteit neemt afscheid, belooft hen bonbons.

We keren in de salon terug, waar de keizer drinkt op de gezondheid van het eerste kind van de nimf.

De keizer gaat met ons weer naar buiten, het is prachtig weer, er zijn hier maar vier mooie dagen per jaar.

Dan roept de keizer mme de Montholon. Hij moppert wat tegen haar, omdat ze niet meteen komt. Zijne Majesteit zit nu samen met haar op het trapje naar de veranda, terwijl mme Bertrand haar kleintje te drinken geeft. De keizer praat over de nimf.

Zijne Majesteit ziet de dokter, roept hem, vindt dat hij te laat reageert en gaat naar binnen.

Om 22.00u. het diner en de keizer zegt dat ik moet voorlezen. De keizer is steeds somber, kijkt me niet aan, praat niet tegen me, ik zeg tijdens de gehele maaltijd geen woord. De conversatie gaat over de gouverneur, die schurk, die rat.

Men spreekt over Louis XV. Voorlezen van de 'Bougeois gentilhomme'.

Om 21.30u. naar bed.

27 juli
zondag
231

Fitz-Gerald en Harrison willen bij me ontbijten, maar ze worden niet door gelaten.

Ik wandel twee uur met Montholon, wat de gehele bewaking van Longwood in de benen brengt. Zijn vrouw en hij hebben gisteren wel degelijk opgemerkt dat de keizer somber was bij het diner. Het scheen te komen door het gesprek met de dokter, die slechte stemming. O'Meara riskeert zijn hoofd, wij de gevangenis. Men zou kunnen denken dat hij geld wil verdienen met het drukken van de pamfletten, die hij vertaalt.

Ik zie de keizer niet, hij dineert alleen. Mijn knecht is naar de stad gegaan, een voetknecht geeft me mijn diner in mijn kamer en ik ga, slecht gehumeurd, om 22.00u. slapen.

28 juli
maandag
232

Terwijl ik naar Alarm House ga, kom ik de Rus tegen, die uit het kamp komt. Hij is er een uur geweest.

'Weet u wat er is gebeurd? Heeft de keizer het u gezegd?'

'Nee, ik weet van niets!'

Ik begeleid hem tot Alarm House en dan hoor ik het hele verhaal:

Hudson Lowe heeft hem een lange brief geschreven, waarin hij zegt dat het heel

slecht gaat op Longwood. 'De ochtend, dat ik het laatst zag, heeft Gorrequer gemopperd dat ik tegen de keizer heb gezegd, dat hij schriftelijk kenbaar heeft gemaakt, dat hij naar Longwood wil komen .....

'Maar ik heb niet eens met Zijne Majesteit gesproken!' Dan moet dat dus de dokter zijn geweest, die de gouverneur gewaarschuwd heeft. Hudson Lowe is gek, hij heeft Montholou verteld, dat de Rus bijeenkomsten met mij heeft gehad! Sinds die tijd is Hudson Lowe zeer somber.

Keizer Alexander heeft zijn commissaris complimenten gegeven over diens gedrag hier: zijn rapporten vallen goed in Petersburg, hij vraagt hem van de kleinste details op de hoogte te houden.

Ik vraag hem tenslotte of hij spoedig bij mme Bertrand op bezoek komt, aan wie ik hem binnenkort zal voorstellen. Hij zegt geen ja of nee, belooft me de komende donderdag met Stürmer te komen. Dan nemen we afscheid.

Terug op Longwood vertel ik Montholon van mijn ontmoeting met de Rus (Balmian, rkv). O'Meara en Cipriani zijn hem ook tegen gekomen, hebben ze met elkaar gesproken? Ik vraag Montholon dit geheim te houden, we zien Cipriani naar de keizer hollen.

Iets later laat de keizer me roepen. Dat deed hij gisteren niet en vandaag nog niet. Ik kom binnen en zeg niets. De keizer hoort me uit en ik ontken dat ik met de Rus heb gesproken, ik ben hem wel tegen gekomen en heb hem gegroet. Cipriani echter heeft de keizer wat anders verteld. De keizer wordt boos, dan vertel ik alles. Vooral enkele grieven over O'Meara komen er bij mij uit.

Er ontstaat weer wat wrijving tussen Napoleon en Gourgaud.

De keizer weet ook dat Hudson Lowe triest en somber is, vanwege de brief, die Bertrand hem heeft geschreven en door de aantekening, die de dokter hem heeft laten zien. De keizer is onrustig.

Diner, de Montholons wachten een half uur, de keizer praat nog steeds met mij. Ik heb hem nu alles verteld. Hij loopt nadenkend heen en weer, heeft een slecht humeur. Hij geeft nog even behoorlijk af op Hudson Lowe. De eerste keer dat deze de keizer bezocht, aarzelde hij om koffie te nemen: het zou eens vergiftigd kunnen zijn! De Montholons slaan een kruis. Zijne Majesteit trekt zich om 21.30u. terug en Montholon vraagt me wat ik precies aan de keizer heb gezegd. Ik zeg dat wat ik aan hem, Montholon, toevertrouwde, niet heb gezegd.

29 juli
dinsdag
236

Om ongeveer 11.00u. bij de keizer. 'Willen de commissarissen me donderdag zien?' Ik denk van wel. Zijne Majesteit lijkt ruzie met me te zoeken.

'Ik heb zelf nog niet besloten hen te ontvangen, zelfs als ze zich tot Bertrand richten. We moeten van de gelegenheid gebruik maken het antwoord aan Bathurst te overhandigen. U moet uw komst in het kamp niet aankondigen, u moet te paard gaan zonder op te vallen. O'Meara kan het niet doen, want hij mag de Engelsen niet laten zien dat hij met vreemden communiceert en daarboven, hij is geen intrigant, het is een man van eer. Archambault is verdacht en Cipriani spioneert als hij naar de stad gaat ....'

Einfijn, ik begrijp dus duidelijk dat de keizer het mij wil opdragen, maar omdat zoiets niet past voor mij of Montholon, ook niet voor O'Meara, zeg ik tegen hem: 'Sire, ik hoop niet dat Zijne Majesteit me met deze missie belast. Een bediende, als Cipriani bij voorbeeld, is beter te vervangen dan ik. Ik wil voor zoiets niet gecompromitteerd worden, dat zal erg vernederend voor mij zijn. Uwe Majesteit zei met zelf net dat O'Meara een man van eer is. Ik ben ook geen intrigant!'

De keizer wacht slechts op het moment om ruzie met me te maken. Ik zeg niets.

'U wilt me beledigen! U bent niet trouw! Als u me niet wilt dienen, veroozaak ons dan geen nadeel!'

Ik wil antwoorden: 'Ach, laat me toch me rust, u verveelt me ....'

En hij gooit woedend zijn tabaksdoos op het biljart.

Ik ga woedend naar buiten, ik wil weg. Ik vraag raad aan Montholon, laak het gedrag van de keizer, hij lijdt nog geen kwart van wat ik te verduren krijg.

Montholon zegt me hoe ik weg zou kunnen, Omdat ik zie dat het zijn wens is, kalmeer ik. Hij gaat weldra weg.

De grootmaarschalk komt om 19.00u. Alles wat ik op mijn hart heb, gooi ik eruit.

Morgen zal ik hem zeggen wat ik besloten heb. De houding van de keizer tegenover mij is nog minder dan tegenover zijn ergste vijanden.

De keizer dineert alleen.

30 juli
woensdag
238

Ik denk de hele nacht over: 'Ik kan niet blijven, maar hoe kom ik weg?' Als ik dat ga vragen aan Hudson Lowe, zal men zeggen dat ik niet genoeg moed heb om op Sint-Helena te blijven. Ik ge me niet, om de motieven van mijn vertrek duidelijk te maken, begeven onder de schotschrijvers, om het gedrag van Zijne Majesteit naar buiten kenbaar te maken. Trouwens, men zal het toch niet geloven. Ik kan een pamfletoorlog met hem beginnen, maar hij heeft hiervoor veel aanleg. Ik kan ook het antwoord aan Bathurst aan de Rus geven, zoals de keizer wil. Beter met eer verslagen dan dit zo te laten.

Ik ga dus om 09.00u. vastbesloten naar de grootmaarschalk. (Cipriani is enkele ogenblikken daarvoor naar de stad vertrokken.) Ik zit nu tussen twee vuren. Ik kan niet aan de gouverneur vragen weg te mogen, want dan zal men denken dat het door mijn verveling komt, men zal ook niet denken dat het komt door de slechte manier, waarop de keizer me behandelt. Zijne Majesteit wil immers dat ik vertrek, hier weg ga.

Tegen 19.00u. verzekert Bertrand me dat de keizer me klaarblijkelijk niet zal bevelen de brief terug te geven, dat hij het betreurt tegen mij te zijn en dat hij van me houdt. Het lijkt alsof hij me excuses gaat aanbieden. Even later komt Montholon, die tegen Zijne Majesteit zegt, dat hij mij te slecht behandelt.

De keizer vraagt me niet.

31 juli
donderdag
240

Ali brengt namens de keizer een briefje van hem, dat een probleem omtrent de kegelvormige projectie bevat, waaraan ik werk.

Bertrand zegt me naar de afspraak met de Russische commissaris te gaan, maar hem door de achterdeur binnen te laten. Men vergist zich enorm als men denkt dat zaken op Longwood geheim te kunnen houden.

De gouverneur heeft drie brieven gestuurd als antwoord op de buste, het schaakspel enz.

Ik ga op het afgesproken tijdstip naar de vlaggenmast van het kamp en wacht de nodige tijd: de Rus komt niet. Hoewel het niet zulk mooi weer is om te wandelen, zie ik op een paard Betzy, Jenny en drie officieren langs komen.

Als ik op Longwood terug kom, vertelt Montholon me dat de keizer niet zal dineren: de brieven van Hudson Lowe geven hier toe aanleiding.

Bertrand verbaast zich niet dat de Rus niet is gekomen: de gouverneur heeft dwaasheden geschreven en heeft kranten gestuurd van een schip dat van de Kaap kwam. Die kranten zeggen dat de koning niet lang meer zal leven. 'Dat alles interesseert me niets, meneer de grootmaarschalk, ik ga weg, omdat Zijne Majesteit niet verandert!'

	Hij heeft met de keizer gesproken, die zegt dat ik er blijkbaar plezier in heb zonder redenen dwars te liggen. Ik vind het niet nodig te zeggen dat ik weg wil. Ik wil niet de vriendschap van de keizer, maar tenminste zijn waardering. Om 20.00u. wordt het diner aangekondigd, maar Noverraz waarschuwt me dat de keizer alleen eet.
1 augustus vrijdag 241	Ik heb de keizer nu al vier dagen niet gezien. Hij ontwijkt de kwestie dus. Ik ga de gouverneur schrijven dat ik wens te vertrekken. Zijne Majesteit dineert alleen. <i>(NB. Van 1 – 15 augustus 1817 is dit dagboek moeilijk leesbaar geschreven op een groot stuk papier.)</i>
2 augustus zaterdag 241	Bertrand verzekert me dat de keizer zich verlaten zal voelen als ik wegga. Je moet hem niet weerstaan. De grootmaarschalk is erg aardig voor me en neemt me mee om bij hem thuis te dineren.
3 augustus zondag 242	Ik dineer bij de grootmaarschalk.
4 augustus (geen dag) 242	Hetzelfde. Hij zegt me dat ik het ben, die de keizer kwelt.
5 augustus (geen dag) 242	Om 17.00u. komt Ali bij me, de keizer wil me in de salon, waar hij met Bertrand is. 'Wel, meneer Gourgaud, hoe gaat het met u? Het is slecht weer. En het probleem, ga het uitzoeken!' Mme de Montholon komt niet aan tafel dineren vanwege haar gezondheid.
6 augustus (geen dag) 242	Het gerucht gaat dat we naar Malta gaan! De keizer gaat mme de Montholon bezoeken.
7 augustus (geen dag) 242	Ik zie de keizer niet, hij dineert alleen.
8 augustus (geen dag) 242	De keizer praat over Malta en dineert alleen.
9 augustus (geen dag) 242	De keizer vraagt me om 13.00u., is gekleed. 'Wel, en uw berekeningen?' Hij leest me voor over de ellips. We bezoeken mme de Montholon. Ik dineer met de keizer.
10 augustus (geen dag) 243	De keizer ontvangt me bij het biljart, praat met me over de ellips. 'Ik ben liever', zegt hij, 'afhankelijk van het Engelse Gouvernement dan van de commissarissen.' Wandelen in de tuin, ik stijg te paard en kom terug via de nieuwe weg.
11 augustus (geen dag) 243	Zijne Majesteit vraagt me om 14.00u., gekleed, bij het biljart en is goed voor mij. Hij praat over Frankrijk, Graaf Artois, Napoleon II, de hertog van Angoulème. Om 20.00u. diner.

12 augustus
(geen dag)
243

Over wat er gebeurd is na Waterloo.
Lezen. Slapen om 22.00u. Er is bal in James Town.

13 augustus
(geen dag)
243

Gesprek over het bal. Bertrand is er niet heen geweest. De commissarissen hebben uitgebreid gesproken met de dokter; somberheid bij de keizer.
Om 21.00u. naar bed.

14 augustus
(geen dag)
243

Alexander vleide in Tilsit de Franse generaals: dat was gemeen en verkeerd. Hij wist zijn legers niet te commanderen.
We hebben visite van kolonel Niebbs van het 60^e, samen met Bingham en zijn vrouw.
Bij de keizer is ten opzichte van mij een grote verandering ten positieve opgetreden. Wat wil dat zeggen?

15 augustus
vrijdag
243

(De 48^e verjaardag van Napoleon, rkv.)

Bertrand komt ons waarschuwen dat de keizer ons allen zo rond 12.00u. zal ontvangen. Even later laat hij me vragen bij het biljart. Hij heeft de kleding van Malmaison aan en ik feliciteer hem. Het weer is prachtig en de keizer roept uit: 'Kijk, dat is een teken dat het geluk voor ons terug keert!' Hij vraagt me of ik de antwoordbrieven aan Warden, die hij me gisteravond gaf, gecorrigeerd heb. Ik geef ze hem.
Even later worden alle dames en heren aangekondigd. Zijne Majesteit voelt in zijn zak en geeft elk kind een geldstuk. Men dacht dat het medailles waren, maar de keizer zegt zelf dat het dubbele napoleons uit Italië zijn.
Om 13.30u. eten in de salon. Zijne Majesteit plaatst rechts van zich mme Bertrand, links mme de Montholon, tegenover zich Bertrand, hetgeen Montholon pijn doet. Deze zit aan mijn rechterzijde, terwijl ik weer naast mme Bertrand zit. (Er wringt hier dus nog wat in plaatsing!, rkv.)
Na een half uur gaan we de tuin in om koffie te drinken. De keizer gaat onder een boom zitten: Hudson Lowe zat daar gisteren en liet de dokter zien dat daar schaduw was en dat dit de beste plek van het eiland is. Er is zelfs nog over gesproken hier een houten huis te bouwen.
De dames verwijderen zich, want de keizer heeft een brief van Goldschmidt ontvangen.
De keizer zegt: 'Hij gelooft niet dat de Bourbons het volhouden en hij voorziet een grote verandering in de volksmening, hij verzekert dat mijn carrière voorbij is. Ach, als we in Engeland waren!'
Bertrand denkt dat we de volgende 15e augustus hier niet meer zullen zijn. Het mooie weer van vandaag doet ons dat hopen, wat de keizer tot de volgende uitroep brengt: 'Ah, we hebben een beetje geluk nodig!'
De dames komen terug. Zijne Majesteit heeft tegen mme de Montholon gezegd haar dochttertje mee te brengen, maar het kind huilt en krijst, haar moeder roept uit: 'Dat komt, omdat ze Uwe Majesteit nooit ziet, ze kent u niet!'
Men heeft Tristan niet durven kleden als een lancier, zoals de koning van Rome. Hij is gekleed als alle andere kleintjes. Eshter, met haar zuigeling, is ook naar Longwood gekomen. (Ziet Marchand zijn zoontje nu voor het eerst? rkv.)
Zijne Majesteit wandelt tot 15.00u. met ons.
Dan ga ik naar het kamp en ontmoet Baxter, Emmat, Jackson, die heel beleefd

zijn. Ik keer terug met het paard aan de hand tot Alarm House en praat met Emmat over de overwinning in Spanje, over de genie en de artillerie. We ontmoeten twee soldatenvrouwen, erg leuk, maar ze willen niet meekomen naar Longwood. Ze zijn bang, zeggen ze, voor Bonaparte.

Om 19.00u. zegt Bertrand me, dat de keizer gebaad heeft en zich niet helemaal lekker voelt. Zijn kinderen dineren met Tristan, de keizer apart, ik apart. Archambault geeft een groot diner bij de Bernards, ze hebben zelfs mijn tafel geleend.

16 augustus
zaterdag
246

Om 13.00u. vraagt de keizer me, gekleed. Hij spreekt vriendelijk met mij, ondervraagt me over de wisseling van de paarden, praat over de correcties, die ik gemaakt heb bij Warden. 'U wilt steeds kritiek geven.'

'Sire, Uwe Majesteit heeft me dat opgedragen!'

'Ik had ongelijk!'

Een verder gesprek over ellipsen en bataljons. Dan daarover een dictaat.

Om 18.00u. komt Bertrand, ik kom ook, de Montholons zijn ziek.

Om 20.00u. eten we, alles is slecht, er is bijna niets te eten, het lijkt wel of het feest van gisteren (Archambault, rkv) alles heeft opgemaakt.

Nu een gesprek over de obstakels rondom de cavalerie.

Om 21.00u. trekt de keizer zich terug, ik zeg gedag tegen Bertrand, die me opdraagt zo goed met Zijne Majesteit te blijven als nu.

Ik hoor dat de Spy morgen naar Engeland vertrekt. De grootmaarschalk heeft daarom een brief geschreven, maar ik heb geen tijd gehad.

17 augustus
(geen dag)
248

Archambault komt me om geld vragen en ik stuur Montholon de negen pond, die ik hem schuldig ben, tevens vraag ik hem weer geld voor de stallen. Hij stuurt me de negen pond met een briefje terug, vraagt me dit als afgedaan te beschouwen. Ik kom om 14.30u. bij hem, hij lijdt nog steeds aan zijn achillespees. Hij heeft lang geen geld van de keizer gekregen. Zijn vrouw zegt dat als we naar Malta moeten, zij haar kinderen in Frankrijk gaat opzoeken en zij zal vragen of ze weer bij ons kan komen. Het lijkt mij niet logisch dat we naar Malta gaan, het is veel voordeliger ons met honderd man hier te houden dan op een eiland in de Middellandse Zee.

Zowel mij als de Montholons is opgevallen dat de keizer geen cocarde meer draagt.

Door het raam zie ik dat de keizer er aan komt. Ik red me door te paard naar het kamp te gaan, waar ik onze Engelse knechten aantref.

Ik ontmoet Stürmer. Hij wil graag de keizer ontmoeten, maar Hudson Lowe belemmert dat steeds. Heel gesprek hierover. Hij begeleidt me al pratend tot de barrière.

Bertrand komt bij me, hij zegt dat ik naar de keizer moet. 'Waar bent u geweest?' 'In het kamp.' Hij wil weten of ik dhr. Stürmer gezien en gesproken heb. Ik vertel het hem niet.

Zijne Majesteit is opgewonden en vraagt me om het antwoord aan Warden. Ik haal het op en hij leest het hardop voor; ik vertel hem nu over mijn ontmoeting met Stürmer, maar hij loopt geagiteerd door mijn correcties, ik herhaal dat van Stürmer. 'En? Bertrand ook?' Ik herhaal het idee van Stürmer (nl. de keizer bezoeken, rkv) nog eens.

Diner. De keizer praat over de paardenkoersen volgende week. Hij is erg opgewonden, eet snel en is slecht gehumeurd. Daarna vraagt hij om 'Le Maladie

Imaginaire', leest wat en zegt dat hij moe is en trekt zich terug. Het is pas 21.00u.!

18 augustus
maandag
251

Men komt mij zeggen dat Bertrand om 14.00u. een paard wil. De dokter stijgt, nadat hij bij de keizer is geweest, eveneens te paard. Door hun raam roepen de Montholons me toe: 'Er is groot nieuws!'

De keizer gelooft dat Bertrand naar de stad gaat om domme dingen te doen. Hij heeft de kapitein van de Conqueror ontmoet.

De keizer vraagt naar mij. Heb ik Stürmer vandaag nog gezien? Zijne Majesteit wil niet dat de commissarissen hem in de tuin bezoeken, ze zijn niet van belang voor ons. Ik herhaal dat Stürmer me verzekerd heeft, dat mme Bertrand beloofd heeft met hem naar de races te gaan.

Om 19.00u. bij de keizer, met hem schaken. Dan komt mme de Montholon binnen, op een wat gepikeerde toon (want Zijne Majesteit heeft haar niet bezocht) praat ze over geheimen en stelt, dat haar man, die wat boos is, pas komt als de keizer daarom vraagt.

Diner. De keizer is somber en heeft kritiek op de jurk van mme de Montholon, die tandpijn voorwendt en zich om 21.00u. terug trekt.

19 augustus
dinsdag
252

De hele nacht heb ik hevige buikkrimp, ik denk dat ik vergiftigd ben. Ik lijd verschrikkelijk en laat navragen of de Montholons dit ook hebben.

Om 08.30u. komt Bertrand bij me, die alleen maar naar mijn niet lekker zijn informeert; ik klaag tegen hem over mijn trieste positie, die lijkt op een arme verlaten hond. 's Avonds geeft O'Meara me een pil, die ik om middernacht moet innemen en een drankje, dat ik om 22.00u. moet innemen.

20 augustus
(geen dag)
253

Ik neem de medicijnen. O'Meara berispt me, omdat ik de pil vergeten ben. De dokter komt om 14.00u. terug. Even later komt de keizer in gezelschap van Montholon bij me binnen en vindt de dokter aan mijn bed. 'Ah, die mooie fakkels, mooie schilderijen, mooie sabels, drie ponjaarden..... Waartoe? Ah, wat bent u een kind! Mooie meubels!'

'Ja, Sire, en Uwe Majesteit kan zien hoe doorweekt mijn plafond is. Het regent in mijn bed!'

'Bah, een beetje regen is niet erg! Dokter, wat vindt u?'

Dan, nadat hij mijn slechte gezondheidstoestand heeft gezien, gaat hij weer weg.

O'Meara onderhoudt zich met mij over wat hij allemaal gedaan heeft voor en na Waterloo. O'Meara gelooft dat de grootmachten de hertog van Orleans op de troon zullen zetten.

Tristan en Archambault bezoeken mij. Ik eet wat soep, het gaat beter.... Ik slaap op 21.00u.

21 augustus
donderdag
254

De keizer stuurt Marchand om te horen hoe het met me gaat. Ik ben beter. O'Meara bezoekt me nog eens en we praten over ons vertrek naar Frankrijk, Denemarken en Waterloo. De lange visite brengt onrust. Noverraz komt binnen om me te vragen een plan voor een tuintje voor Tristan te maken, hij is duidelijk gestuurd. Hij gaat ook naar O'Meara. Ik sta op, ga naar buiten, ontmoet de dames, die verbaasd zijn. Ik stijg te paard, ga naar het kamp, kom alleen Bingham tegen met wie ik terugkeer, want hij gaat naar de grootmaarschalk. Tenslotte ga ik naar de keizer, die om me vraagt. Hij staat met de

grootmaarschalk bij het biljart en bekijkt me bij binnenkomst: 'U dacht dat u dood was.' Ik zeg hem dat het Bingham was, die ik heb ontmoet op weg naar Bertrand. 'Ah, ik dacht dat u de gouverneur een hand gaf. Weet u zeker dat het Bingham was?' De keizer zegt tegen Bertrand: 'Ga vlug naar huis. Hij komt u vragen op welke dag ik het 66^e zal ontvangen, als de kolonel u dat vraagt en alleen maar om hem een plezier te doen. Ik wil niet dat Hudson Lowe zal zeggen, dat ik deze heren niet wil ontvangen, die door hem of Bingham worden voorgesteld. Heeft u het begrepen?'

Bertrand is er fel op tegen, maar protesteert niet, hij gaat.

Zijne Majesteit zegt nu tegen mij: 'Ik dacht dat u dood zou gaan en ik wachtte er op dat u me in uw testament niet vergeten zou zijn!'

'Oh, Sire, dat zou het testament van Eudamidas zijn!' 'Wie is dat?' Ik leg uit: 'Ik laat aan mijn moeder na.....'

De keizer, die sinds zijn verjaardag zijn uniform draagt (frac marron, rkv) heeft na mijn advies vandaag wat anders aan. Hij vraagt hoe ik het vind, hij prefereert het.

Bertrand komt terug, praten over Egypte. Zijne Majesteit trekt zich terug om 20.30u. en ik ook. De handige Cipriani denkt dat ik met de keizer dineer, maar dat is niet zo en ik krijg apart wat te eten. Wat daarvan te denken? Montholon lijdt aan een kwaal, waarvan je aan de buitenkant niets ziet, hij komt nooit meer aan tafel, hij loopt vooral heen en weer. Wat is dat voor geheimzinnig gedoe? Om 22.00u. ga ik naar bed.

Hoofdstuk XIII (22 augustus – 8 oktober 1817)

- Massena
- Taille van de keizer
- Napoleon krijgt weer vertrouwen
- Hij krijgt Gourgaud weer aan het werk
- De ambitie van Murat
- Zijn fouten
- De keizer deed troonsafstand in 1814 en 1815
- Napoleon is trots op zijn titel van Staatsraad
- Religieuze meningen van de keizer
- Wat hij van de Joden vindt
- De keizer belooft de geschiedenis van de Campagne van de Maas te schrijven
- Napoleon vertelt over zijn huwelijk met Marie-Louise
- Kwaliteiten en fouten van beide keizerinnen
- De kardinalen
- Le manuscrit venu de Sainte-Hélène d'une manière inconnue
- Over Josepf
- Voortgang van de wetenschappen
- De onsterfelijke mens
- Over Junot
- De Russen en de verovering van India
- De toekomst van de VS
- Aardbeving
- De rol van Fouché in 1815

- Tallerand
- Huwelijk van Napoleon met Joséphine
- Tacite
- Over de Corsicanen
- Parijs
- Een oorlogsschool te Fontainebleau

22 augustus
vrijdag
257

Wie ik dacht, gisteren, een handelskapitein te zijn, bleek de chirurgijn van de Conqueror te zijn, een vriend van de gemene Warden.

In de loop van de dag vraagt de keizer me en zegt me dat hij nog steeds zijn groene kleding draagt. We lopen langs het biljart en gaan dan, omdat het mooi weer is, de tuin in.

Ik ben er verbaasd over dat tijdens de veldslagen in Spanje, waarover ik de geschiedenissen nu lees, de Engelsen hun kanonnen zo ver weg opstelden. We praten over de ongelukkige expeditie naar Portugal. Daarbij gaat de keizer uitgebreid (pag. 258) in op de fouten van Masséna.

Ik begeleid de keizer naar Bertrand. Hij praat over de chirurgijn van de Conqueror, die beweert dat Warden 2000 louis met zijn geschriften heeft verdiend. 'Het is een onbelangrijke man,' zegt de keizer.

Mme Bertrand heeft een aspirant van de Conqueror gesproken, die zich erg tot ons aangetrokken scheen te voelen; volgens hem komt de keizer vast weer op de troon, veel mensen in Engeland denken dat. Zijne Majesteit staat op, aait mme Bertrand, vindt haar lang. We meten ons allen langs de deurpost. De keizer is vijf voet twee Franse pouces lang. Zijne Majesteit gaat met Bertrand en mij weg. en wil weldra weten hoeveel hij weegt.

Aan tafel praten we nogmaals over de acties in Spanje. De keizer vindt Wellington een beul van een man.

Na het diner laat de keizer het 5^e, 6^e, 7^e en 8^e antwoord aan Warden halen en ik moet het voorlezen. Er volgen nog wat correcties en ik moet allerlei zaken over Paoli in het Annual Register gaan opzoeken.

Om 22.00u. trekt de keizer zich terug.

23 augustus
zaterdag
260

De keizer laat mij bij het biljart komen, ik geef hem de gecorrigeerde brieven, de aantekeningen over Paoli en over Toulon. Ik moet de kaart van Syrië halen en we zijn er lang mee bezig.

Ik lees hem de artikelen over Corsica voor, over hemzelf, daarna een aantekening uit het Annual Register. Hij vindt het goed zo. De keizer knijpt me, streelt me, ik zeg hem dat ik chagrijnig ben.

'Wat, heeft u niet voldoende moed om uw positie te handhaven? Alles zal veranderen: alles zal beter gaan! De opinie toont zich voor mij. Ik denk dat we weldra in prima omstandigheden zullen zijn. U bent op dit moment in geheel Europa bekend. U zult beroemd worden, moed dus!'

'Sire, het is niet mijn positie hier op Sint-Helena, die ik niet kan verdragen. Het is de manier, waarop Uwe Majesteit me behandelt. U schijnt mij te wantrouwen. Uwe Majesteit zegt dat ik beroemd ben. Ah, Sire, dat is het nu juist. Ik heb met alles hier alles gedeeld, zelfs met de vrouwen. Ik had veel nuttiger voor Uwe Majesteit willen zijn, ik ben alleen maar bekend door de beschuldigingen van Warden. Uwe Majesteit heeft destijds verhinderd die te bestrijden en vandaag

antwoordt de keizer zelf aan die Warden en hij zegt niets over mij! Hoe kan ik dit dan bestrijden?’

De keizer zegt me dat ik al een immense reputatie heb opgebouwd door hier te zijn en dat ik nog eens een werk zal produceren als Gassendi.

‘Wel, Sire, ik hoef het alleen maar te kopiëren, want er hoeft weinig in veranderd te worden,’

‘Dat geeft niets, dat zal u een goede reputatie als artillerie-officier geven. Je moet in het leven een charlatan zijn. Ik heb u gekozen als eerste ordonnance-officier, omdat u de meest geleerde artillerist was. U moet het Annual Register vertalen, dat zal u een grote reputatie opleveren!’

Daar heb ik geen zin in, vijftien delen, dat duurt jaren.

De keizer zegt: ‘Ah, maar het is een prachtig werk, het zal de geschiedenis van de laatste twintig jaar beschrijven! Iedereen wil het hebben als ik er aantekeningen bij heb gemaakt en dat lijkt me prettig, ik zie de discussies in het Parlement al!’

Ik schrijf liever de Campagne van Rusland.

‘Nou, doe dat dan maar, ik weet daar niets mee van zonder mijn kaarten!’

Ik ga dan het deel van 1812 van het Annual Register vertalen, de keizer zet er zijn aantekeningen is.

Het is 17.30u., de keizer laat de grootmaarschalk roepen en ik trek me verlaten terug. Ik ben zo triest dat ik naar de Montholons ga, zij vinden het belachelijk al die redevoeringen die de keizer houdt over ‘ons’ Fransen in de antwoorden op Warden. Mme de Montholon wil niet langer dan vijf jaar buiten Frankrijk blijven om niet te oud te zijn bij terugkeer.

Om 19.15u. laat de keizer me halen. Ik vind hem op de canapé, triest, niet gekleed, lezend in de ‘Histoire de Croisades’. Hij zegt me dat als hij nu anders tegen mij doet, dat komt, omdat ik steeds scènes maak. Dan praat hij over Murat. ‘Hij heeft wat hij verdient. Hij is erg ambitieus. Hij wilde alles en vooral de baas zijn. Hij heeft samengespannen met Fouché bij mijn tweede huwelijk. Ik weet zeker, dat hij mij bij Leipzig al verraden heeft. Hij heeft het asiel, dat Metternich hem bood, als een gek geweigerd, waar hij als graaf de Lipona een gelukkig leven zou hebben gehad!’

‘Sire, er wordt gezegd dat hij als soldaat sterven wilde.’

‘Bah, hij had beter gedaan met vrouw en kinderen verder te leven en wie weet wat er dan gebeurd was! Hij is zo ontzettend dom geweest om met 200 Corsicanen te landen in Salerno, daar zal hij ook gefusilleerd worden. Er zijn 8000 Oostenrijkers in Napels. Als er 20.000 Engelsen in Parijs waren geweest toen ik Elba verliet, zou ik ook niet geslaagd zijn!’

Ik vertel vervolgens de keizer details over de tocht naar Rusland en vertel hem wat er is gebeurd toen hij zijn leger verliet. ‘Als ik er was gebleven, was het anders gelopen!’ ‘Pardon, Sire, het is al aardig laat!’ ‘Denkt u dat ik Wilna niet had kunnen behouden?’ ‘Nee, Sire.’

Het is 22.30u. en ik ga weg.

24 augustus
zondag
264

Bertrand, waar ik deze ochtend naar toe ga, zegt me dat mijn klachten niet gefundeerd zijn.

Zijne Majesteit vraagt me om 16.00u. Voor die tijd ga ik met O’Meara te paard uit en ik ontmoet Wygniard, die me vraagt of ik iets te doen heb.

Om 19.30u. vraagt de keizer me weer, hij is in de salon. Wat heeft u deze ochtend gedaan? Ik vertel hem over de slagen in Spanje. De keizer gaat er even

op door. We gaan om 22.00u. slapen.

25 augustus
maandag
265

Cipriani gaat naar de stad. De keizer vraagt me om 14.00u. Hij staat met Bertrand bij het biljart en berispt me, omdat ik niet alles heb gedaan wat hij me vroeg. Dan praat hij over enkele van zijn fouten. Dan over Waterloo, Ney (pag. 265 – 267).

Om 19.00u. moet ik weer komen om hem over Egypte voor te lezen. Diner. Hij heeft een slecht humeur en praat over de organisatie in het leger. Hij wil dat allen een geweer dragen. Om 22.00u. trekt zij zich terug.

26 augustus
dinsdag
267

Om 18.00u. bij de keizer bij het biljart, hij bekijkt de gravures van Denon (in zijn grote werk over Egypte). Hij is triest, knijpt me en lijkt zich te vervelen. Hij eet alleen.

27 augustus
woensdag
268

Zijne Majesteit vraagt me na het diner. Hij zit in bad, leest met een trieste uitstraling.

28 augustus
donderdag
268

De Montholons lijken zich te vervelen. Volgens hen is de Revolutie in 1814 gestopt, omdat tegenwoordig Frankrijk is vastgelegd voor de komende vijftig jaar. Ze spreken over een samenzwering om de prinsen te laten vermoorden, maar ik weet nergens van. Volgens hen heeft onder andere Bertrand 400.000 francs ontvangen toen. Ze vragen me of het waar is, dat Zijne Majesteit in Moskou in gevaar is geweest bij de brand.

Mme de Montholon bevestigt dat al de brieven aan Warden ons nu al die beschuldigingen opleveren. Ze zitten vol met dwaasheden, zijn slecht geschreven en er worden talloze namen in genoemd. Ze is behoorlijk boos dat de naam van haar echtgenoot er in genoemd wordt.

Dan zie ik Bertrand, maar hij doet kil. We praten over de commissarissen.

Spreken Balmain en Stürmer Engels? 'Ja,' zegt Bertrand, 'onlangs sprak Stürmer in mijn bijzijn Engels met Ballcombe. Het leek me wel dat hij die taal slecht sprak!'

Om 17.00u. komt Bingham me de kolonel van het 66^e voorstellen.

Om 19.00u. bij de keizer. Hij is in zijn kabinet, niet gekleed, nodigt me uit om bij hem te dineren, laat me zitten en behandelt me goed.

'Zeg, Gourgaud, wat heeft u? Heeft u uw werk weer opgepakt?' 'Nee, Sire,' Hij praat over de Bertrands. 'Denkt u dat het me een plezier doet als ze thuis eten in plaats van bij mij? Als we met vijf man aan tafel zitten, zouden we ons 's avonds minder vervelen. Maar zeg hen hier niets over!'

'Ik geloof dat Jezus heeft bestaan en dat het christelijk geloof er nog lang zal zijn. Ik lees in de bijbel.' Zo gaat hij door (pag. 270 – 272).

Om 22.00u. diner. De keizer is heel vriendelijk voor mij. We praten tot 22.00u., dan ga ik slapen.

Er wordt gezegd, dat het schip uit Brazilië kranten bij zich heeft tot 10 juni. We moeten er op letten alleen goede berichten te krijgen, sombere maken ons triest. Bertrand heeft de keizer gevraagd de officieren van het 66^e te willen ontvangen, maar Zijne Majesteit wil niet. Ze zijn te laat met deze vraag, zegt hij.

De gouverneur heeft Bingham gevraagd ons te willen bezoeken.

29 augustus
vrijdag
273

Ik ben om 14.00u. bij Bertrand. De keizer is er, hij trekt Henry aan de oren. Zijne Majesteit zingt en fluit, ik hoop dat hij in een goede bui is. 'Integendeel, ik heb

het humeur van de duivel,' zegt hij. We keren terug via de stallen, want O'Meara aan de ene en Montholon aan de andere kant zien Hudson Lowe aankomen. Tenslotte gaat Hudson Lowe voor mijn raam zitten en Gorrequer komt me zeggen dat de gouverneur me wil spreken. Hudson Lowe zegt me dat hij zin heeft het dak voorlopig te laten herstellen en mij de kamers van Las Cases te geven. Ik geloof niet dat dit veel problemen zal opleveren voor dhr. Blakeney (de opvolger van Poppleton) en O'Meara, die ze nu heeft, is het er mee eens. De grootmaarschalk zegt me dat er geen nieuwe gebouwen bij onze barak bijgebouwd zullen worden. Men hoopt na orders uit Engeland definitief een goed onderkomen te bouwen.

Om 19.30u. bij de keizer, die door Bertrand al van het bezoek van de gouverneur op de hoogte is gesteld en zich verbaast. 'Dit is allemaal om ons maar niet te laten denken dat we naar Malta gaan. Hij heeft zeker nieuwe berichten uit Brazilië ontvangen, de kranten zijn er tot 22 juni.'

Zijne Majesteit dicteert met over de Heilige Schrift. Na het diner voorlezen uit de bijbel. Zijne Majesteit trekt zich om 21.30u. terug. Hij heeft geen goed humeur.

30 augustus
zaterdag
274

Om 14.00u. komt Wygniard me zeggen dat mijn wens (voor een antichambre bij zijn nieuwe vertrekken, rkv) door Hudson Lowe geaccordeerd is. De Montholons willen de kamers van O'Meara hebben voor hun kinderen.

Om 19.30u. bij de keizer, met hem schaken en praten over Jezus Christus (en over vrouwen (pag. 275-279).

31 augustus
zondag
279

Er komt een schip uit de Kaap met een brief van mijn moeder van 9 maart. Ook Bertrand krijgt er een.

Als ik wandel, ontmoet ik de Russische commissaris, die me zegt dat er niets nieuws uit Europa is. Er zijn veel kranten, die ik niet krijg zonder toestemming van de gouverneur. Hij vindt mme Bertrand charmant. De Rus zegt veel goeds over Hudson Lowe en vraagt me morgen mee naar het theater te gaan.

O'Meara is naar de stad geweest, loopt om 17.00u. langs mijn kamer op weg naar de keizer. Omdat hij nooit bij mij op bezoek komt, lijkt het of hij nu nieuws heeft. Ik laat hem binnen. Hij vertelt me dat dhr. Balmain binnen drie maanden vervangen zal worden door een heer Kil. Hij heeft in de krant gelezen dat de koningin van Napels hertrouwd is met een generaal van Napoleon, MacDonald. Ik ben verbaasd, dat nieuws zal de keizer pijn doen. 'Maar waarom hem? Omdat de generaal zo'n dapper man is!' Ook O'Meara doet moeite om me mee naar het theater te krijgen, maar het lukt niet.

Om 19.30u. bij de keizer. Hij is in de salon met Bertrand en Montholon, loopt met grote passen. 'U heeft een brief ontvangen!'

Las Cases heeft aan mme Bertrand geschreven. Hij kondigt zijn naderend vertrek per schip aan (vanaf de Kaap, rkv). De keizer vraagt deze brief aan Bertrand en leest hem hardop voor. Mme de Montholon komt binnen, hij kijkt haar boos aan en gaat verder.

'Las Cases praat over zijn behandeling op de Kaap. Alle gouverneurs zijn canaille. Als hij Engeland niet in mag, zal hij naar Rome gaan, naar Florence, waar hij goed ontvangen zal worden.'

Las Cases vraagt in zijn brief om 'De Campagne in Italië' en om zijn geld. Hij verzekert dat hij mijn berichten voor Frankrijk heeft doorgegeven.

Zijne Majesteit lijkt steeds een slecht humeur te hebben en wandelt opgewonden heen en weer. Hij fluit en zingt: 'U weet dat de koningin van Napels hertrouwd

is..... Dat zal een groot schandaal geven, zij is 34, het is twintig jaar geleden dat ze trouwde. Ze heeft kinderen van 16, 17 jaar oud.' De keizer is het hier duidelijk niet mee eens!

Dan vraagt de keizer wie ik ontmoet heb. 'De Rus, maar hij was bij de dokter en dat heb ik tegen Bertrand gezegd, ik geloof dat Uwe Majesteit dit weet.'

'O'Meara heeft me hier niets van gezegd,' roept de keizer woedend uit.

We dineren en zoals gewoonlijk zijn er taartjes, maar ze smaken naar meel.

Zijne Majesteit wordt boos op de kok. 'Jaag die schurk weg. Het is beter een Chinees te nemen. Cipriani moet hem aframmelen. De bedienden zijn zijn bazen, ze dreigen weg te gaan. Als die hond weg is ...'

Het is lang geleden dat ik de keizer zo woedend zag en dat voor zo'n kleinigheid.

Zijne Majesteit is voor mij heel vriendelijk en praat tegen me over Rusland:

'Ik heb daar een grote fout gemaakt met Murat het commando te geven! Ik had het aan Eugène moeten geven, die had zich wel verzet, maar tenminste mijn orders uitgevoerd. Ik had gezegd kleine dagmarsen te maken, maar ze lieten ze tien lieuses afleggen....'

'U was erbij, Gourgaud. Ik had nog 7000 tot 8000 man van De Garde, dat was alles om slag met de Rus mee te leveren. Hun leger volgde langzaam en het heeft op de route meer kadavers achter gelaten dan het onze!'

Het gesprek komt dan op de vijf keer, dat Napoleon het leger achter lieten waarvan men hem beschuldigt. Zijne Majesteit verklaart zijn troepen nog nooit te hebben verlaten. 'In Egypte was het leger van alles voorzien. En Rusland? Het was absurd daar te blijven. Pruisen verklaarde twee maanden later de oorlog, Oostenrijk ook. Na Waterloo, in Parijs, was ik bij het leger!'

(Er volgt nog het een en ander, rkv.)

De keizer staat op met de woorden: 'Adieu, heren, dit gesprek zal ons slechte dromen bezorgen, vrees ik!'

De grootmaarschalk dineert met ons. Het is 22.30u.

Deze ochtend gaat Cipriani naar de stad en komt om 12.30u. terug.

Om 15.00u. kom ik binnen voor het bezoek van het 66^e. Om 16.00u. komt het regiment aan bij Bertrand, de salon is vol. Zijne Majesteit stelt de gebruikelijke vragen. Aan de chirurgijn: 'Hoeveel armen heeft u afgezaagd?' Aan de

betaalmeester: 'Hoeveel steelt u?' 'Wie is in Vittoria, in Salamanga geweest?'

De officieren lijken tevreden als ze weggaan. Tenslotte ontvangt de keizer de kleine officier van de artillerie te paard, die van de Kaap komt en Las Cases ontmoet heeft. Deze gedraagt zich goed en heeft een goed humeur.

Montholon vertelt ons dat toen Zijne Majesteit de aankondiging van het huwelijk van Caroline las, hij verschillende keren woedend uitriep: 'Ah, dat wezen, die wezen, de liefde heeft haar altijd geleid!'

Om 19.00u. vraagt de keizer mij, hij is niet gekleed en is in zijn kabinet. De officieren van het 66^e zijn tevreden, ze lachen nog steeds over de vragen aan de chirurgijn en de betaalmeester.

Zijne Majesteit zegt me dat ik naar Bingham kan gaan. 'Waarom bent u niet het theater gegaan? Ik had de dokter opdracht gegeven u aan te bevelen om te gaan.' 'Ah, Sire, de dokter heeft inderdaad sterk aangedrongen, maar ik dacht dat het van de kant van Hudson Lowe kwam en ik ben niet gewend orders via de dokter te ontvangen.'

'Ik wil u er juist heen sturen om u wat op te vrolijken, want het doet me pijn u somber te zien.'

'Sire, voor u is Montholon meer somber dan ik.'

Nu volgt een uitgebreid gesprek (pag. 286) over geld. Wee ruzie met elkaar. De keizer verzekert me dat als ik zo doorga, ik gek zal worden. 'Daarom willen Baxter en O'Meara u afleiding bezorgen door naar dat theater te gaan!'

De keizer geeft me opdracht naar James Town te gaan. 'U verzamelt nieuws, ga naar dhr. Dobjins.' 'Maar. Sire, deze heren willen me niet ontvangen en ik mag ze niet achterna lopen!'

De keizer is niet lekker, neemt een bavaroise en gaat slapen om 20.30u. Ik blijf nog even bij hem. Hij zegt vanuit zijn bed tegen me: 'Ziet u toch hoe goed ik u behandel, u praat al twee uur met mij, u soupeert met mij!'

De keizer wil dat ik de Tocht naar Rusland schrijf. Uiteindelijk zal ik dan historicus worden; ik moet me gaan ophouden in zijn bibliotheek.

Om 20.45u. ga ik er heen om te werken.

2 september
dinsdag
287

Ik ontvang van de gouverneur een zeer eervolle brief, waarin hij zich excuseert dat mijn moeder niet alle brieven ontvangen heeft, die ik haar geschreven heb. Sergeant Davis kondigt aan dat hij een nieuwe order heeft voor mijn onderkomen. Ik ga met Emmat naar het kamp, ik spreek hem zakelijk. Hij denkt dat de koning van Rome de oorzaak van oorlog kan zijn.

Montholon heeft bij mme Bertrand kinderjurkjes gezien, die door Lady Lowe aan mme Bertrand zijn gegeven.

De keizer vraagt me niet.

3 september
woensdag
288

Ik schrijf aan de gouverneur om hem te bedanken en hem te adviseren niets aan mijn onderkomen te laten repareren, het is toch een varkensstal.

Om 14.00u. komt Wygniard om mijn onderkomen te bekijken. Hij verbaast zich er over dat de sergeant het werk nog niet begonnen is, laat hem komen en ondervraagt hem. 'Order van kapitein Blakeney,' zegt deze. Deze tegenorder verrast Wygniard. Ik zeg hem dat ik erg boos ben over dit gedoe.

Ik het kamp, waar ik op bezoek ga bij kolonel Nicholls, ontmoet ik de chirurgijn van het regiment. 'U heeft Napoleon bij Brienne gered? De kozak? Heeft u Warden gelezen?' 'Nee.' Ik breek deze conversatie af, die vast aan de keizer overgebracht zal worden. Ik ga terug naar huis, waar ik alleen en zeer somber diner.

4 september
donderdag
289

Het weer is steeds slecht. Bertrand stuurt me zes sinaasappelen en ik breng zijn vrouw een cadeau van Chinese doek. De piano wordt gestemd.

Ik weet niet wat te doen: de laatste keer dat ik de keizer zag, heeft hij me zeer goed behandeld, me gezegd naar het theater te gaan, want hij denkt dat ik anders ziek word. Ik ben er al drie dagen niet uit geweest vanwege het slechte weer en de keizer, die onder hetzelfde dak woont als ik, heeft me niet gevraagd. Komt het door de aankondiging van het huwelijk van zijn zuster Caroline? De grootmaarschalk zal informeren.

Om 19.00u. laat de keizer me eindelijk komen en lijkt opgewonden. Hij vraagt om Waterloo, ik heb het verscheurd in de tijd dat ik gearresteerd dacht te worden. Ik word berispt en weggestuurd om de fragmenten van mijn werk op te halen.

De keizer zegt dat het hem spijt dat hij mij heeft laten komen, de grootmaarschalk is er de oorzaak van.

Ik wil op dat moment afscheid van de keizer nemen en hem de hand kussen,

want morgen zal ik naar de gouverneur gaan. Zijne Majesteit, ontroerd, zegt tegen me: 'Ik berust erin. Praat morgen met Bertrand, maar ik moet u waarschuwen dat het slecht met u zal aflopen als u uw karakter niet verandert! U bent een goede zoon, een goede ouder, maar u heeft verschrikkelijke sentimenten!'

Het diner wordt geserveerd, ik trek me terug met: 'Tot ziens, slaap wel!'

5 september
vrijdag
290

Ik laat de grootmaarschalk mijn correspondentie met mijn moeder zien om hem te tonen, dat ik over niemand praat. Hij leest de brief, waarin de kwestie Warden staat. Ik wil hem na het ontbijt graag meenemen om samen naar Hudson Lowe te gaan, maar hij wil eerst de keizer spreken. Ik vertel Bertrand alles, hij is zeer boos over deze nieuwe ruzie. 'Meneer de grootmaarschalk, ik bevind me in de positie van een ter dood veroordeelde, die zijn eindbestemming gaat bereiken.' Ik teken een ontvangstbewijs voor 1000 francs. 'Opdracht van de keizer!'

Zijne Majesteit vraagt om Montholon, de admiraal is bij de keizer en presenteert hem een ongetiteld boek 'Manuscrit trouvé à Sainte-Hélène.'

Men waarschuwt me niet en laat mijn in tranen en wanhoop achter.

Om 18.00u. komt Bertrand, raadt me aan nog eens goed na te denken over mijn gedachte om te vertrekken. Morgen, als ik dat nog wil, zal hij volgens mijn orders naar de gouverneur gaan, maar ik bega een grote dwaasheid!

6 september
zaterdag
291

Ik heb een slechte nacht en ga om 10.00u. naar de grootmaarschalk. Ik ben vastbesloten naar de gouverneur te gaan, maar hij weigert het me. Montholon komt even later bij mij binnen. Hij verzekert me dat ik erg nuttig ben voor de keizer, dat ik veel weet wat anderen niet weten.

Om 18.00u. heb ik een nieuwe ontmoeting met Bertrand; hij probeert me raad te geven: de keizer houdt van mij en vindt zelfs dat ik positieve kanten heb, talent om onderzoek te doen; ik heb niets te klagen over mijn toekomst, ik hoef slechts zacht te doen en de keizer zal me recht doen. Uiteindelijk kalmeert Bertrand me en neemt me mee naar zijn huis. Mme Bertrand is te voet naar de boerderij geweest. Ze praat over mme Stürmer, die ze onlangs heeft gesproken. De keizer is deze ochtend met Montholon bij haar geweest en is een uur gebleven. Hij heeft het 'Manuscrit' gelezen en lijkt de auteur te kennen. Hij zal er aantekeningen van maken. (dat heeft hij inderdaad gedaan in het 12e deel van 'La Correspondance de l'Empereur Napoléon', rkv) Bertrand gelooft dat dit geschreven is door Benjamin Constant of door mme de Staël.

We dineren, de grootmaarschalk getuigt van veel vriendschap voor me en we praten over veldslagen. Aan het einde ben ik minder somber. Er is begonnen met de verbouwing van mijn raam, dat zal maandag klaar zijn.

7 september
zondag
292

Montholon komt om 13.00u. Hij zegt me dat de eerste keer dat de keizer me zag, hij me met voorkeur behandelde. Hij wijst me erop dat ik elke keer als ik hem wat wilde zeggen of vragen, ik dat direct en open kon doen zonder dat er iemand als tussenpersoon optrad.

De keizer heeft vanochtend de dokter gevraagd en heeft sinds 19.30u. niemand meer ontvangen, hij ligt in bed. Wat later vraagt hij Bertrand in zijn kamer te dineren. De anderen dineren apart in hun kamers.

8 september
maandag
293

Men leent mij het 'Manuscrit'. Om 19.00u. vraagt de keizer me in zijn kabinet. 'Wel, meneer Gourgaud, breng mij Waterloo.....' (Ik geef het hem.) 'Prima, maar

9 september
dinsdag
295

de bladzijden zijn niet genummerd, goed dat zal ik laten doen!

We lopen door de salon, Zijne Majesteit praat tegen me over het 'Manuscrit'. Lord Bathurst heeft het naar Hudson Lowe laten sturen om het hier aan de keizer te geven.

Ik antwoord dat het een zeer indrukwekkend werk is, maar met grote fouten. En zelfs in de Franse taal. Dat gelooft de keizer niet.

De Montholons komen. Mme denkt dat Benjamin Constant, mme de Staël, Sieyès de schrijver is. De keizer bevestigt dat hij de auteur kent.

Diner. Zijne Majesteit praat opnieuw over dit werk. Leest het, geeft kritiek, zoekt naar fouten.

Ik zeg dat het van een vriend of vijand van de hertog van Raguse moet zijn.

'Waarom van een vijand?' 'Omdat hij te goed praat om niet herkend te worden.'

Zijne Majesteit, gepikeerd, zegt dat het een werk is, dat opzien zal baren. Hij heeft er een aantal aantekeningen aan toegevoegd. Deze noemt hij op (pag.294-295).

Slapen om 22.00u.

(Nb. De echte schrijver van dit boekje, 100 pag, is: Lullin de Chateaufieux (Genève), rkv, die een exemplaar er van bezit uit 1925, genummerd: 144, rkv)

Om 10.00u. bij de keizer, hij is gekleed, het is mooi weer. 'Weet u ook of mme Bertrand naar de races is gegaan?' 'Ik heb haar niet gezien.'

Zijne Majesteit praat over Waterloo en vraagt me om hem zijn aantekeningen en onderzoekingen te overhandigen, evenals de Franse en de Engelse boeken, waarvan sprake is: hij wil er zelf aan werken. Hij legt uitgebreid uit waarom.

Ik zeg dat Warden onder mijn naam gedrukt zal worden en dat Zijne Majesteit er nooit aan heeft willen werken, omdat dit onderwerp hem in een slecht humeur brengt. Ik vind zelfs dat ik wat recht heb op dit werk, want ik heb er veel arbeid voor verricht. 'Nee,' zegt de keizer, 'want een komma of een punt door mij geplaatst, verandert alles. Daarom heb ik de Campagne naar Rusland ook niet willen dicteren, ik had heel goed dingen kunnen zeggen, die men niet weet.'

Ik geef al mijn aantekeningen aan de keizer. De grootmaarschalk gaat met me mee naar buiten, we praten over het 'Manuscrit', waarvan hij de auteur niet kan bepalen. Volgens mij geloven veel mensen dat de keizer de auteur is. 'Met welk doel,' zegt de grootmaarschalk, 'zou de keizer dit werk dan hebben geschreven?' 'Maar natuurlijk om te laten zien dat hij de man van de Revolutie is!'

Om 14.00u. gaat Zijne Majesteit naar Bertrand en ziet door het raam de races beneden zich.

Om 15.00u. bij de keizer, samen met de Montholons. Even later zien we de commissarissen aankomen, Stürmer en zijn vrouw en Balmain. De keizer roept: 'Ze zijn aardig onbeleefd, ze gaan tot aan de laatste barrière!' Daarna vraagt hij Montholon en mij naar ze toe te gaan, met ze te praten, nieuwtjes te horen. De commissarissen staan stil, maar ze ontvangen ons tamelijk kil. Ik stel Montholon voor en de gewoonlijke vragen weerklinken: 'Heeft u nieuws uit Frankrijk en van wie?' We wandelen gearmd naar Hutt's Gate tot groot genoegen van de commissarissen, die denken dat de keizer hen laat roepen.

Zijne Majesteit stuurt ons nog mme de Montholon, die zich bij Hutt's Gate bij ons voegt. Dezelfde vragen aan haar.

Dhr. Montchenu haalt ons in. Bij Hutt's Gate nemen we afscheid.

Als we terug gekeerd zijn, vraagt de keizer Montholon en daarna mij om 19.00u.

10 september
woensdag
298

Conversatie over mme Stürmer. We hebben er goed aan gedaan deze keer niet naar het kamp (de races) te gaan. 'Dan hadden ze van Longwood alleen maar kinderen en bedienden gezien,' zegt de keizer. Hij voegt er aan toe dat Hudson Lowe op de boerderij is geweest, toen als een gek naar ons toekwam om te zien of de commissarissen bij ons binnen waren. Zijne Majesteit trekt zich terug om 21.00u.

Ik stijg om 15.00u. te paard, om 18.00u. ontmoet ik mme Bertrand, aangehouden vlak voor de boerderij door een schildwacht, die haar niet door wil laten, omdat het al zes minuten geleden is dat het kanon van de wacht is afgeschoten. Ik haal de kapitein; die laat zonder een woord te zeggen, ons passeren en gaat weg met een ijskoude blik. O'Meara komt bij mme Bertrand, zij vertelt hem alles. De dokter bevestigt ons dat de gouverneur zich gisteren als een gek gedroeg en dat hij de boer berispt heeft.

Om 19.00u. laat de keizer me in de salon komen. Hij behandelt me goed, ik mag gaan zitten en hij vertelt me dat hij Cipriani nog niet heeft gezien, die deze ochtend naar de stad ging.

De gouverneur heeft vanochtend lang gesproken met de kapitein, die ons heeft doorgelaten, over mme Bertrand en over mij en hij heeft tegen O'Meara opmerkingen gemaakt over het feit dat men paarden van Longwood ter beschikking stelt aan de officieren van het kamp. Zijne Majesteit heeft veel aan O'Meara, omdat deze heeft toegegeven dat hij zijn rapporten rechtstreeks naar de Admiraliteit en Londen stuurt.

Lord Bathurst heeft Hudson Lowe berispt, omdat Lord Liverpool beter geïnformeerd was over wat er gebeurt op Sint-Helena dan hij.

De keizer heeft Noverraz opgedragen in het openbaar zijn bed stuk te slaan, want er is gebrek aan brandhout. Dat zal de geruchten op het eiland aan de gang brengen en de tirannie van de gouverneur terug dringen. Volgens mij heeft Hudson Lowe door zijn slechte regels een grote dienst aan de keizer bewezen, want met al het andere zal er geen beter onderwerp zijn om over te klagen.

'Het was trouwens heel goed, dat jullie gisteren niet naar de races zijn gegaan. Iedereen zegt nu: de gouverneur behandelt hen slecht, daarom zijn ze er niet heen gegaan,' zegt de keizer.

De Montholons komen dineren. We lezen 'De Dood van Caesar'. De keizer zegt, dat als hij dit geschreven had, hij het heel anders gedaan zou hebben dan Voltaire. 'Ik had graag, toen ik jong was, als Caesar willen handelen.'

'Maar Uwe Majesteit was toch een Caesar!'

'Ja.... Ik? Ah, dat moet nog bewezen worden! Het is waar dat Caesar zelf niet gewonnen heeft, want hij is vermoord.'

De keizer wil nog wel een uur door gaan, maar wij hebben zin om te gaan slapen; hij trekt zich om 23.00u. terug.

11 september
donderdag
300

De hele dag wordt er gewerkt aan mijn nieuwe kamer.

Om 19.30u. vraagt de keizer me, hij is bijna klaar met de 'Ambiqu' uit 1815.

Gesprek over wat de koning zou hebben gedaan als Napoleon meer manschappen zou hebben gehad (pag. 300 – 304).

Er wordt nu een souper gebracht: een bouillon, gebraden vlees. 'Het is wel niet veel bijzonders, maar wilt u met mij eten?'

De keizer praat nog even door over 1815.

Ik trek me om 22.30u. terug.

12 september
vrijdag
304

Bertrand komt me geld brengen om de wasvrouw te betalen. Daarna praat ik met Montholon. Ik vraag hem aan de keizer te zeggen, dat hij hem Waterloo moet laten redigeren, Zijne Majesteit moet niet vergeten dat ik het ben, die met dit werk begonnen is. Montholon bezweert me dat dit zijn volle aandacht heeft, want de keizer heeft hem al enkele dagen geleden laten kopiëren het 'Retour de l'île d'Elbe' met correcties van Bertrand en dat heeft moeite gekost.

De keizer laat me bij het biljart komen. 'Heeft u het werk van Beauchamp over 1814 gelezen? Ah, die schurk!'

Ik zeg dat deze artikelen een groot aantal sympathisanten voor Zijne Majesteit heeft opgeleverd.

Gourgaud vertelt wat hij allemaal voor de verdediging in 1814 heeft gedaan, voornamelijk in Troyes. (pag. 305 – 307).

De keizer vraagt met vervolgens wat de grootste fout is, die hij in 1814 heeft gemaakt. 'Virtry niet ingenomen te hebben op weg naar Arcis!'

De keizer geeft dit toe.

Dit alles geeft de keizer een slecht humeur. We gaan de tuin in en de grootmaarschalk komt.

Ik ga te paard naar het kamp, zie Emmat, met wie ik praat over wetenschap en oorlog.

Op de terugweg ontmoet ik de Russische commissaris met zijn aide-de-camp aan de kant van miss Mason. Hudson Lowe is het geweest, die hen op de dag van de races naar Longwood heeft gestuurd. Daarna is hij op een bergtop aan de kant van miss Mason gaan zitten om ons te bespioneren.

Er was niemand op het bal gisteren.

Terug op Longwood vertel ik dit gesprek aan Bertrand.

De keizer dineert alleen, ik ook.

13 september
zaterdag
308

De raad van Montholon opvolgend ga ik naar de races. Daar ontmoet ik Bingham, de admiraal, maar geen enkele belangrijke vrouw en zelfs de gouverneur niet. De kolonel van het 66^e is erg beleefd, laat met bij hem zitten, maar behalve Emmat, zijn alle anderen kil tegen mij. Dhr. Montchenu vindt me veranderd en informeert of ik er op reken altijd in afzondering te leven.

'U moet trouwen. U moet een vrouw zoeken, die 150.000 tot 200.000 pond meebrengt. Maak het hof aan de boerin, miss Bingham.... Men zegt dat deze leuk is!'

Hij voegt er aan toe dat het zuiver beleefdheid was onlangs, dat hij niet door liep tot aan Longwood.

Bij terugkomst geef ik de grootmaarschalk rekenschap van dit gesprek.

De keizer dineert alleen, vanochtend is hij naar Bertrand gegaan, waar hij via de kijker de races heeft gezien.

Na het diner vraagt Zijne Majesteit me, hij is erg triest.

14 september
zondag
309

Bertrand en zijn vrouw denken aan teruggaan naar Frankrijk. Montholon zal zich terug trekken op zijn landgoed, maar hij is erg boos, want het gerucht gaat dat wij ruzie maken. Ik hoor dit alles bij Bertrand, waar ook dhr. Dickson is.

Vervolgens ga ik naar Montholon, binnen een half uur zie ik de keizer aankomen met de grootmaarschalk om zich te ontspannen. Er wordt gepraat over het geluk zich op een verlaten eiland te bevinden. Zijne Majesteit zou er een kolonie van 2000 man scheppen met geweren en kanonnen, hij zou koning zijn en wij De

Kamers. Als we naar Amerika waren gegaan, hadden we daar een staat kunnen stichten....

Na dit gesprek roept de keizer uit: 'Bah, het is hier veel beter!'

Er wordt nog even verder gefantaseerd.

We lezen gezamenlijk de 'Voyage de d'Entrecasteaux dans la Nouvelle Hollande' (in de VS dus, rkv). Het blijkt een slecht land te zijn.

De keizer gaat om 21.30u. slapen en zegt me 'Le Voyage de Levillant' te lezen. Na een half uur stuurt hij me weg om in te slapen. Ik heb met hem gedineerd.

15 september
maandag
310

Ik blijf de gehele dag in mijn kamer en dineer alleen. Zijne Majesteit vraagt me na het diner, is niet gekleed en laat me zitten. Hij leest de 'Voyage de Levillant'.

16 september
dinsdag
310

Somberheid. Ik zie de grootmaarschalk. Zijn vrouw wordt gek van de verveling en de triestheid. Ook Bertrand ziet de keizer nu heel weinig, een kwartier per dag. We dineren allen apart.

Na het diner roept de keizer me. Hij is niet gekleed en leest Buffons 'Over de mens'. Hij praat er wat over. Hij leest de sterftetabellen en dicteert me een probleem om op te lossen: hoeveel en tegen welke rente moet de keizer geld plaatsen bij de Baring-bank, een miljoen op zijn eigen naam, op een stil fonds of op dat van Napoleon II?

Dan gaat Zijne Majesteit naar bed. Hij geeft de voorkeur aan blondines boven brunettes. 'Toen ik zag dat Marie-Louise blond was, was ik erg tevreden.'

Ik ga om 22.00u. weg.

17 september
woensdag
312

Er valt een steen uit mijn muur.

Mme de Montholon is ziek, hij is overdreven vriendelijk tegen mij. Waarom deze verandering? Er is een Italiaan op de Kaap gekomen met de vrouw van Penn. (deze Penn moest nieuwe voorstellingen schilderen op Longwood.) Bertrand is triest, hij heeft de keizer gisteren slechts vijf minuten gezien.

Om 19.30u. vraagt de keizer me om samen te dineren. Hij is erg vriendelijk. Hij vertelt me dat toen hij jong was, hij in Lyon een prijs had gewonnen met 'Met welke waarheden en principes om rekening mee te houden voor het menselijk geluk'. Hij kreeg er een gouden medaille ter waarde van vijftig louis voor en hij verkocht die. Later sprak de keizer hierover met Talleyrand, die niets zei, maar zes dagen later met dit opstel aan kwam zetten, hij had het opgevraagd in Lyon. 'Ik nam het aan en vroeg: Heeft u het gelezen? Nee, Sire, ik krijg het net binnen. Daarna wierp ik het in het vuur. Talleyrand werd rood, maar ik wilde hem geen werk laten zien dat, in mijn jeugd geschreven, de keizer belachelijk zou maken. Om 22.00u. naar bed.

18 september
donderdag
313

Om 17.00u. gaat de keizer op bezoek bij mme de Montholon. De kolonel van het 12^e Regiment, die uit Frankrijk komt, komt bij Bertrand, vraagt ontvangen te worden, maar Zijne Majesteit laat weten niet lekker te zijn.

Na mijn diner laat Zijne Majesteit me komen. Hij behandelt me goed en praat met me over de Campagne van Rusland. Het gaat voornamelijk over de domheden van Junot. Gourgaud speelt hierbij ook een rol, want hij was er bij. 'Ik ken Junot van de overwinning bij Toulon, hij was toen fourier in een batiljon.' Zijne Majesteit schetst hoe hij aan deze man kwam, hij spreekt er wat liefdevol over, maar hij vindt hem als maarschalk toch eigenlijk niet geschikt.

Zijne Majesteit geeft kritiek op het boek, dat over Junot is verschenen.

19 september
vrijdag
314

Bertrand laat me een verklaring tekenen om fondsen in Engeland te innen: 15.000 pond.

Na het ontbijt stapt Montholon bij me binnen, hij is heel triest. Hij moet werken aan een hoofdstuk over de terugkeer van Elba, maar hij heeft daar moeite mee. Ik stijg daarna te paard en maak een grote tocht met Jackson. Ik ontmoet Bingham en Dobjins, de me de kolonel van het 12^e voorstelt.

Om 17.00u. op bezoek bij mme de Montholon. Montholon zelf wordt al snel door de keizer geroepen. Mme de Montholon praat over mej. Roederer (Gourgaud zal daar later mee trouwen, rkv!) en haar vader, die zij zeer waardeert. Wat een geestvol man!

Om 20.30u. bij de keizer. Hij zegt: 'Gorgotto, ik heb drie delen over India gelezen. Wat zijn die Engelsen toch een schurken! Als ik in Egypte in staat was geweest nieuwe troepen te krijgen, was ik naar India gegaan en had ik ze verjaagd. De Oriënt heeft geen leider. Wie de baas in Egypte is, is het ook van India.'

Dan praten we over het 'Manuscrit.' Wie is de auteur? Zijne Majesteit gaat naar bed. 'Het is vast en zeker Roederer, want hij maakte aantekeningen over ons. Bassano deed dat ook!'

Het is middernacht, ik ga naar mijn kamer. Zijne Majesteit heeft me heel vriendelijk behandeld.

20 september
zaterdag
318

Bertrand zegt me de kranten van O'Meara te lenen, want er staat een artikel in over Piontowski. Ik ontmoet de Russische commissaris en Gors, wil mij wandeling voortzetten, maar ze vragen me met hen mee te lopen. Ik zeg hen dat ik niet over politiek wil praten en Balmain geeft me zijn woord erop, dat niets van dit gesprek naar Rusland gerapporteerd zal worden. Ik praat slechts over vrouwen. Het schijnt dat mej. Bruck Balmain heeft geweigerd. We ontmoeten Cipriani, die met de Rus wil praten.

Bertrand, die ik op de terugweg ontmoet, zegt me dat hij met de keizer slechts enkele minuten per dag spreekt.

Om 20.00u. vraagt de keizer me, hij is niet gekleed, voelt zich niet lekker en drinkt limonade. Ik vertel hem over de ontmoeting met de Rus. Hij vraagt of Cipriani de Rus heeft kunnen spreken. Het gaat dan om het antwoord dat Montholon klaar heeft en dat buiten de gouverneur om aan de Rus gegeven moet worden. Balmain en Stürmer zijn onlangs op Longwood geweest, maar zij zijn niemand tegen gekomen. De keizer loopt heen en weer en roept uit: 'Ah, het is al laat, laten we souperen!'

Het is 22.00u.

21 september
zondag
319

Bertrand komt me halen om met hem te dineren. Zijne Majesteit vraagt me niet. Nauwelijks terug, om 21.48u. voel ik de aarde trillen van zuid naar noord. Iedereen is wat geschrokken. Ik praat erover met Montholon, zijn vrouw, O'Meara en de kok. Zijne Majesteit laat vragen of wij hetzelfde voelden als hij.

22 september
maandag
319

Niets. Ik ga te paard uit en zie uit de verte Baxter en twee officieren, die naar Longwood komen.

Om 20.30u. vraagt de keizer me, hij dineerde alleen. Hij leest over de aardbeving van Lissabon.

23 september
dinsdag
319

Ik wandel tot aan de boerderij met de Bertrands. Terug tref ik Hudson Lowe aan, die me nadrukkelijk om nieuws vraagt en praat over de aardbeving. 'Hoe wilt u dat uw kamer wordt? Geverfd of behangen?' 'Zoals de kunstenaar het wil.' 'Wel goed, ik zal dhr. Penn de opdracht geven.'

Om 20.00u. vraagt de keizer me. Mijn 'Bataille de Waterloo' ligt op het biljart. De keizer lijkt een heel slecht humeur te hebben en zegt tegen me: 'Haal uw aantekeningen op.' 'Sire, Uwe Majesteit heeft me één keer een vervolg op Waterloo gedictéerd, maar dat was geen hoofdstuk.' 'Ga het halen!'

Na een half uur ben ik terug, de keizer neemt me mee naar zijn kamer, ik vertel hem van mijn ontmoeting met Hudson Lowe. 'Ah, die boef van een man, hij heeft Penn berispt, hij heeft de boer berispt!'

Ik mag gaan zitten. Hij beëindigt met Bertrand het lezen van Hobhouse. Hij heeft er kritiek op.

De keizer vraagt me dan wat hij na Waterloo had moeten doen. 'Sire, naar de Kamers gaan, hen laten voelen dat alles van de eenheid afhangt.'

'Ja, maar ik had drie dagen niet gegeten, ik was erg vermoeid. Toen ik in Parijs aan kwam, ben ik eerst in bad gegaan en heb ik gegeten. Ik heb de ministers geroepen.' Napoleon gaat hier uitgebreid op door (pag. 320 – 323).

De keizer loopt enkele keren heen en weer, begint hetzelfde gesprek opnieuw, laat de Montholons halen, schaakt met mij. 'Ah, mevrouw, wat bent u mooi, wat een mooie jurk..... Ik denk net als Gourgaud: we hadden tijdens de aardbeving met eiland en al moeten wegzinken. Het is een plezier om in gezelschap te sterven!'

Zijne Majesteit heeft tijdens de maaltijd een slecht humeur, dat zich vooral richt op Hudson Lowe. De keizer vertelt ons over zijn eerste jaren, over zijn verblijf in Auxonne. Slapen om 22.00u.

24 september
woensdag
323

Volgens Montholon is de gouverneur hier gisteren geweest om Penn het werk aan te wijzen, dat hij moet uitvoeren. Hij heeft niet met de keizer gesproken, die niet door O'Meara of Cipriani gewaarschuwd was. Dat is de verklaring van het slechte humeur van de keizer gisteren.

Dhr. Wygniard, die me Meneer de Baron noemt, vraagt me hoe ik mijn kamer wil hebben. Ik vraag niets, men zal beginnen zodra het werk bij Bertrand en Montholon klaar is. Ik zal de laatste zijn.

In de namiddag laat de keizer me roepen. Talleyrand heeft hem niet verraden, Fouché wel in 1814. De keizer gaat hierop door. De keizer lijkt me behoorlijk boos op Fouché en behoorlijk netjes voor Talleyrand. Ik vertel hem over de verbetering van mijn kamer, die de gouverneur in gang heeft gezet. 'Ja, u bent zijn beschermeling!'

Zijne Majesteit zegt me te paard uit te gaan, ik doe het niet, ik ben om 19.00u. weer bij hem, dineer met hem. Gesprek over wiskunde. Hij gaat naar bed en ik blijf nog een half uur bij hem.

25 september
donderdag
325

Montholon vraagt me een paard om naar de stad te gaan. Hij moet van de keizer beleefd doen tegen de admiraal: je weet nooit wat er kan gebeuren. 'U zult Rose (Boutonneuse) zien, de maîtresse van Gourgaud!. Waarom trouwt u er niet mee? Zij is niet rijk, maar waar is geld goed voor?'

De keizer wil nu gaan slapen, wij gaan weg.

Vanochtend heeft O'Meara me, heel ongebruikelijk, een bezoek gebracht, maar het gesprek bleef bij algemeenheden. Daarna kwam Jackson langs. Bertrand

heeft Wygniard een veranda gevraagd, ik zal er ook een krijgen.
Tegen 19.00u. komt de grootmaarschalk aanhollen. Groot nieuws! Balcombe zal ons morgen twaalf paar 'bas' (? , rkv) brengen van de gouverneur. Sinds de katholieken in Ierland geëmancipeerd zijn, beschouwt men dit als een triomf van onze natie. De royalisten zijn in Guadeloupe en Martinique afgeslacht. In Frankrijk wil iedereen Napoleon terug hebben. Montholon heeft dit alles vernomen van Balcombe, die heeft gezegd dat hij vanochtend naar de keizer moet gaan en daarna moet komen dineren op Plantation House. Bertrand zegt me dat de keizer vrolijk is en in 'high spirit'. Zijne Majesteit dineert echter alleen en ik ook, alleen, geheel alleen.....

Montholon ontbijt met de keizer, die me om 13.00u. vraagt. Ik tref hem bij het biljart, zeer bewogen, met zijn kijker de weg afturend.

'Heeft u het nieuws gehoord? Het moet goed zijn, dat de gouverneur ons Balcombe stuurt. De nederlaag in Guadeloupe zal misschien een slachtpartij in Parijs veroorzaken. Misschien heeft de gouverneur gehoord dat Napoleon II op de troon is gekomen, maar mijn titel van keizer kan me niet meer bestreden worden!'

'Ja, Sire, maar waarom zo'n man als Balcombe gebruiken? Hij komt misschien niet eens! Hudson Lowe heeft hem genomen, omdat hij noch Bertrand noch Montholon noch u ziet en hij houdt niet van O'Meara, toen heeft hij besloten alles tegen Balcombe te zeggen.'

Zijne Majesteit wordt ongeduldig als Balcombe niet komt. Eindelijk, tegen 14.00u. zien we hem komen. Hij gaat bij de grootmaarschalk naar binnen. De keizer vindt deze gang van zaken niets, Bertrand houdt alles op, hoort als eerste het nieuws.

Eindelijk, om 15.00u. komt Bertrand binnen. Balcombe had geen enkel nieuws over de zaak in kwestie, hij toonde alleen een krant, waarin sprake is van onlusten op Martinique.

Zijne Majesteit verschiet van kleur en wordt boos. Hij vraagt Balcombe en Montholon te halen en zegt tegen mij weg te gaan als ze binnen komen. Balcombe gaat bij de keizer binnen, Montholon niet.

Om 16.00u. laat de keizer me terug komen. Hij is erg ontroerd en boos. Hij zet een been op tafel. 'Men speelt niet met degene, die veroordeeld is. Ik leg het uit aan Balcombe en hij heeft er plezier in Hudson Lowe te vertellen dat ik scheurbuik heb en opgezwollen benen!'

O'Meara moet volgens mij aan Hudson Lowe schrijven.

'Nee, misschien brengt dat de gouverneur op de gedachte om me te bezoeken en wat win ik daarmee?'

We gaan in de tuin wandelen. De keizer, die zeer boos is op Hudson Lowe, gaat weer met Bertrand naar binnen. Even later komen de Montholons er bij. Later vertelde Bertrand me dat hij de keizer nog nooit zo boos had gezien. Bertrand ligt er geheel uit: geen enkel bericht is waar, geen enkel.....

Montholon heeft het antwoord niet aan de Rus gegeven, hij heeft hem alleen maar in de verte gezien, toen hij buiten er naar toe ging. Dit antwoord moet nu gedrukt worden, want Poppleton heeft het meegenomen en heeft zijn woord gegeven het te publiceren. De secretaris van de admiraal heeft het ook.

We zullen slechts van hier kunnen vertrekken als het ministerie wisselt. De keizer speculeert er op dat Lord Holland Eerste Minister wordt. Hij gaat daar even uitgebreid op door (pag. 330 – 332).

Zijne Majesteit is heel aardig tegen mij geweest.

27 september
zaterdag
332

Om 09.00u. ben ik bij de keizer. 'Ga naar de stad en laat dit horloge repareren. Koop er ook een als u er een vindt. U moet de admiraal bezoeken.'

Ik ga naar James Town. De admiraal is ziek.

Ik ben om 18.00u. weer terug bij de keizer, die praat over zijn familie, Duroc, Caulaincourt. Verder over bedienden en cadeaus.

Om 21.00u. zegt Zijne Majesteit dat hij niet wil dineren, omdat hij niet lekker is. Marchand zegt: 'Uwe Majesteit heeft om 14.00u. goed gegeten.'

De keizer, in bed, roept me na: 'Ga dineren.'

28 september
zondag
333

Ik ga voor het ontbijt naar buiten en ontmoet de Montholos, die met de kleintjes van Rooth wandelen.

Om 13.30u. ga ik naar de kinderen Bertrand om hen de spelletjes te geven, die ik gisteren in de stad heb gekocht. De keizer, die met Bertrand bij het biljart staat, ziet me langs komen, roept me, bekijkt de spelletjes en waarschuwt me dat Hudson Lowe vandaag naar Longwood wil komen. De gouverneur heeft gezegd dat ik een eervol man ben, maar dat ik de volgende ben, die gaat vertrekken. Hij heeft tegen Balcombe gezegd, dat Zijne Majesteit beter niet verder dan tot aan de boerderij kan gaan wandelen.

Ik ga dan naar mme Bertrand, die in vol ornaat gekleed is met een groot boeket op de schoorsteen. We wandelen wat als de grootmaarschalk uitroept: 'Daar is hij!' De gouverneur, begeleid door Reade en Gorrequer praat met O'Meara. Ze gaan tot aan het huis van Bertrand, gaan dan weer terug. De gouverneur en Gorrequer gaan dan weer verder, Reade blijft hier. Ik geloof dat ze allemaal lopen te slaapwandelen en ik ga nog niet naar buiten, want de jonge Bertrands spelen met mijn spelletjes bij mij.

Om 17.00u. ga ik weer naar buiten. O'Meara vertelt me dat dhr. en mevr. Stürmer en de Rus bij de barrière zijn gekomen en een uur met de Montholons en de Bertrands hebben gepraat.

Tegen 19.00u. laat de keizer me komen. Ik tref hem zittend, niet gekleed en verslagen aan. Hij laat mij zitten en klaagt: 'Waarom bent u niet gaan praten met de commissarissen?' 'Sire, ik heb ze niet gezien, omdat ik daar niet was. Twee dagen geleden heeft Uwe Majesteit me bevolen dhr. Montchenu te laten gaan.

En nu Uwe Majesteit door de kijker heeft gekeken, moet ik er naar toe gaan!'

Zijne Majesteit wordt boos over alle geruchten, die over hem verteld worden.

'O'Meara verzet zich tegen Hudson Lowe en heeft verklaard dat ik volgens hem over zes maanden niet meer in leven ben. Het is goed om zo'n bondgenoot te hebben. Dat brengt de gouverneur in verlegenheid.'

De ademhaling van de keizer is heftig. Het diner wordt aangekondigd. 'Straks!'

De dokter wordt aangekondigd. 'Dat hij binnen komt!' Tegen mij: 'U wilt weggaan? U gelooft dus dat ik mij vergis? Het blijkt opnieuw dat Piontowski hier als spion is heen gestuurd. Ga dineren, ik ga mijn benen laten masseren!'

Ik ga weg, triest, want het lijkt er op dat de keizer boos op mij is.

29 september
maandag
335

Mme Bertrand vertelt me dat de gouverneur heeft gevraagd hoe het met de keizer gaat. De grootmaarschalk heeft gevraagd wat er in de regels staat. 'En als Zijne Majesteit een huis binnen gaat en men schiet op hem, wat gebeurt er dan?' Hudson Lowe onderbreekt hem en zegt dat hij daarvoor niet gekomen is, maar wel om een slaapbarak hier aan te bieden en tevens de zorg van dokter Baxter.

Om 19.00u. bij de keizer. Hij is niet gekleed en in zijn kamer. Hij behandelt me goed, leest de 'Contes Moreaux' van Marmotel. Ik laat hem de 'Instructies van Frederik de Grote' zien, hij neemt ze van me aan en vindt er onzin in. (Nu volgt een heel stuk over Frederik de Grote door Napoleon. (pag. 336 – 337). Deze was een voorbeeld voor Napoleon. Wel heeft hij kritiek op deze 'Instructies'. rkv.)
Zijne Majesteit is perfect voor mij en gaat om 23.00u. slapen.

30 september
dinsdag
338

Ik ga met Bertrand kijken naar een parade in het kamp. Hudson Lowe, die we tegen komen, vraagt aan Bertrand zijn antwoord omtrent de barak.
Om 21.30u. vraagt de keizer me. Hij is met Montholon in de salon en leest 'Phèdre'. Ik help nu steeds bij het naar bed gaan van Zijne Majesteit.
Er wordt over Marmont gesproken. De keizer heeft hem zelf aangenomen, opgeleid als een zoon, laten trouwen. 'En hij heeft me verraden!'
We praten over de oorlog, om 22.00u. ga ik weg.

1 oktober
woensdag
338

Hudson Lowe heeft tegen Balcombe gezegd, dat als de keizer tegen hem, klachten wil uiten, wij die moeten sturen en ze niet laten liggen. Balcombe informeert naar de benen van de keizer,
De grootmaarschalk komt van de keizer, de heeft hem een brief als antwoord aan de gouverneur gedictieerd. Hij is heel opgewonden.
Om 18.00u. laat de keizer me vragen, niet gekleed, ik mag gaan zitten en hij praat over oorlog. Ook over Frederik de Grote.
De keizer is niet lekker, wil niet souperen, maar neemt op mijn advies wat warme wijn, gaat dan naar bed. Ik trek me terug om 22.00u.

2 oktober
donderdag
340

Montholon zegt me dat de 'Observations' nog niet verzonden zijn, de keizer heeft ze wel ondertekend. Bertrand heeft zijn brief om 14.30u. verzonden. Hudson Lowe heeft er een geschreven, die de zijne heeft gekruist: Zijne Majesteit mag in de huizen van de vallei komen, wij niet. Vanavond geeft Hudson Lowe een bal ter gelegenheid van de verjaardag van zijn dochter.
Na het diner bij de keizer, hij heeft een slecht humeur. Op tafel ligt de brief van Bertrand, ik moet hem lezen, hij is geheel en al van de grootmaarschalk. De keizer moppert wat over deze brief.
De keizer dineert goed. De gouverneur heeft kennelijk O'Meara op zijn bal uitgenodigd, want de dokter dineert bij Bingham. Hudson Lowe heeft kennelijk deze manier om de laatste nieuwtjes te horen, niet kunnen weerstaan.
Zijne Majesteit gaat slapen. Om 22.00u. komt O'Meara terug, ik ga weg.

3 oktober
vrijdag
340

We gaan gezamenlijk naar de boerderij. Hudson Lowe is vanochtend gekomen en heeft niemand anders gesproken dan de dokter.
Om 19.00u. vraagt de keizer me. Als ik over het bezoek van de gouverneur praat, verandert hij van onderwerp. Het gaat over Tacitus. 'Een groot schrijver, maar geen betrouwbare historicus: hij legt het waarom niet uit.' Dan over de oorlog. Over Jena en de hertog van Brunswijk. Zijne Majesteit geeft de voorkeur aan Frederik de Grote, maar er zit opschepperij in alles wat deze over de fameuze Pruisische troepen zegt.
Ik: 'Ik ben van mening dat de paradetroepen niet goed in de oorlog zijn. Alle parades in Postdam waren slechts komedies!'
Volgens de keizer zijn er 24 dansers bij Lowe geweest. Sir Hudson had op zijn

4 oktober
zaterdag
342

eigen bal een ellendig humeur.

Ik dineer met Zijne Majesteit. Slapen om 23.00u.

De gouverneur vaardigt bepalingen uit, die ons verhinderen de huizen in de vallei binnen te gaan, maar de grootmaarschalk heeft geantwoord dat Zijne Majesteit in de toekomst niet meer uit gaat, omdat alles niet meer is zoals in de tijd van de admiraal. Als men Hudson Lowe het recht zou toekennen alle bepalingen uit te voeren, dan zou hij ons weldra in Longwood insluiten.

Om 16.00u. ga ik te paard naar Alarm House kapitein Blakeney bezoeken, die bij Harrison is. Ik ontmoet bij hem Chinezen, Balmain en Gors. Ik zeg hen gedag zonder met hen terug te keren, zoals zij willen. Ze hebben meer dan een uur met Montholon gesproken en ze komen morgen terug met dhr. Stürmer.

Om 17.00u. komt Montholon bij me. We praten over mijn ontmoeting met de Rus. De keizer heeft de 'Observations' nog niet naar de gouverneur gestuurd. Ze zullen in Engeland verschijnen en Bathurst weet dat nog niet, hij zal het als een schotschrift beschouwen. De keizer wil er nog wat aan bijschaven, maar uiteindelijk, zegt Montholon, heeft de keizer geen zin de gouverneur dit te sturen en dit manuscript zal net als vele andere begraven worden in een hoek van de tuin.

Om 20.30u. vraagt Zijne Majesteit me. Hij is niet gekleed, ik mag gaan zitten. Marchand komt binnen met een kist met een dubbele bodem. Hij heeft het portret van de koning van Rome getekend. Het is voor Esther. De keizer zegt me: 'Laat hij het portret van Napoleon II nu niet in handen vallen van die varkens van Engelsen?' Ik zeg niets en Marchand gaat weer weg.

De keizer zegt dat de Oostenrijkse commissaris morgen zal komen en dat hij wil dat we er allen zijn. Hijzelf zal via Montholon een doos bonbons aan mevr. Stürmer zenden. De Russen zijn enthousiast over de keizer. De gouverneur heeft het hoofd verloren.

De keizer zal over enkele dagen een medisch onderzoek vragen, waar wij bij kunnen zijn als de dokter dat toestaat. Hij rekent zeker op O'Meara en is overtuigd van zijn toewijding. Volgens mij is er meer aan de hand, want zijn benen zijn al sinds Moskou opgezwollen. Zijne Majesteit laat me zijn benen zien en klaagt er over dat ze pijn doen.

De keizer steekt de loftrumpet over de Fransen, speciaal over de Parijzenaars. 'Ik houd veel van hen, ik heb steeds gevoeld dat ik alles voor hen deed.'

Zijne Majesteit praat over de Corsicanen, zij steken je om niets, goede mensen, maar licht ontvlambaar! 'Ik ben geen Corsicaan, ik ben in Frankrijk opgevoed, ik ben dus Fransman, mijn broers ook. Ik ben in 1769 geboren. Corsica behoorde toen al bij het koninkrijk Frankrijk.' Zijne Majesteit zegt ook dat je met geld alles bij de Engelsen klaar kunt krijgen. Om 23.00u. slapen.

5 oktober
zondag
347

De keizer ontbijt met Bertrand. Ik ga op bezoek bij mme de Montholon, die zich mooi maakt voor de grote bijeenkomst met de commissarissen! Haar echtgenoot zegt dat de keizer hem gek heeft gemaakt over dit onderwerp, want al sinds 05.00u. deze ochtend is hij aan het dicteren, veranderen, opnieuw beginnen. Mme heeft plezier en denkt, net als ik, dat de commissarissen helemaal niet zullen komen en ons zullen uitlachen. Zijne Majesteit heeft voor de gelegenheid een mooie bij laten maken voor mevr. Stürmer, die markies Montchenu moet meenemen.

Om 15.00u. bij Bertrand. Hij is helemaal rood en zijn vrouw woest, ik laat ze

alleen. Na een half uur zeggen ze me dat mme gekleed is, de kinderen ook. Dit alles voor de commissarissen! Ik zeg hen dat ik gisteren Zijne Majesteit al gewaarschuwd heb dat ze niet zullen komen en dat geloof ik stellig. De grootmaarschalk doet belangrijk: de commissarissen zullen komen, ze willen vast nieuws hebben. Het hele Longwood is in rep en roer. Iedereen gelooft dat de commissarissen zullen komen!

Om 16.30u. gaan de Bertrands en ik naar buiten. Geen commissarissen! We lachen erom. De keizer vraagt ons allen, ook de kinderen, bij het biljart te komen. Hij is gekleed, tuurt ongeduldig met de kijker de weg af, lijkt een slecht humeur te hebben, de bij ligt er, ik verzeker dat ze niet komen. Nadat hij abusievelijk Archambault aangezien heeft voor een commissaris, verloot Zijne Majesteit de bonbons onder de kinderen en trekt ze aan de oren. Er moet gezegd worden dat mme de Montholon niet van de commissarissen houdt en nooit geloofd heeft dat ze zullen komen. Ze moppert er wel over dat ze zich ten behoeve van hen heeft voorbereid.

Om 18.00u. trekt de keizer zich vermoeid terug. Een half uur later laat hij me komen, ontkleedt zich, laat me zijn benen zien, klaagt over pijn, zegt ziek te zijn, heeft geen honger, dineert niet, praat over de commissarissen.

‘De gouverneur zit er achter! Zonder hem zouden ze gekomen zijn! Mme Stürmer had zeer graag mme Bertrand ontmoet!’

We praten wat over de Romeinse geschiedenis. Zijne Majesteit klaagt, gaat om 19.00u. naar bed en praat met me over de oorlog. Ik ben om 20.00u. in mijn kamer.

6 oktober
maandag
349

Archambault gaat naar de stad. Om 13.00u. komen de Bertrands me halen om te gaan wandelen. Nauwelijks op weg zien we Cipriani en Montholon voor ons uit lopen.

Om 17.00u. vraagt de keizer Bertrand. Even later komen er twee brieven van de gouverneur aan, waarvoor mme Bertrand het ontvangstbewijs tekent. De keizer heeft vanochtend Noverraz op weg gestuurd om de commissarissen te ontmoeten en hun komst aan te kondigen. (Gourgaud zag hem en begreep dit vanochtend niet, rkv.) De grootmaarschalk doet belangrijk en brengt de twee brieven van de gouverneur.

Om 19.00u. vraagt de keizer me: de commissarissen zijn niet gekomen, toen hij in de tuin wandelde. De keizer vraagt me of in de stad goede telescopen te verkrijgen zijn, hij wil er een, waarmee hij goed personen kan zien tot aan Alarm House.

Hij zegt dat de ‘Observations’ een schok zullen teweeg brengen bij Lord Liverpool. Toen Hudson Lowe de brief van Bertrand ontving, riep hij uit: ‘Ik heb altijd wel gezegd, dat zij contact hadden met Londen en Lord Liverpool!’

Zijne Majesteit laat me hardop de ‘Observations’ voorlezen, de gouverneur heeft de grootmaarschalk geantwoord.

Ik dineer met de keizer. Bertrand komt. Het antwoord van Hudson Lowe is een van verdediging. Hij heeft het grootste deel van de beperkingen verlicht, geeft een samenvatting van de regels, de opdrachten, die hij van Lord Bathurst ontving. Hij mag de grenzen van ons gebied bepalen, maar moet alle communicatie met wie dan ook verhinderen, het kan alleen via de gouverneur..... De keizer roept uit: ‘Hoe dan? Als Gourgaud een negerin wil, moet dat dan via dhr. Lowe?’

Bertrand gaat verder. Als de gouverneur de titel ‘Generaal Bonaparte’ gebruikt,

7 oktober
dinsdag
351

dan is dat uit eerbied voor Zijne Majesteit. Hij zal dus nooit zeggen: 'Napoleon Bonaparte'.

De keizer: 'We zullen hem een goed antwoord geven, ja, dat zullen we morgen doen!'

De keizer vraagt hoe laat het is. 'Negen uur.' 'We gaan slapen!'

Om 09.00u. komt Montholon mijn nog donkere kamer binnen om papieren te zoeken.

Om 14.00u. zoekt de keizer me, hij wil advies over zijn paardrijkleiding. De 'Observations' zijn vanochtend om 09.00u. verstuurd met een nieuwe brief van Bertrand erbij, die de gouverneur zal ergeren.

Zijne Majesteit gaat naar buiten met Montholon, gaat naar de stallen, bezoekt de kamertjes, gaat naar mme Bertrand.

Zijne Majesteit gaat met Bertrand weer naar binnen, gaat zitten en vindt dat zijn gezondheid slechter wordt. We zien Wygniard en Harrison met Baxter en Jackson aan komen.

Bingham, die ik even later ontmoet, kondigt me aan dat de tijden van de admiraal zullen terug keren. 'Hoe gaat het met Zijne Majesteit?' 'Slecht, hij lijdt aan zijn lever, zijn benen, het tandvlees.'

Archambault lijkt me in de gaten te houden, omdat ik buiten de grens ben. De keizer vraagt me, hij zit in bad. Hij wil in zee baden, vraagt of Bingham denkt dat hij ziek is, komt uit het bad, dineert met mij, praat over vrouwen en meisjes, mej. Pellaprat, mej. Grazini.

Om 22.30u. naar bed.

8 oktober
woensdag
352

Om 09.00u. wandel ik met Bertrand.

Montholon zegt me dat de brief van Bertrand aan Hudson Lowe gedikteerd is door de keizer. Dat zegt de grootmaarschalk zelf in die brief. Hij praat over zijn bronnen, ik over de mijne.

Balmain, die ik even later ontmoet, is zondag niet binnen gekomen, omdat hij dacht dat er een Engelsman bij mme Bertrand was, daarom is hij omgekeerd. Hij vraagt of het waar is, dat de keizer pijn aan de lever heeft. Hudson Lowe houdt sinds drie dagen geheime bijeenkomsten over dit onderwerp, waarvan een verslag wordt gemaakt. Hij raadt me aan de bedienden te wantrouwen, O'Meara rapporteert alles. Ik kom pas van hem af bij de barrière.

De dokter komt terug van een bal aan boord van de Conqueror.

De keizer laat me om 19.00u. komen. Hij is vol met melancholie. Ik had de Rus moeten begeleiden.

Ik dineer alleen, lees wat en ga slapen, behoorlijk moe door dit alles.

Zijne Majesteit heeft me vandaag opgedragen de wandelingen van Archambault te verbieden.

353

Hoofdstuk XIV (9 oktober 1817 – 20 januari 1818)

- De keizer als uitvinder van demontabele huizen
- Turenne
- Louis XIV
- Louis XV: zijn juiste gedrag bij Fontency
- De Bourbons zijn dapper

- Over voorgevoelens
- Het avontuur van Generaal La Harpe
- Nieuws uit Europa
- Verslag van de Slag bij Jena
- Rol van de artillerie
- Nieuwe scène tussen Gourgaud en de keizer
- Mening van Napoleon over Hume
- Het nut van speelhuizen
- Anecdotes
- De koningin van Beieren en Pruisen
- Wellington
- Langsvaren van het Franse schip de Eléphant
- Geweren
- Een tekening van Longwood door Marchand
- Soult
- Schérer
- Tijdens de Revolutie is de kunst van het oorlogvoeren sterk vooruit gegaan
- Uitgebreid verhaal en kritiek over een veldslag
- Ulm
- Dessaix en Kléber, de eerste generaals van de Revolutie
- De kunst van het oorlogvoeren
- 1 januari 1818
- De keizer praat over de gebeurtenissen in Frankrijk
- Maarschalk Saxe en mme Favart

9 oktober
donderdag
354

De gouverneur komt bij de grootmaarschalk en rapporteert dat de 'Observations' zijn verzegeld.

Na het diner roept de keizer me. Hudson Lowe heeft vast en zeker de 'Observations' gelezen en probeert zich met ons te verzoenen. Zijne Majesteit neemt een zout bad, dat levert hem op dat hij eerst wat lijdt, maar dat hij hoopt dat hij er door zal genezen.

O'Meara zegt dat het nog wel een jaar kan duren voordat Napoleon dood gaat.

Volgens de rapporten van Hudson Lowe stijgt de keizer te paard, heeft verschillende paarden, rijdt hij acht tot tien mijl per dag.

Zijne Majesteit gaat om 22.00u. slapen.

10 oktober
vrijdag
355

De grootmaarschalk komt bij me, O'Meara gaat net weg. Hij vindt dat we Gorrequer moeten vragen ons te helpen bij de onderhandelingen met Hudson Lowe. De gouverneur heeft eindelijk beloofd de oude grens weer in te stellen zoals die was ten tijde van de admiraal (nl. 18 km, rkv.).

O'Meara stelt de dokter van de Conqueror voor, die een vriend van Warden is.

Na het diner vraagt de keizer me. "Waarom bent u niet te paard uitgegaan, u wilt me steeds tegen werken!" 'Sire, als ik op het paard was gestegen, had dat Uwe Majesteit boos gemaakt.'

De keizer verzekert me na het diner, dat het mijn eigen fout is dat ik niet meer bedachtzaamheid heb. Zijne Majesteit wordt boos, wordt weer rustig, gaat naar bed en herhaalt dat het mijn eigen fout is, dat ik geen vrienden heb. Zijne

Majesteit praat over Feuguières, over Turenne. Zijne Majesteit zegt me om 22.00u.: 'Ga slapen en kalmeer!'

11 oktober
zaterdag
356

De arts van de Conqueror heeft bij O'Meara overnacht.

Ik stijg om 16.00u. te paard en ontmoet de Rus met Gors. Ik groet ze, ze zeggen dat ze naar het kamp willen. Dhr. Stürmer was hier gisteren, maar hij heeft deze ochtend geschreven dat hij pijn in de lever heeft. Ik ga tot aan Alarm House, dan terug, naar Montholon om hem te zeggen dat de Rus in het kamp is. (Napoleon wil de Rus (Balmain) apart spreken, rkv.) We worden beide achter de Rus aan gestuurd; maar we ontmoeten Cipriani, die zegt dat de heren vertrokken zijn. Ik wandel met Montholon. De Rus komt met Gors om de gouverneur te misleiden. Omdat hij iemand van ons wil spreken, is hij alleen.

Om 18.00u. vraagt de keizer me, hij is niet gekleed, lijkt een woeste bui te hebben. Hij praat over een demontabel huis, dat aan een generaal onderdak moet verschaffen en dat op een of twee wagens vervoerd kan worden. Dan praat hij over Feuguières en Turenne (1675) (pag. 357 – 358).

Om 20.00u. komt Marchand met het diner binnen. De keizer wordt boos:

'Imbeciel, ik wil later dineren, ik heb niets gevraagd!'

Samen met mij dineert hij echter wel. Slapen om 22.00u.

12 oktober
zondag
358

De grootmaarschalk vertelt me dat de gouverneur gisteren is geweest en dat de keizer ter hoogte van Hutt's Gate met de verrekijker heeft gezien hoe ik de Rus groette. De gouverneur zal de schildwachten zeker verzetten om zich met ons te verzoenen.

Deze dag komt Hudson Lowe bij Bertrand. Er is een schip van de Kaap gekomen; het brengt geen brieven, maar twee kranten. De gouverneur is zeer beleefd tegen mij en vraagt hoe het op Longwood gaat. "Ik heb Zijne Majesteit deze ochtend niet gezien, ik weet niet hoe het met hem gaat.'

Ik ga naar mijn kamer en stijg te paard na het vertrek van Hudson Lowe om 16.30u. en zie hem richting Alarm House gaan. Vlak bij Hutt's Gate zie ik de Rus en Stürmer, die in galop op me afkomen. We rijden samen verder en stappen af bij miss Mason, die net thuis is. Hudson Lowe is omgekeerd bij Hutt's Gate, hij ziet me bij miss Mason en verdwijnt.

Ik kom langs het huis van de officier, die de wacht houdt bij de limiet en ontmoet daar Dobjins en zijn vrouw, die me vragen naar nieuws over de keizer: 'Nog steeds hetzelfde!' De officier biedt me een glas wijn aan. Hij heeft al twee keer bezoek gehad van Cipriani.

Om 18.00u. ga ik in galop terug naar Longwood, denkend dat de commissarissen vertrokken zijn. Ik ontmoet ze te voet met Montholon vlak bij de Chinezen. Ze zijn beleefd tegen mij en gaan dan weg. Ik keer terug met Montholon, die me bevestigt dat Stürmer de man van Metternich is en hem alles rapporteert. De commissarissen komen vanwege de etiquette niet meer op Longwood. Ze vertellen alles aan hun regeringen en Hudson Lowe heeft ze gevraagd niet te schrijven over het schip voor de kust, maar de aandacht te vestigen op een oorlogsschip, dat er straks aan komt. Montholon zegt me ook zo te doen. Hij vindt dat de keizer ons voldoende heeft gewaarschuwd niet over zijn ziekte te praten. Stürmer heeft gevraagd hoe het met zijn 'gevoeligheid' is. De gouverneur beweert dat het door de zoute baden komt.

Bertrand dineert met de keizer en komt dan bij mij, ik zeg hem dat ik mijn moeder waarschuw niet ongerust te worden als ik het voorwendsel van een

leverziekte gebruik om hier weg te komen.

13 oktober
maandag
360

Om 17.00u. vraagt de keizer me, hij is met Bertrand bij het biljart en hij behandelt me goed. Hij heeft plezier in de tochten van Cipriani naar de stad, praat met mij over wapens, artillerie.

Om 18.30u. ontkleedt de keizer zich, leest de samenvatting van de Slag van Hochstadt van Ramelies. Zijne Majesteit gaat naar bed en laat me een hoofdstuk voorlezen. Zijne Majesteit klaagt over de geur van zijn bed, maar Marchand heeft geen middelen daartegen.

Zijne Majesteit stuurt me om 22.00u. weg en heeft me de gehele dag goed behandeld.

14 oktober
(geen dag)
361

Balcombe komt om 13.00u. en spreekt de keizer heimelijk.

Om 15.00u. wandel ik met de Bertrands. We ontmoeten Jackson, Balcombe met Betzy, die me hun nieuwe inrichting willen laten zien. De vader spreekt met me over het bezoek van deze ochtend.

Om 19.30u. ben ik bij de keizer, hij dineert aan tafel en wacht op me in de salon. 'Wat heeft u tegen Jackson gezegd?' 'Dat Uwe Majesteit pijn in de lever heeft. Ik heb Balcombe ook gesproken.'

'Ah, wat heeft deze gezegd?' 'Ik geloof dat Uwe Majesteit hem heeft gesproken?' 'Ja, ik heb hem gesproken, ze komen allen vrijdag.'

De onderhandelingen met de gouverneur schijnen afgebroken te zijn. Wygniard is deze ochtend bij Bertrand gekomen om te praten. We dineren triest. Dan praat de keizer over voorspellingen. Hij gelooft er niet in, maar is er wel gevoelig voor. Deze ochtend heeft Bertrand me gevraagd de calèche uit elkaar te halen.

15 oktober
woensdag
362

Een ordonnance van de gouverneur komt kranten brengen, die zijn aangekomen met een boot, die naar Botany Bay gaat. Er ligt een schip voor de kust. Santini is gearresteerd en Napoleon II volgt Marie-Louise op.

Bertrand brengt de kranten naar de keizer, zijn vrouw vertelt me dat de keizer tegenover Hudson Lowe lijkt te staan, hij vindt het fijn om met dit personage ruzie te hebben.

Om 19.00u. vraagt de keizer me. Hij is somber en serieus, hij is gekleed in de salon. Er zijn kranten. De keizer somt zijn bezwaren tegen de gouverneur op. Ik moet dit alles tegen Balmain zeggen als ik hem zie, samen met Montholon. Ook geeft hij af op de Balcombes. Het zijn ellendelingen!

Daarna schaken we. We gaan aan tafel. De keizer heeft een slecht humeur, zegt moe te zijn, niet meer te kunnen lopen. Hij zou nog wel 25 jaar kunnen leven, maar niet op Sint-Helena, waar hij niet oud zal worden.

Na het diner vraagt hij me wat ik zo al lees. 'Guibert.' 'Dat is een heel geestrijk werk, maar te Pruissisch!'

Om 22.00u. trekt Zijne Majesteit zich terug.

16 oktober
donderdag
365

Namens Hudson Lowe wordt er een doos met kranten bezorgd. Na enige aarzeling opent mme Bertrand hem, er zitten kranten in van 28 juni, 1, 2 en 3 juli 1817. We lezen: het huwelijk van Flahaut; de arrestatie van Savary te Triëst; de koning van Rome zal niet van zijn moeder erven; Joseph bouwt een stad.

Bertrand stuurt me met de kranten naar de keizer. Zijne Majesteit zit in de salon, ontvangt me goed, neemt de kranten door. Het nieuws maakt ons somber. Om 21.30u. trekt de keizer zich terug, roept me, kleedt zich uit, gaat in bed liggen.

'Als we in Engeland zijn, zullen alle vrouwen u willen hebben. Kijk naar Flahaut. Ik wilde hem grootmaarschalk maken, want hij leek me daar geschikt voor.'
Ik ga om 22.00u. naar mijn kamer.

17 oktober
vrijdag
366

Deze ochtend komt Marchand me namens de keizer vragen hem een ziekenstoel te laten maken.
Om 14.00u. bij de keizer, hij is gekleed, praat over Flahaut, vraagt me over Guibert. Dan spreekt hij verder over de Slag bij Jena. Ik praat dan verder over de Moskowa. Ik denk dat Koetoezow hem heeft willen ontwijken. De keizer beaamt dat deze generaal alles gedaan heeft om Moskou te redden. Het project deze hoofdstad neer te branden was niet van te voren beraamd. Davout heeft verkeerd gemanoeuvreerd, evenals Eugène, die een domkop is.
De Balcombes komen morgen. We horen over het vergaan van de brik Julie.
Om 19.00u. weer bij de keizer. We dineren allen samen, Bertrand is er ook bij. Zijne Majesteit zegt tegen hem: 'Maar u bent niet uitgenodigd, u bent brutaal!

18 oktober
zaterdag
368

De grootmaarschalk nodigt me uit om te dineren met de Balcombes. Door de krantenberichten verliezen we alle illusies, De keizer is niet wel en ontvangt ze niet.
Om 17.30u. ben ik weer terug en zie ik de Montholons naar de keizer gaan. Om 19.30u. zegt Bertrand tegen me dat ik samen met de Montholons bij de keizer had moeten komen, maar hij heeft dat verhinderd en wil me meenemen naar het diner bij hem, omdat Betzy charmant en mooi aangekleed is. Ik antwoord hem dat als Zijne Majesteit aan tafel dineert, ik bij hem zal dineren en ik ga naar de salon, boos om zo lang alleen geweest te zijn.
De keizer schaakt met Montholon en benijdt me dat ik Betzy heb gezien; hij dacht dat ik met dit jonge persoontje zou dineren, waarop ik antwoord dat ik niet naar Sint-Helena ben gekomen voor mej. Balcombe. Als Zijne Majesteit me de eer aandoet mij uit te nodigen aan zijn tafel, zal ik geen andere prefereren.
Deze avond lezen we uit Milton en trekken ons om 21.30u. terug.

19 oktober
zondag
368

Bertrand neemt me mee om te ontbijten bij de Balcombes. Als we bij hen aankomen, slapen ze nog. Het nieuws laat ons weinig hoop. Het lijkt dat Hudson Lowe iets inbindt, want 's nachts trekt men de schildwachten terug. Dat is waarschijnlijk, omdat het gerucht gaat dat er een Amerikaans schip in de buurt kruist.
Om 13.00u. vraagt de keizer me, hij is heel opgewekt. We praten over de oorlog. Dan ga ik met de Balcombes terug tot Hutt's Gate.
De keizer dineert alleen, gaat naar bed en praat nog wat over de oorlog. De Stürmers sturen hun knecht weg, Zijne Majesteit praat er met mij over deze aan te nemen.

20 oktober
maandag
369

Deze ochtend dicteert Zijne Majesteit aan Montholon over de Campagnes van Italië in Maillebois.
Hij dineert alleen, laat me dan komen, ik mag gaan zitten, hij praat over de oorlog, wil schrijven over de Campagnes van Louis XV. De artillerie in die tijd had uitstekende kanonnen, maar veel te zware affuiten.
Dan gaat hij naar bed en praat tot 23.00u. met mij. Nog even praten over Waterloo, 'verloren, omdat Groucy er zich niet bijvoegde!'

21 oktober dinsdag 370	Balcombe ontbijt met de grootmaarschalk en O'Meara dineert op de Conqueror. Zijne Majesteit dineert alleen en vraagt me om 21.30u., leest Villard en vindt veel moois in diens uitspraken over de oorlog. Ik blijf bij hem tot middernacht.
22 oktober woensdag 370	We hebben bezoek van dhr. en mevr. Baird. Er komt een fregat aan. Zijne Majesteit vraagt me om 18.00u., ik dineer met hem, lees en becommentarieer Villard tot 23.30u.
23 oktober donderdag 370	Ik dineer alleen, triest en zie de keizer om 21.30u. Militair gesprek. De Rus is gisteren geweest.
24 oktober vrijdag 371	Ik ga miss Mason bezoeken en ben bij de keizer van 21.30u. tot middernacht. Hij is somber en heeft een slecht humeur.
25 oktober zaterdag 371	Ik ontvang een brief van mijn moeder en een van Planat. De keizer heeft er een van zijn familie. Hij roept me om 21.30u., is niet gekleed en leest mijn brieven. Klagen de keizerin of prins Eugène over Planat? Hij heeft 3000 francs ontvangen. We dineren samen en praten over dit alles tot middeernacht.
26 oktober zondag 371	Twee artillerie-officieren, gekomen met de Melville, bezoeken de grootmaarschalk. De keizer gaat even naar buiten. Praten over het werk van Warden. De keizer zegt, dat hij 10.000 pond voor dit werk zou hebben betaald, omdat het nuttig is. 'Als O'Meara nooit een verslag schrijft, zal dit erg interessant blijken.' De moeders van Ali en Marchand hebben mijn moeder gesproken! De keizer eet soep en zendt mij om 21.30u. weg.
27 oktober maandag 372	Baxter en Darling komen met de artillerie-officieren. Om 19.30u. laat de keizer me roepen en hij vraagt waarom ik Baxter een hand heb gegeven, hij dacht dat het de gouverneur was. Na het diner zoekt Zijne Majesteit ruzie met me door te vragen waarom ik altijd klaag. 'U was gelukkiger als ik op de troon was gebleven. Louis XVIII heeft me al mijn officieren afgenomen!' 'Sire, ik heb nog nooit iemand verraden en ik ben nooit tegen Uwe Majesteit geweest, die me in Fontainebleau heeft ontslagen van mijn eed van trouw tegenover hem en mij heeft aangeraden de koning trouw te dienen!'
28 oktober dinsdag 372	Ik zie de keizer de gehele dag niet.
29 oktober woensdag 372	De grootmaarschalk leent me twintig pond en vraagt me nogmaals niet meer te praten over mijn grieven tegen de keizer. Om 18.00u. vraagt de keizer me bij het biljart, waar Bertrand de kranten leest. Hij lijkt boos en zegt niets tegen me. Hij trekt zich om 18.30u. terug en ik zie hem niet meer.
30 oktober donderdag 372	Ik ontvang van de gouverneur twee geboortebewijzen. De een stuur ik naar mijn moeder, de ander naar dhr. Goldschmidt. Dhr. Darling komt om tapijt te leggen. Om 12.30u. vraagt de keizer me en houdt me bezig met praten over fortificaties tot 15.00u. Bertrand is de beste ingenieur van Europa. Koetozow verloor

Moskou, omdat hij zich niet ver genoeg terug trok.

Ik ga naar mijn kamer, ik heb de deur met een sleutel afgesloten. Darling heeft er een tapijt tegen aan gezet en zal dat morgen in mijn kamer leggen. Ik sluit de kamer weer af, stijg te paard en ontmoet bij Alarm House de Bertrands. Ze praten met een vaandrig. Ik zie Balcombe te paard, daarna Cipriani, Marchand... Als ik terug ben is mijn raam geforceerd! Tristan zegt dat het gebroken is door de zilverpoetser. Ik praat er over met Montholon, hij ondervraagt dit individu (Rousseau genaamd, rkv), die toegeeft binnen te zijn geweest om de hoed van Darling te pakken. Dat is niet waar: Darling had zijn hoed op, toen ik uitging. Ik ben hem onderweg tegen gekomen en hij heeft niets gezegd.

Mijn knecht komt uit de stad terug en dat individu zegt dat die het raam heeft geopend. Maar er is de getuigenis van dhr. Darling en geheel Longwood is in rep en roer.

Ik onderzoek met Montholon, we zien inbraaksporen. We gaan allen naar de grootmaarschalk.

Om 20.00u. wordt me gezegd dat de keizer aan tafel dineert. Ik kom in de salon, waar hij met Bertrand is. Zijne Majesteit praat over fortificaties. Hij trekt zich om 21.00u. wat boos terug.

31 oktober
vrijdag
374

De keizer leest de kranten, die zijn mee gekomen met een schip uit Botany Bay.

1 november
zaterdag
374

Ik zie in het kamp schietoefeningen.

De keizer beweert dat hij niet langer dan een jaar zal leven.

Er is geen oorlog in Europa, Romilley is aan de koning van Rome gegeven, het is een schitterend landgoed, dat grenst aan de hertog van Toscane.

O'Meara is naar de stad gegaan deze ochtend, komt om 15.00u. terug en gaat er om 16.00u. weer naar toe. De keizer beweert hem niet gezien te hebben.

Zijne Majesteit verklaart ons dat hij er over een jaar niet meer is, we zijn dan verlost van onze diensten voor hem.

Dan zegt hij dat als de gouverneur de regels verandert, hij misschien weer naar buiten gaat. Door binnen te blijven wordt hij inderdaad te dik.

Ik dineer bij Bertrand. 's Avonds gesprekken over 1814.

2 november
zondag
375

De keizer laat me om 14.00u. roepen, gekleed, opgewekt, plezierig. De aide-de-camp van Montchenu is twee dagen geleden in het wachtkorps opgenomen.

We lopen langs het biljart, de keizer raadt me aan morgen naar Stürmer te gaan en onderweg aan de kapitein niets te zeggen over het doel van mijn tocht om van hem geen weigering te krijgen. Ik vraag of ik ook naar Lady Lowe moet gaan. 'Ja zeker. Je kunt niet vriendelijk genoeg tegen haar zijn! De gouverneur zal vandaag in de stad zijn.'

De keizer knijpt me, vleit me, stuurt me weg om 14.30u.

Ik zie de commissarissen niet meer, ik moet weten waarom. Ik stijg om 16.00u. te paard en ontmoet dhr. Balmain (de Rus, rkv). Ik praat met hem: zijn houding wordt door zijn regering gesteund, terwijl Stürmer wordt geblameerd door de zijne vanwege de affaire met de botanist. Balmain zegt dat hij liever niet mij spreekt dan met Montholon, want die is teveel diplomaat. Dan belooft hij me morgen of overmorgen dhr. Stürmer mee te brengen.

Terug op Longwood naar Zijne Majesteit bij het biljart. De grootmaarschalk is daar ook. Ik doe verslag van het gesprek met de Rus. 'Dat maakt niets uit, u

gaat morgen naar Stürmer.' 'Hoe naar hem toe, Sire? Naar zijn vrouw, op goed geluk?'

De keizer wordt boos, verzekert dat het een man is, die weet hoe het hoort, een bezoek aan een echtgenote is normaal als men ongetrouwd is. En bovendien: het is een bevel!

Ik verdedig me. Zijne Majesteit dringt aan, ergert zich aan mijn verzet. Zal ik gehoorzamen?

Om 19.00u. trekt de keizer zich terug. Ik eet alleen.

3 november
maandag
376

Om 13.00u. ga ik naar de keizer om mijn vertrek mede te delen. Hij is met O'Meara en laat me een kwartier wachten. Hij zit in bad en raadt me aan enkele dagen te wachten: het is beter om niet naar Stürmer te gaan. Dat vind ik ook. Hij vraagt me te gaan naar Bingham, Doveton, enz. Ik gehoorzaam en ga naar buiten. Montholon, die ik van deze verandering op de hoogte breng, verklaart dat hij niet naar Stürmer zal gaan, zelfs als de keizer hem dat opdraagt.

Ik stijg met de kapitein te paard, we gaan bij de Bingham langs, die ons hoffelijk ontvangen.

We gaan verder naar Rose-Hill en als we tegen 17.00u. terug komen, zie ik Cipriani uit de verte, zittend op een heuvel. Hij komt er af als hij ons ziet: dat is een teken.

Men zit niet meer aan mijn spullen: ik heb mijn sleutel bij Fritz achter gelaten, die me gevraagd heeft mijn sloten te smeren. Dat is erg vreemd.

Om 20.00u. bij de keizer bij het biljart, hij hoort me uit, spreekt kwaad over mme Bertrand, zegt dat ze niet aan zijn tafel komt, daarna komt Montholon binnen. Ik dineer alleen.

4 november
dinsdag
377

Montholon stijgt te paard om de Russische commissaris te ontmoeten en ik verheug me op zijn diplomatiek ritje.

Zijne Majesteit vraagt me om 19.00u., ik dineer met hem en hij spreekt zeer waarderend over Bertrand. 'Dat is de beste ingenieur van Europa!'

We praten over de artillerie, gevolgd door een dictaat hierover. Zijne Majesteit vraagt me hierover een nota te schrijven.

5 november
woensdag
378

Om 13.00u. bij de keizer. Hij heeft veel lof voor Bertrand als ingenieur, praat over schieten met schroot, wordt boos als ik dat anders zie, vraagt me dan: 'Als u de keus heeft te schieten met kogels of schroot, wat kiest u dan?'

'Kogels, Sire!' 'Ik niet, ik kies schroot!'

Na de discussie helt hij over naar mijn standpunt, maar hij heeft er een slecht humeur door gekregen.

We gaan de tuin in en praten over Frankrijk. De geschiedenis leert hem dat de Bourbons niet geleden hebben.

Ik dineer alleen.

6 november
donderdag
379

Sinds enkele dagen overlegt Bertrand met Balcombe; zijn nieuwe huis ligt op onze route en O'Meara dineert er vaak.

Om 16.00u. stijg ik te paard, ik ontmoet onderweg Stürmer en Balmain. Ze willen met me praten, maar ik zeg dat Montholon er aan komt, hij is onze diplomaat.

Bij mijn terugkomst tref ik ze weer aan op Longwood, ze hebben Montholon niet gezien. Stürmer moppert heftig over deze onnodige rit. Ze willen wachten tot ik Montholon gevonden heb, die wandelt met zijn vrouw en die de commissarissen

7 november
vrijdag
380

zal opzoeken.

Ik zie de keizer niet en dineer in mijn kamer.

Om 16.30u. ontmoet ik op de drempel van mijn kamer Montholon. Hij klaagt er over dat de keizer alleen maar illusies heeft. Zijn sterk ego draagt daar er aan bij dat hij gelooft, dat als hij de mensen slecht behandelt, zij door een glimlach van hem alles vergeten.

'Net als Tallrand in 1814.'

Ik informeer of Zijne Majesteit spoedig weer met ons zal dineren, want de eenzaamheid tijdens de maaltijden op Longwood is van een trieste onverdraaglijkheid. 'In tegendeel,' zegt hij, 'ik weet zeker dat er een beslissing is genomen. De keizer zal niet meer aan tafel eten!'

Dat is ongelukkig voor ons, hoe komen we nu de dag door? Ik wilde dat Longwood honderd voet onder water lag. O'Meara, Cipriani en Schmidt luisteren naar onze woorden.

Bertrand dineert met de keizer. Ik vraag hem via Fritz of hij deze avond bij mij wil komen. Zijn 'politie' heeft Zijne Majesteit al op de hoogte gebracht van mijn woorden.

Om 21.30u. vraagt de keizer me. Hij komt net uit bad en stuurt Bertrand weg zonder een diner, hij vraagt om twee diners aan zijn tafel, laat me zitten, ik ben somber en heb een slecht humeur. Hij laat me steeds denken dat hij me laat bespioneren. Ik klaag hardop over Longwood en ik begrijp niet dat de vrouwen hier blijven. Ik zeg hardop dat de mannen hier minder zijn dan de vrouwen, want niemand vindt Longwood prettig.

Zijne Majesteit ontsteekt in woede door mijn gepraat. Hij heeft met Bertrand gewerkt: 'Dat is de beste ingenieur.....' Ik verlies mijn geduld als hij verder gaat met: 'De genie is veel slimmer dan de artillerie....'

En ik zeg dingen over de grootmaarschalk, die ik niet meen. De keizer gaat naar bed, blijft praten. Bertrand houdt van me en beschermt me steeds!

8 november
zaterdag
381

Mme Bertrand heeft via O'Meara gehoord dat er vandaag een groot feest bij de Montholons is. De kapitein, Balcombe en hij gaan er dineren.

Om 09.00u. vraagt de keizer me. Hij moppert op me, herhaalt tegen mij dat ik klaag over Longwood. Ik kan, als ik niet tevreden ben, weggaan of wachten tot we horen dat Las Cases is aangekomen om te zien hoe hij in Engeland ontvangen wordt. Trouwens, Zijne Majesteit zal niet langer dan een jaar meer leven en van dichtbij of veraf zal hij aan mij denken, maar ik heb teveel pretenties. Montholon bevalt hem beter, want die let ook op de kleine dingen voor hem, ik heb een slecht karakter en zal nog slecht eindigen.

Ik vraag de keizer wat hij bedoelt met deze woorden. Ik heb me steeds goed gedragen en ik zal me ook steeds als een eervol man blijven gedragen.

'Wat heeft u dan tegen mij?' interrumpeert de keizer. Ik zeg hem dat volgens Montholon Zijne Majesteit besloten heeft om niet meer aan tafel te dineren. 'Dat is niet waar!' 'Vooruit, Sire, vraag maar aan Montholon, die dat voor u staande niet durft vol te houden!'

De keizer wordt rood en ik krijg de volle laag over mij heen! 'U haat ons allemaal! Ik zie heel goed dat u mij haat, u houdt alleen maar van mijn vijanden. U valt diegenen aan, die aan mij gehecht zijn, Bertrand, Montholon!'

'Sire, omdat ik de artillerie tegen de genie verdedig, neemt Uwe Majesteit aan dat ik Bertrand aanval. Tegenover de Engelsen verdedig ik iedereen, omdat ze

vanwege insinuaties slecht over mij denken. Omdat alles zo oneerlijk voor mij is, prefereer ik het te vertrekken. Zoekt u voor mij een eervolle manier om Sint-Helena te verlaten en ik ik ben weg van dit eiland.'

Ik ben erg opgewonden, wat de keizer voorkomt als egoïsme. 'Ik ben ook erg egoïstisch en als u me verlaat, zit er in uw hart geen enkel edel gevoel of afhankelijkheid voor mij!'

'En Zijne Majesteit zal me weggagen of moet ik gehoorzamen aan Montholon? Dat kan ik niet, ik minacht hem daar teveel voor.'

De keizer wordt boos. Hij ziet dat ik bijna besloten heb, gromt wat, wel met zachtheid, gaat naar bed en zegt dat zijn leverziekte hem binnen een jaar doet gaan, praat nu vreedzaam met mij tot middernacht. Dan zegt hij tegen mij: 'Ga en probeer goed te slapen!'

9 november
zondag
383

Ik vertel Bertrand de scène van de vorige dag. Hij zegt dat het de keizer het meeste pijn doet, dat gediscussieer met mij. De grootmaarschalk doet kil tegen mij.

Ik ga om 16.00u. te paard uit en ontmoet de Rus en zijn aide-de-camp Gors. Ze wilden naar me toekomen en ik vraag ze door te rijden. In de verte zie ik Montholon, die naar de stad afdaalt. Als ik terug kom, zie ik Bertrand praten met Balmain en Montholon met Gors. Ik stap af en we praten over Sint-Petersburg. Bertrand wil dat ik het gesprek van Montholon overneem, maar die dienst wil ik Montholon niet bewijzen. 'De laatste keer heb ik hem laten halen en hij heeft me toen niet eens bedankt!' We keren weer terug.

Zijne Majesteit laat Bertrand komen en ik blijf bij zijn vrouw. Mme Bertrand is goed, zij is de enige persoon op Longwood, die menselijke gevoelens en een gevoelig hart heeft.

'Ik was het, 'zegt ze, 'die de keizer de dood van keizerin Joséphine heeft mee gedeeld. Toen hij in Frankrijk terug kwam, liet hij me in zijn calèche stappen om nieuws te horen. Ik heb hem dat slechte nieuws meegedeeld. Hij vertrok zijn gezicht niet, riep alleen maar uit: 'Ah, nu is zij gelukkig!'

Bertrand dineert met Zijne Majesteit, ik zie hem niet vandaag. Ik eet alleen.

10 november
maandag
385

De grootmaarschalk maakt zich zorgen over de opvoeding van zijn kinderen. 'Ze zullen me hun gebrekkige opvoeding eens verwijten!' De Bertrands willen weg, we vragen ons af wat er zal gebeuren als de keizer plotseling sterft.

11 november
dinsdag
385

Zijne Majesteit lijdt, ik zie hem niet. Ik vraag Bertrand dat als ik ruzie met Montholon heb, hij als getuige zal willen dienen. 'Zeker niet!' 'Ah, meneer de grootmaarschalk, heeft u liever dat ik een Engelsman vraag?'

12 november
woensdag
386

Nog een dag dat ik de keizer niet zie. Hij werkt aan de Grieken, Constantinopel, India en bereidt een plan voor de verovering van Hindoestan voor.

O'Meara heeft de keizer de 'Quarterly Review' gegeven, waarin de brief van Montholon aangevallen wordt: men stelt daarin dat de keizer geen vrienden heeft. Talleyrand en Marmont hebben hem verraden en de verbanning naar Sint-Helena zal niet langer dan twee jaar duren.

13 november
donderdag
386

Ik wandel met de Bertrand en we komen de meisjes Balcombe tegen met O'Meara, we zien geen commissarissen. De grootmaarschalk is gisteren door de keizer ondervraagd over wat ik allemaal gedaan heb. De keizer was triest, niet

gekleed, had tandpijn, zijn vreugde is weg.
Om 18.30u. in de salon. De keizer schaakt met Montholon, mme de Montholon zit, Bertrand staat. Als ik binnen kom, roept Zijne Majesteit uit: 'Ah, de heer Gourgaud!' Hij is triest, neuriet wat en zegt geen woord.
Om 20.45u. vraagt de keizer hoe laat het is, kondigt aan dat hij niet dineert en gaat weg met deze woorden: 'Het was slecht weer vandaag, heer Gourgaud!' 'Pardon, Sire, het was heel mooi!' 'Dat vind ik niet.' En dat is onze gehele conversatie!

14 november
vrijdag
386

Vandaag ben ik jarig. Ik word vandaag 34 jaar, ik denk aan mijn arme moeder en ik zie alleen maar Bertrand en O'Meara. Ik ontmoet op de weg Bingham met de Balcombés, ze zijn heel beleefd tegen mij.

15 november
zaterdag
386

Om 19.00u. vraagt de keizer me in de salon. Hij schaakt met Bertrand en zegt alleen maar tegen me: 'Ah, meneer Gourgaud!' De Montholons worden goed ontvangen, Zijne Majesteit schaakt met hen en dan, om 20.00u. staat hij op en kondigt aan dat hij niet zal dineren. Hij zegt tegen mij bij het weggaan: 'Adieu, Gourgaud!'

16 november
zondag
387

Ik ga wandelen met de grootmaarschalk. Het lijkt of men weet dat de commissarissen gaan komen. Na pastoor Vernon (de jongere) en dhr. Bruhl en zijn dochter ontmoeten we de Russische commissaris en zijn aide-de-camp, die met Bertrand staan te praten over Perzië en India. We ontmoeten mme Stürmer, die zegt haast te hebben. Steeds hetzelfde verhaal: de commissarissen mogen tot nader order ons niet bezoeken. Balmain vraagt me of het waar is dat de keizer achteruit gaat en in apathie vervalt. Dat gerucht gaat immers. Ik antwoord vaag. Dan informeert hij naar het manuscript. Is het van de keizer of van Las Cases? We antwoorden niet. Dhr. Gors zegt dat hij moe is en gaat weg, de anderen lopen met ons mee tot aan de laatste barrière.
De keizer nodigt mme Bertrand uit voor het diner. De keizer heeft een verstandskies laten trekken.
Om 19.00u. bij de keizer in de salon. 'En, heeft u zich vermaakt met de commissarissen?' De keizer kijkt tijdens het diner steeds naar mm Bertrand. De keizer spreekt me maar één keer aan met de vraag waar in Versailles het verblijf van de grootmaarschalk was.
Na het diner terug naar de salon. Zijne Majesteit begint zich te vervelen, vraagt hoe laat het is, 21.15u. en schaakt tot 21.30u., trekt zich dan terug. Hij heeft ons verteld dat hij van O'Meara op de grond moest gaan zitten om de kies er uit te laten halen. O'Meara is zeer trots op deze operatie. De kies was rot met twee gaten.

17 november
(geen dag)
388

Ik ga naar het kamp met mme Bertrand.
Om 19.00u. bij de keizer, die me slechts vraagt: 'Waarom bent u niet op uw paard gestapt?' Dan klaagt hij over het weer, hij is even buiten geweest, maar hij kreeg er hoofdpijn van. 'Wat een rotland!'
Om 20.00u. trekt hij zich terug en ik ook, heel somber.

18 november
(geen dag)
389

Ik open mijn hart voor Bertrand. De keizer heeft hem gisteren om 15.00u. een portret van de koning van Rome laten zien, dat hij ontvangen had en wiens gezicht men Oostenrijks vond.

Zijne Majesteit heeft ons allen in de salon geroepen, gekleed zoals we op dat moment zijn. De keizer schaakt met mme de Montholon, klaagt ziek te zijn. Hij is even buiten geweest, maar het is slecht weer. Hij klaagt verkouden te zijn en richt zich tot mij: 'Dat is koorts oplopen, niet waar Gourgaud?'

Dan na duizend andere zaken: 'Groot nieuws! De regering in Engeland gaat veranderen!. Wellesley, Holland, Grenville komen. Er wordt over mij gesproken in Engeland, men let niet meer op de schotschriften. Niemand in Frankrijk wil nog de Quarterly Review lezen. De Bourbons worden verjaagd, Oostenrijk en Rusland, nu neutraal, gaan hun troepen terug trekken, de Engelsen zullen worden gevraagd dit ook te doen, dus dan zullen de Bourbons alleen staan. Er komt een totale verandering. Wellesley is vóór mij, zegt dat het verkeerd was om mij in 1815 uit Frankrijk te verjagen en dhr. Lowe wordt in alle kranten slecht besproken!'

Zijne Majesteit heeft dit alles op luide toon medegedeeld en lijkt opgewonden te zijn. Dan staat hij op, zegt niet te dineren en trekt zich terug.

Ik ga dineren bij de Bertrands, aan wie ik laat weten dat ik de oorzaak ben van deze woorden. De keizer stuurt ons een schotel van zijn tafel, dat is om te weten wat mijn plaats is.

Om 21.30u. ga ik naar mijn kamer, triest en ongelukkig.

19 november
(geen dag)
390

Ik heb een lang gesprek met de grootmaarschalk, dan stijg ik te paard en ontmoet ik O'Meara, die een paard vraagt om naar Balcombe te gaan.

Om 18.30u. laat de keizer me roepen, hij speelt in de salon schaak met Montholon. Diens vrouw staat vlak bij de canapé, zij beweert dat het trekken van de kies minstens duidend lous kost. Lady Lowe is niet zo'n fijne dame als je zou denken, zij is van burger afkomst. Er is gisteren een schip naar Engeland vertrokken. De keizer zegt slechts tegen me: 'Ah, meneer Gourgaud, bent u op uw paard gestapt?'

Hij speelt tot 19.00u., klaagt erover dat hij naar buiten is geweest, heeft hoofdpijn. 'Ah, dit rotland!' Hij staat op, trekt zich met de grootmaarschalk terug en dineert met hem.

20 november
(geen dag)
390

Ik stijg te paard en zie in de tuin de keizer, die wandelt met de Montholons. Ik groet hem en hij groet me terug.

Ik kom dhr. Bruck en de Bingham tegen, met wie ik terug ga tot Alarm House. De generaal vraagt me of ik de keizer gezien heb en hij lijkt verbaasd als ik ja zeg.

Om 18.30u. bij de keizer in de salon, hij vraagt me wie ik ontmoet heb. 'Het is duidelijk, de commissarissen komen niet meer, ze zijn bang voor de gouverneur, het is laag volk!'

Om 19.30u. staat de keizer op, klaagt er over dat hij naar buiten is geweest, spreekt over het slechte weer, dan trekt hij zich terug.

21 november
(geen dag)
391

Ik zeg tegen Bertrand: 'Meneer de grootmaarschalk, ik word ongeduldig, ik ga Montholon een oorvijs geven!'

Om 18.00u. laat de keizer me komen: 'Heeft u de Rus of de Oostenrijker gesproken?' Hij klaagt naar buiten te zijn gegaan met slecht koud weer. Hij staat op en neemt Bertrand mee om bij hem te dineren.

22 november
zaterdag

Vanochtend is de gouverneur op de boerderij gekomen. Hij heeft een lange brief

aan Bertrand gestuurd, die deze naar de keizer heeft gebracht. De verhalen, die achter de rug van Zijne Majesteit worden verteld, geloof ik niet. In ieder geval zullen die mijn gevoelens niet veranderen. Men zal de keizer nooit toestaan naar Engeland te gaan als hij zijn huidige protocol niet verandert. De Engelsen houden daar niet van, de Quarterly Review zegt erover: Het is belachelijk, er wordt gezegd dat mme de Montholon op Sint-Helena 's ochtends een jurk van zijde draagt, net als in de Tuilerieën.' Cockburn heeft, nadat hij met Zijne Majesteit gewandeld heeft, hem geadviseerd te 'de-koningen'. Engeland wilde hem nooit als koning erkennen en zal dat nu ook niet doen.

De gouverneur schrijft onder andere in de brief dat ik de enige eervolle man op Longwood ben.

We gaan de salon binnen. De keizer leest Hume. Hij vindt de Engelsen maar een wreed volk en verwijst naar Hendrik VIII, die trouwde met Lady Seymour een dag nadat hij het hoofd van Anna Boleyn had laten afhakken. Dan spreken we over de gouverneur.

Ik schaak vervolgens met de keizer. Weer enige wrijving tussen Gourgaud en de keizer over hoe lang geleden dit is.

We schaken vijf partijen, tot 20.30u., dan trekt Zijne Majesteit zich terug.

23 november
zondag
393

Ik ga te paard uit en ontmoet dhr. en mevr. Stürmer. 'Hoe gaat het met u?' Dhr. Stürmer komt niet meer naar Longwood, omdat 'ik u al gezegd heb dat deze gesprekken, hoe aangenaam ook, niet de negatieve reacties erover door de gouverneur goedmaken. Hij wil ons uit beleefdheid niet ondervragen, dus probeert O'Meara ons bij de neus te nemen en als hij nou nog wat belangrijks te melden had .....'. Hij vertelt dat het gerucht gaat over mij zowel als over de Bertrands, dat we moeten vertrekken.

De Montholon zullen tot het laatst blijven. De gouverneur is over hen wel, over mij niet tevreden.

Dan ontmoet ik de gouverneur. 'Hoe gaat het? En uw onderkomen? Als u iets nodig heeft, zeg het me dan.'

Ik bedank hem. O'Meara komt net voor mij van Longwood. Hij is bij de keizer geweest, die mij op de weg met de kijker heeft gezien.

Ik ga bij de Bertrands langs. Er wordt nog steeds over de brief van de gouverneur gesproken.

's Avonds bij de keizer. 'Heeft u de Rus gesproken?' 'Ja, Sire.' Ik mag niet over Montholon spreken. Ik vertel hem over het gerucht over mij en de Bertrands, dat we moeten vertrekken. Zijne Majesteit meent dat dit komt door de artikelen in de Quarterly Review. Ik zeg dat men daarin over mij positief spreekt. 'Wilt u werkelijk weg?' 'Sire, omdat ik niet nuttig ben en Uwe Majesteit mishaag, wil ik hem meer ontlasten dan belasten.' 'Zoekt u ruzie met mij?' 'Ik zie Uwe Majesteit nooit, en ik ben ongelukkig, omdat ik u mishaag. De Montholons zetten u tegen mij op en maken woedende insinuaties tegen mij.'

'Maar u ziet ze niet meer! Als u niet wilt blijven, dan moeten we ons kil bezig houden met het vinden van manieren om u eervol te laten gaan!'

'Sire, ik heb alles verloren, mij rest slechts de eer. Stürmer heeft me verzekerd, dat de gouverneur niet ontevreden over mij is. Ik herhaal dat voor Uwe Majesteit om mijn geweten te ontlasten, ik wil niets verbergen. Stürmer zegt dat mij dat siert!' 'Dat zegt hij, omdat hij u voor een spion houdt!'

Zijne Majesteit zegt nog het een en ander en we dineren allen. Aan tafel richt de keizer het woord tot mij en vertelt dat Stürmer een kolonel als kostganger heeft,

die hem een louis per dag kost en dat de Rus er vijftig per maand voor betaalt. Tenslotte wordt er gesproken over gokken. Om 21.30u. trekt de keizer zich terug.

24 november
maandag
396

Ik ben de gehele nacht ziek, buikkrimp en verveling. De grootmaarschalk dringt er op aan dat ik geduldig moet zijn. De keizer wil weer gaan paardrijden en alles staat al klaar. De grootmaarschalk wordt al een dag of acht slecht behandeld. Maar nu is de crisis voorbij. Gisteren heeft de keizer bijvoorbeeld gevraagd of zijn nieuwe kindje een jongetje of een meisje was en hij heeft geantwoord: 'Ik weet het niet eens, ik zal het aan mijn vrouw vragen.' Jackson heeft ons verteld dat dhr. Montchenu gisteren een groot bal heeft gegeven aan boord van een van de schepen. De Balcombes, Beans, enz. waren er allemaal. O'Meara is nog steeds de grote favoriet. Zijne Majesteit zit in bad, ik zie hem de hele dag niet. Mijn knecht is naar de stad gegaan.

25 november
dinsdag
397

Mme Bertrand is ongerust, want haar dochtertje heeft een lintworm. Kolonel Nicoll van het 66^e brengt haar een uitnodiging voor een bal op donderdag. Ik ben ook uitgenodigd. Ik zeg geen ja of nee, maar je danst niet met een ketting om zo zwaar als de mijne. Om 17.00u. roept de keizer me, praat met zachtheid tegen me: 'Mme Bertrand is gek zich zo op te winden, O'Meara zegt dat het niets voorstelt, hij heeft er al acht van genezen. Er zijn geen bezwaren om naar het bal te gaan, in tegendeel, het zou onbeleefd zijn tegenover de gouverneur, want wij wijzen steeds alle uitnodigingen af. Een bal in het kamp is altijd eervol! Mme de Montholon kan er vanwege haar buik (weer in verwachting, rkv) niet naar toe gaan, maar u, Bertrand en zijn vrouw moeten er heen gaan. Dat geeft mij de minste problemen, men is hier zo ongelukkig, dat je moet profiteren van een leuke avond. Het zal u amuseren, de gouverneur komt niet. U zult Bingham en zijn vrouw ontmoeten.' De keizer ziet mijn paard en zegt: 'Vooruit, rijd uit, dat zal u goed doen!' Ik ben meteen weg en voel een pijn in de ziel. Ik ontmoet Montholon en wissel een ijskoude groet met hem uit. Terug van de rit, waarin ik slechts Balcombe ontmoet, vraagt de keizer me of ik die verdraaide Rus ontmoet heb. 'Hij was er namelijk, u bent een slecht gendarme-officier.' We schaken tot 20.45u. Zijne Majesteit staat op, trekt zich terug en zegt ziek te zijn.

26 november
(geen dag)
398

Bertrand vraagt me bij hem om een zak met 3000 francs te komen halen. Ik accepteer het met tegenzin, maar het komt wel goed uit om mijn schulden mee te betalen. Ik geef hem de twintig pond, die hij mij geleend heeft. Hij is verontrust door de gezondheid van zijn dochtertje Hortense en wil de doktoren Baxter en Lewiston raadplegen. Om 18.00u. met de keizer in de salon. Hij behandelt me goed. 'Gorgo, Gorgotto!

27 november
donderdag
398

O'Meara, die de gehele dag in de stad is geweest, vraagt mij nogmaals om een paard.

28 november
vrijdag
398

Balcombe ontbijt bij de grootmaarschalk. De keizer vraagt O'Meara, daarna mij, we schaken. 'Gorgo, Gorgotto.' Mme de Montholon is ziek, omdat ze een te koud bad heeft genomen.

29 november
zaterdag
399

Mme Bertrand stelt voor naar het bal te gaan, ik niet. Het is niet waar dat haar man in Fontainebleau 400.000 francs heeft ontvangen en later nog eens een miljoen op Sint-Helena om er te blijven. Degene, die dit gerucht in de wereld bracht, was naar het zich laat aanzien, in 1814, een kamerdienaar, die de 400.000 francs droeg, maar het was naar een depot toe. Deze zaken zeggen me niets, ook niet hoeveel geld Bertrand wil hebben. Wat de miljoen betreft, de keizer heeft me dit zelf gezegd.

Ik zal hem een lesje schaak geven. Om 18.00u. vraagt de keizer mij in de salon, vraagt me of mme Bertrand naar het bal zal gaan. 'Gorgotto!' Ik speel met hem tot 20.30u. Alle goede behandeling is nu bedoeld om me naar het bal te krijgen, ik zal niet gaan. Zijne Majesteit nodigt met niet uit voor het diner, ik ben heel ongelukkig.

30 november
zondag
399

Ik excuseer me bij de kolonel van het 66^e voor het bal. De keizer praat met me over dit bal, wil dat ik mme Bertrand begeleid, praat over Martinique en wil doen geloven dat de grootmaarschalk een rijke vrouw heeft getrouwd. De keizer houdt nu een heel verhaal (pag. 399 – 402) over de vrouwen in Duitsland, die hij heeft ontmoet, vooral de dochters van koningen. Zijne Majesteit loopt door de salon, spreekt veel en geanimeerd. Om 22.30u. trekt zij zich terug.

1 december
(geen dag)
403

Mme Bertrand vertelt me dat in alle discussies, die dhr. Wygniard met haar man heeft uit naam van de gouverneur, ze het met elkaar eens zijn. Echter, uit principe houdt de keizer ervan ruzie met Hudson Lowe te hebben. De keizer vraagt me om 18.00u., dringt er bij mij op aan naar het bal te gaan en trekt zich om 20.30u. terug. De Balcombés, die zouden komen dineren bij de grootmaarschalk om daarna samen naar het bal te gaan, komen niet.

2 december
dinsdag
403

Ik dineer met Bertrand en de Balcombés. Ik zie Zijne Majesteit niet. 's Avonds heb ik hoofdpijn, ik lijd er de gehele nacht aan.

3 december
woensdag
403

Ik neem medicijnen. Zijne Majesteit zendt iemand naar me toe om nieuws te horen. Mme de Montholon is nog steeds ziek.

4 december,
5 december,
6 december,
donderdag,
vrijdag,
zaterdag
403

Mej. Vincent, die gekomen is voor de kleine Arthur, ziet de keizer door een gat in het vensterluik. Als Zijne Majesteit dit merkt, moppert hij erg op Ali, die de geliefde van deze juffrouw is.

7 december
zondag
404

Ik rijd te paard en zie in de verte de Rus, ik wenk hem, hij komt met Gors bij me. Hij stelt aan mme Bertrand de kamerdienares van mevr. Stürmer voor. Om 18.30u. bij de keizer, hij behandelt me goed, vraagt wat de Rus heeft gezegd. 'Hij heeft alleen maar gesproken over herinneringen aan kamerdienaresen!' Om 19.00u. zegt de keizer, dat hij niet zal dineren. Ik ga naar Bertrand, neem het diner mee, want hij had er ook op gerekend bij de keizer te dineren. Hij is er niet. Zijn dienaren gaan eten bij Archambault.

8 december

Zijne Majesteit vraagt me om 14.00u. Hij praat over artillerie. Hij dicteert een

(geen dag)
404

aantekening over deze materie.
Schaken tot 20.00., waarna hij zich terug trekt.
Mme de Montholon is nog steeds ziek.

9 december
(geen dag)
404

Zijne Majesteit vraagt me om 14.00u., praat over artillerie. Dan wandel ik met de Bertrands, die geloven dat de boer Bream zijn plaats gaat verliezen en vervangen wordt door Porteus.
Om 18.00u. terug bij de keizer, die een lange brief van Hudson Lowe ontvangen heeft als antwoord op drie zinnen van Zijne Majesteit. De gouverneur beweert dat Zijne Majesteit aan de Engelsen heeft gevraagd: 'Bent u mannen van eer, welnu, neem deze brieven dan aan!'
De keizer staat op, loopt heen en weer en zegt dat hij dit te danken heeft aan O'Meara, omdat hij als dokter niet een vriend van dhr. Lowe wil. Dhr. Baxter, die een gifmenger is, kent de gouverneur al heel lang en dient hem.
Om 20.00u. trekt de keizer zich opgewonden terug, roept de grootmaarschalk, hij moet de staljongens naar de stad sturen.

10 december
(geen dag)
405

Ik zie de keizer de hele dag niet. Zijne Majesteit gaat op bezoek bij mme de Montholon, die hij nog niet gezien heeft sinds haar ziekte.
Met de Bertrands wandelen we richting kamp en we ontmoeten de dames Bream, scheldend tegen de gouverneur. De kolonel van het 66^e nodigt ons uit om de muziek van zijn regiment te horen.

11 december
(geen dag)
405

Zijne Majesteit laat met om 14.00u. komen, samen met mme Bertrand. Zij zegt uit goede bron te weten dat men op Plantation House in verwarring is, de gouverneur verwacht vervangen te worden.
De keizer heeft in de tuin geweren geprobeerd, die gestuurd waren door de Prins-Regent: als de gouverneur de deuren wil forceren, zal hij geen brood meer eten. Er wordt beweerd dat het Lord Wellington is, die er op aangedrongen heeft dat Zijne Majesteit naar Sint-Helena gestuurd zou worden, hetgeen belachelijk is.
Twee Franse schepen zijn in het zicht van het eiland gepasseerd. De een, de Elephant, is bezocht door de Engelse brik. Die werd gecommandeerd door dhr. Cheffontaine, die drie keer zijn vlag heeft laten zakken en die veel slechts over de keizer heeft verteld.

12 december
(geen dag)
406

Ik rijd te paard en ontmoet O'Meara, die naar de stad gaat, waar hij gevraagd wordt bij de zaak met de boer. Ik zeg hem niets negatiefs over mij te zeggen, anders zal ik hier heel slecht behandeld worden. Ik verwacht dat mme de Montholon opgestaan is om haar man te adviseren, zij zijn het, die slecht over me spreken bij de keizer. O'Meara houdt ook niet van ze. Zijne Majesteit behandelt me heel goed en trekt zich om 18.00u. terug

13 december
(geen dag)
406

Ik zie het 66^e manoeuvreren. De keizer vraagt me om 13.00u., is vriendelijk, knijpt me, pakt me bij de kraag; als hij op Corsica was, zou hij me een van zijn nichtjes geven, mej. Paravicini, die hij had willen laten trouwen met Drouot. Ze heeft 300.000 francs in de olijven, wat 600.000 francs in Frankrijk betekent. Het schijnt dat de gouverneur recent aan Darling (de meubelhandelaar, rkv) heeft verboden dat hij correspondeert met Longwood. Dat heeft weer voedsel gegeven aan het gerucht dat O'Meara een meubel voor mme Bertrand heeft

gevraagd. O'Meara heeft in Engeland een liefje van 15, 16 jaar. Ondanks de wind en de regen wandelen we richting kamp. Om 18.00u. vraagt Zijne Majesteit me. 'Gorgo' en hij schaakt met me tot 20.00u., staat op, wijst naar de schoorsteenmantel en roept: 'Het duurt nog lang tot morgen!' Hij lijkt nog iets te willen zeggen, trekt zich terug, daarna doet iedereen dat ook.

14 december
zondag
407

De keizer bezoekt mme de Montholon. Sinds enkele dagen is mme Bertrand furieus op de gouverneur. Dhr. Cool verzekert me dat de gouverneur vervangen zal worden en dat Reade spoedig naar Alarm House zal komen. Om 18.00u. naar de keizer, die triest lijkt en die tegen mme Bertrand zegt dat ze zich slecht kleedt. We dineren allen samen en praten over de barakken in Boulogne. Ik zeg dat ze lijken op die van het kamp op Sint-Helena. De kolonel van het 66^e lijkt een geluksvogel. Over het geheel heeft Zijne Majesteit een slecht humeur. Hij trekt zich om 21.00u. terug

15 december
(geen dag)
408

Zijne Majesteit vraagt me om 11.00u., praat over geweren, laat me met hem ontbijten, daarna schieten op tortelduiven. Hij belooft met nieuwjaarsdag een groot diner te geven. Om 13.00u. wordt de dokter aangekondigd. De keizer laat hem een half uur wachten, dan zegt hij tegen mij: 'Laat hem binnen komen, hij komt me rekenschap geven van zijn onderhoud met de gouverneur' Om 15.00u. ga ik naar Bertrand. 's Avonds schaak ik met de keizer.

16 december
(geen dag)
408

De Bertrand komen terug uit het kamp, dat leeg is, want alle officieren zijn naar de stad gegaan voor het bal van de gouverneur. Om 18.00u. zoals gewoonlijk in de salon, Zijne Majesteit is somber.

17 december
(geen dag)
408

Slecht weer. Zijne Majesteit vraagt me bij het biljart, gesprek over God. Zijne Majesteit hangt het systeem van Spinoza aan (uitgebreid, pag. 408 – 410). Gourgaud blijkt het hier ook weer eens niet eens te zijn met de keizer. Dan vraagt de keizer me, waarom ik steeds zo somber ben. 'Omdat de tijd zo langzaam gaat!' De keizer zegt: 'Morgen wil ik de dames Bertrand en Montholon te dineren hebben, geef me een mooi diner!' De keizer trekt zich terug om 20.00u., de grootmaarschalk doet kil tegen me.

18 december
(geen dag)
410

Om 14.00u. ben ik bij de keizer bij het biljart, ik mag gaan zitten. 'Vooruit, wat is er me u?' Het wantrouwen van de keizer doet me het meeste pijn. 'U wilt vechten met Montholon? Hij klaagt niet over u, Tristan trouwens ook niet!' 'Ik wil niet dat men over mij klaagt, maar ik ben voor niemand bang. Ik vecht met iemand, die voor de show mijn plaats wil innemen en Uwe Majesteit wil dat ik toe zie hoe de koudbloedige heer Montholon me ruzie laat maken met Uwe Majesteit om bij hem in de gunst te komen!' 'U praat lelijk over degenen, die aan mij gehecht zijn, u bent een slecht mens, u heeft net zo'n karakter als dhr. Lowe. Zelfs Bertrand zegt dat hij niet met u kan leven! Als u zich verveelt, waarom gaat u dan niet op jacht met Archambault of Noverraz? Of waarom trekt u er niet op uit met Marchand of Cipriani? Maar u verfoeit degenen, die van mij houden.....!' 'Sire, ik ben niet hooghartig, maar ik ga nooit om met knechten.'

'Ik hoor, dat u wel met ze eet!'

'Ah, ik mishaag Uwe Majesteit, daar kan ik niets aan doen en dat zoek ik niet....'

'Als u zich goed gedraagt, zal ik u over een of twee jaar laten trouwen en u 300, 400 of 500.000 francs geven. Wees er dus van overtuigd, dat ik u niets geef voor uw gezelschap hier. Als u in Frankrijk was gebleven, had de hertog van Berry u laten vallen, want u was commandant in Parijs in 1815!'

'Sire, ik heb geen klacht geuit. Als ik bij de hertog van Berry was gebleven, was is hem zeker gevolgd toen hij Parijs verliet. Ik ben trouwens nooit eerder dichter bij Uwe Majesteit geweest dan toen de gehele wereld u als leider erkende. Ik heb mijn post niet verlaten en heb niemand verraden!'

De keizer herhaalt dat Louis XVIII alle officieren heeft ontslagen en zegt dat ik gelukkig mag zijn een goed onderkomen en prima voedsel te hebben.

'Enfin, u stijgt nu te paard, dit is tussen u en mij, ik geef u niets, u bent zeer gelukkig! Wees er zeker van dat iedereen veel achting voor u heeft. Men weet dat ik alleen met u over wetenschap kan spreken, mijn mensen weten dat u de eerste ordonnance-officier bent, dat ik u als mijn aide-de-camp benoemd heb!' Daarna beveelt hij mij de hand van Bertrand te gaan schudden, hetgeen ik meteen ga doen.

Om 19.30u. laat de keizer me bij het biljart terug komen, noemt me: 'Meneer de Baron, mijn eerste ordonnance-officier', schaakt met Bertrand, dan met mij. Zijne Majesteit zegt me dat mijn knecht een spion van de gouverneur is en dat ik in zijn plaats een man uit de stallen moet nemen. Mme Bertrand raadt me de knecht van de heer Stürmer aan.

Na met mij tot 21.00u. geschaakt te hebben, trekt Zijne Majesteit zich terug en dineert met Bertrand.

19 december
vrijdag
412

Om 19.30u. vraagt de keizer me. 'Zijn de hoofdstukken over Marengo leesbaar? Breng ze me.'

Hij loopt het eerste door en dicteert me wat ik nog moet onderzoeken over de Campagnes van 1796, 1797, 1798 en 1799. Hij wil tenminste het jaar 1800 af hebben. Later informeert hij bij Montholon, wat deze geschreven heeft over 1796.

Hij trekt zich om 20.00u. terug, kondigt aan dat hij gaat baden en laat me de hoofdstukken voor morgen voorbereiden. Hij zal me dan roepen.

20 december
zaterdag
412

De kleermaker en Ali komen bij me met verschillende zaken.

Ik ga naar de Bertrands. Ik herhaal dat ik liever het eiland verlaat dan met Marchand en Cipriani op te trekken.

Ik ben om 15.00u. in de salon terug. De keizer praat met zijn kamerdienaren. Marchand heeft een leuke tekening van Longwood voor Tristan gemaakt. Ik ga hem halen. De keizer is heel vriendelijk voor ons. Plotseling zie ik een valstrik, om Montholon heen staat een groot cordon. De keizer staat tussen hem en zijn vrouw in, de Bertrands daar een stukje achter en een beetje naar links ik te paard. Zijne Majesteit wil ons doen geloven dat Montholon Bertrand is, maar dat geloven wij niet. Het komt er op neer dat de Engelsen gefopt moeten worden.

21 december
zondag
414

Men zegt dat kapitein Fernandez dood is en dat er nog slechts vier personen leven aan boord van deze schoener.

Gourgaud vat nog even samen (pag. 414 – 415) wat de keizer tijdens de laatste scène allemaal heeft gezegd.

'U slaat uw hoofd tegen een rots en die rots ben ik!' Er zijn steeds meer geheimen rondom mij. Cipriani en Santini zijn net naar de stad geweest. O'Meara is het belangrijkste kanaal. Om 19.00u. bij de keizer bij het biljart, hij dicteert aan de grootmaarschalk instructies, waarop hij morgen antwoord wil. We schaken. Zijne Majesteit vraagt me hoe laat het is. Omdat de Bertrands er niet zijn, zegt Montholon in zijn plaats dat het 20.00u. Even later komen de Bertrands. De keizer vindt mme niet leuk. 'U heeft uw haar raar, is dat een Chinese jurk? Die is niet mooi!' Daarna zegt hij tegen de grootmaarschalk dat deze zijn vrouw beter moet aansturen. Hij kent de Creoolen en ook keizerin Joséphine zag er soms raar uit. We dineren. Zijne Majesteit praat over Elba en vindt het jammer, dat hij daar niet meer is. Dat zou een rijk land kunnen worden als de haven voor Amerika, daarna voor Madras geopend zou worden.

22 december
maandag
415

Om 19.30u. bij Zijne Majesteit, hij behandelt me goed. 'Wat bent u triest! Bent u verkouden?' 'Ah. Sire, het is niets.' 'Wat heeft u toch?' 'Uwe Majesteit weet dat best!' Om 20.30u. trekt hij zich terug.

23 december
dinsdag
416

Ik wandel met de Bertrands en we ontmoeten de Rus, die heel kil tegen mij doet. Hij praat over Adèle, kamerdienaars bij mme Stürmer. Zij heeft een minnaar. Hij belooft ons zondag dhr. en mevr. Stürmer mee te brengen om allen met Bertrand te praten. Hij begeleidt ons tot aan de laatste schildwacht en belooft mme Bertrand op 31 december bij het bal van het regiment te begeleiden als ze gaat. Hij zal in dat geval overnachten bij Porteus. 's Avonds laat de keizer me komen. Hij praat uitgebreid (pag. 416 – 419) over de oorlog. Daarna schaakt hij in de salon met de grootmaarschalk, knijpt mij: 'Wat heeft u toch om zo triest te zijn. Opgewektheid, Gorgo, Gorgotto, we zullen binnenkort samen een werk aanvangen, mijn zoon Gorgo!' Dhr. Montholon is niet in de salon gekomen. Zijne Majesteit ziet zijn vrouw op de veranda en vindt haar verandert. Hij trekt zich om 20.30u. terug.

24 december
woensdag
419

De Bertrands hebben een plezierig nieuwtje als ik met de grootmaarschalk wandel, 'Uw moeder verblijft vlakbij het Luxembourg, de Tuilerieën zijn veel mooier onder de Bourbons dan onder de keizer!' Om 18.30u. vraagt de keizer me. 'Gorgo, Gorgotto, mijn zoon!' Om 21.00u. eet ieder apart.

25 december
donderdag
420

Omdat het kerst is, verdeel ik geld onder de bedienden, die me er om komen vragen. Om 13.30u. bij de keizer bij het biljart. Dictaat over Marengo (uitgebreid, pag. 420 – 425). Om 16.00u. laat de keizer de grootmaarschalk roepen, mij weer om 17.00u. We schaken tot 21.00u. Ter gelegenheid van kerst ga ik dineren bij Bertrand.

26 december
vrijdag
425

De keizer vraagt me of ik te paard ben uit geweest, of ik op het bal ben geweest. Hij lijkt somber en trekt zich om 21.00u. terug. Mijn knecht is dronken en ik heb niemand, die mijn souper kan opdienen.

27 december
zaterdag
425

O'Meara gaat naar Plantation House, waar de gouverneur hem heeft gevraagd. Om 13.00u. bij de keizer, hij spreekt over God. Hij zegt dat hij mij bekend dat hij gedoopt is.

Om 14.30u. zegt de keizer me dat hij een half uur gaat slapen, dat de gouverneur een onbeschaamde brief aan de dokter heeft geschreven en wil dat deze zijn spion wordt. Wat een stommeling, hij behandelt hem slecht en wil dat hij hem dient!

Om 19.00u. ben ik terug bij Zijne Majesteit. O'Meara is terug, hij heeft drie uur in de bibliotheek gewacht en toen is Hudson Lowe pas naar beneden gekomen en heeft gezegd dat het fout was de dokter zo lang te laten wachten, want er was niets tegen Hudson Lowe door de bedienden gezegd.

28 december
zondag
427

Mme Bertrand maakt zich op en ik wandel met haar. We ontmoeten Balcombe en Betzy, daarna de Rus, die onbelangrijke dingen zegt. De keizer behandelt me goed en praat met me over de lengte van de bajonetten.

(29 dec, 30 dec en 31 dec. zijn onleesbaar!)

1 januari
1818
427

We zijn allen door de regen naar het bal gegaan. Mme Bertrand heeft veel met de Rus gepraat, we gingen pas om 6 uur in de ochtend weg en ik werd om 10.00u. wakker. Ik krijg wat bonbons van Pierron en ik ben verplicht 40 louis te verdelen onder de bedienden van de keizer.

Om 15.00u. vraagt de keizer me. Hij zit op zijn canapé, half gekleed, ik mag gaan zitten, hij ondervraagt me over het bal, wat de Rus heeft gezegd. Hij lijkt boos te willen worden en zoekt ruzie met me, zegt dat mijn knecht Fritz een spion is, want de kapitein (Blakeney, rkv) bevestigt dat. Ik antwoord dat dit komt, omdat dhr. Montholon de kamer van Fritz wil. 'Maar dhr. Montholon....' Ik houd me in. De keizer, heel boos, : 'U suggereert me, u bent boos, geloof ik!' 'Nee, Sire.' Ik zeg geen woord meer. De keizer, na enige ogenblikken stilte, belt om zich verder aan te kleden, gaat naar het biljart, beveelt me Bertrand te gaan halen voor het feest. Ik kom met hem terug. Mme Bertrand kan rekenen op prachtige nieuwjaarscadeaus, zoals de keizer me enige dagen geleden gezegd heeft.

Grote verrassing: de keizer laat bonbons komen en geeft ze aan mme Bertrand en de kinderen en stuurt ze ook naar mme de Montholon, die niet kan komen. Tenslotte twee schaaltes bonbons naar Jenny en Betzy, die logeren bij mme Bertrand.

Er wordt de komst van een schip uit Engeland aangekondigd met nieuws. De dokter ijlt naar de stad, want de keizer is behoorlijk opgewonden. 'Het is een spoedschip, de gouverneur zal vervangen worden!' 'Inderdaad, Amherst, Malcolm, de indrukken van de 'Observations', alles valt samen. Er is misschien wel een wisseling van ministerie! De Montholons hopen dat dit goed is voor onze terugkeer naar Europa. 'Dat dit de dood zal zijn voor de Prins-Regent!' De terugkeer van O'Meara wordt gemeld. De keizer ziet hem door de kijker. 'Hij komt in volle galop, dat is een goed teken. De gouverneur wordt zeker terug geroepen! Dat vindt O'Meara ook prima. Dat lost het probleem op! Als het anders was, was hij zeker in de stad gebleven. Dit gaat voor alles!'

O'Meara stapt van zijn paard, veel emotie, we bekijken al zijn bewegingen. Hij gaat naar de keuken, we zijn allen teleurgesteld. Na tien minuten laat hij zich aankondigen. Zijne Majesteit praat in de salon met hem, wij blijven bij het biljart.

Dan komt de keizer weer bij ons terug: het is een schip uit Brazilië. Een schip uit Engeland heeft het depêches meegegeven. Er zijn orders voor de gouverneur en voor de admiraal, ondertekend door Lord Bathurst, over de inhoud wordt niets bekend. Ze zijn belangrijk, maar er hangt een geheimzinnige sfeer omheen. Balcombe is bij de admiraal gaan dineren om wat aan de weet te komen. Ik krijg drie brieven van mijn moeder, ik zeg tegen de keizer dat mijn zuster en zij in ernstig behoeftige omstandigheden leven, ondanks de mooie woorden van de keizer. Om 20.00u. diner, de keizer heeft een slecht humeur en zegt dat de Bourbons niet zullen blijven en dat Frankrijk in brand staat. Om 21.30u. trekt hij zich terug.

2 januari
vrijdag
429

Ik groet deze ochtend Balcombe, hij gaat naar de keizer. De keizer vraagt me om 12.30u. in zijn kabinet. 'Wat heeft u in de kranten gelezen?' 'Uiteindelijk zal de koning de oorzaak zijn van de deling van Frankrijk!' Ik schaak met hem, hij trekt zich om 20.30u. terug.

3 januari
zaterdag
430

(Nb. *colère concentrée* = opgekropte woede, rkv.)

De keizer heeft een opgekropte woede, er wordt gesproken over een ernstige opstand in Parijs. Het 56e regiment komt naar Sint-Helena. De Duitse kranten laten geen spaan heel van Hudson Lowe. De Engelsen ontdekken dat er iets staat in een brief, die in België aan mme Bertrand is geschreven. Twee kruisers uit Tunis kruisen in Het Kanaal, de Engelse regering heeft ze laten komen. Die Engelsen zijn grote schurken! Bertrand schijnt heel druk te zijn met een brief van de gouverneur, die deze ochtend is aangekomen. Zijne Majesteit schaakt met mij, daarna trekt hij zich terug om 21.30u.

4 januari
zondag
431

Mme Bertrand heeft zich opgemaakt, zij wil naar buiten gaan, maar het regent: de Rus wacht. Het schijnt dat de keizer gisteren woedend is geweest over wat zich in Frankrijk afspeelt en dat hij zichzelf veel verwijt. De gouverneur is druk bezig geweest, hij heeft gisteren drie uittreksels van de orders van Lord Bathurst gebracht.

1. Hij zal alle brieven terug sturen, waarin het woord 'Keizer' voorkomt. Als Zijne Majesteit Hudson Lowe wil spreken, zal deze naar Longwood komen, als hij dat niet persoonlijk wil, kan hij een van ons sturen.
2. Er wordt een nieuw huis gebouwd als voor een belangrijk officier.
3. Er wordt een kamermeisje gestuurd naar mme Bertrand.

Om 19.00u. in de salon zegt de keizer ons dat de gouverneur gevraagd heeft de papieren van O'Meara te mogen inzien. Zijne Majesteit, nadat hij met ons allen geschaakt heeft, staat op en is heel geagiteerd over het nieuws uit Frankrijk. 'Die imbeciel Louis XVIII bederft alles door zich in te laten met de Revolutionairen!' Zo geeft hij nog even af op deze 'domme koning'. De omstandigheden zijn ernstig, we worden hier misschien wel allemaal afgeslacht. Mme Bertrand komt niet aan het diner om dat wat de keizer heeft gezegd. O'Meara is naar de stad gegaan en dineert bij Balcombe. De Phaeton is aangekomen, de Rus is gekomen, heeft met de dokter gesproken en heeft geïnformeerd waarom ik geen paard meer rijd.

(NB. nu ik deze dag zondag 4 jan. 1818 lees en vertaal, doe ik dat precies op zondag 4 jan. 2009, 191 jaar later! rkv.)

5 januari
maandag
432

Vijf of zes schepen leggen aan om water in te nemen.

Ik ga te paard uit en ontmoet onder andere de Rus.

In de salon vertelt Bertrand, dat volgens de Rus de hele stad in rep en roer is: waarom? Om het geheimzinnige gedoe van de gouverneur!

Er wordt gezegd dat Joseph op de troon van Mexico zit, dat Clausel een groot aantal mannen, soldaten en matrozen, verzameld heeft om een coup te plegen, misschien op Sint-Helena. Er zijn op Sint-Helena twee Oostenrijkse schepen, bemand met matrozen uit Venetië.

We zien schepen rond ons eiland varen.

'Heeft u de zaken met de Rus geregeld?' Bertrand: 'Ja, Sire, toen mijn vrouw sprak met de chirurgijn van het 66^e. Hij heeft me gezegd dat hij Franse kranten had en dat hij die aan Gourgaud zal geven, als hij hem te paard ontmoet, hij zal ze in zijn zadeltassen verstoppen.'

Bij het weggaan zegt mme Bertrand tegen me dat ze er op zal letten dat haar echtgenoot niets aan de Rus zal geven, zij wil dat hij alleen wat aanneemt.

Om 19.00u. in de salon. De keizer schaakt met Bertrand en is erg somber. Hij staat op, knijpt me en zegt: 'U lijkt erg triest, ga te paard op jacht, bezoek mme Bertrand!'

'Ik ben bang haar te vervelen!' 'Nou, ga dan naar mme de Montholon!' 'Ah, de Montholons, dat is wat anders, ik ben hun neef niet, maar ik hoop eens dhr. Montholon te spreken en daarna .....

Zijne Majesteit bevestigt dat ik de meest gelukkige ben, dat de dood niets is en trekt zich om 20.00u. terug. Na een kwartier roept hij me terug en vindt dat ik zo somber ben, dat hij me uitnodigt voor het diner.

Om 21.30u. gaat de keizer slapen en ik ga weg.

6 januari
dinsdag
434

Ik ga naar Bingham en Wygniard en zie in de verte het rijtuig van de gouverneur, die de dames gaat bezoeken,

De keizer vraagt me om 15.00u., ik vind hem kil.

Er is een groot diner bij O'Meara, waar de officier van het 56^e is, die morgen vertrekt. Ik praat met hem over mme Bertrand, hij had heel graag de keizer willen ontmoeten. Hij zegt dat hij uit Ierland komt en opgevoed is in Frankrijk.

7 januari
woensdag
434

De keizer heeft een slecht humeur, loopt heen en weer door de salon en zegt dat men tegenwoordig oorlog voert om niets. 'De oorlog is een serieuze zaak!'

Er volgt een gesprek tussen de keizer en Gourgaud over de oorlog in Spanje (pag. 434 – 436). Ook over Rusland en Alexander.

Zijne Majesteit trekt zich om 21.00u. terug.

8 januari
donderdag
436

De gouverneur heeft O'Meara gevraagd, men denkt dat dit is om hem met de Phaeton te laten vertrekken. Hudson Lowe wil absoluut nieuws over de keizer horen.

Om 18.00u. ga ik naar de keizer, die praat over fortificaties. Hij weet precies, waar hij deze wil hebben.

9 januari
vrijdag
436

Jackson vraagt me voor het ontbijt en ik nodig Bertrand ook uit. De kapitein brengt een stapel kranten, gestuurd door de admiraal aan de grootmaarschalk, die deze weer naar de keizer brengt en dan weer terug komt om verder te ontbijten. Maar hij is afwezig, bezig en eet niet.

Om 14.00u. krijg ik bezoek van dhr. Davis, kapitein van de Conqueror. Hij heeft

gehoord van mijn mogelijk vertrek naar Europa en biedt me plek aan. Hij praat over de zeemacht.

Na zijn vertrek ga ik paard rijden en ik ontmoet Porteus.

's Avonds zie ik de keizer, die een slecht humeur heeft en die zich om 19.30u. terug trekt.

10 januari
zaterdag
437

De grootmaarschalk leent me de kranten. Hudson Lowe komt naar Longwood, maar spreekt met niemand. Mme Bertrand maakt zich ongerust over de somberheid van haar man: gisteren heeft de keizer hem berispt, daarna heeft hij met Montholon ontbeten en is hij zonder iets te zeggen om 09.30u. zonder hem en zonder toestemming weg gegaan. In Parijs zou zo iets nooit gebeurd zijn! Porteus heeft de Rus gesproken, die er zich over verbaast dat hij ons niet meer ziet.

Om 18.00u. bij de keizer bij het biljart, waar hij zit te schrijven met Montholon. Hij gaat naar de salon, schaakt met mij tot 20.00u., nodigt me dan uit voor het diner, behandelt me met zachtheid. Het gesprek gaat richting religie. 'Maar, mijn beste Gourgaud, als we dood zijn, zijn we echt dood!'

11 januari
zondag
437

Het kind van Bertrand is ziek. Om de keizer een plezier te doen gaan we op de weg staan, maar de Rus komt niet langs.

Om 18.00u. in de salon, schaken, daarna gesprek over het plaatsen van ijzeren kanonnen. Mme Bertrand komt niet.

12 januari
maandag
438

Ik ben ziek. De grootmaarschalk laakt de houding van de keizer tegenover mij. Ik mag best mopperen over alles wat Zijne Majesteit voor Montholons doet, want als hij in Amerika of ergens anders was, zou hij ze zelfs niet aankijken, maar hier zijn ze voor hem van nut. Ik heb de gevaren van de veldslagen dicht bij de keizer gedeeld in een tijd, waarin hij Montholon zelfs niet van gezicht kende.

'Maar, mijn beste Gourgaud, we moeten ons niet bezig houden met wat de keizer nu in hen ziet. En, ik moet niet boos worden omdat ze direct na mij komen. Welnu, ik mopper ook niet, doe zoals ik!'

'Ja, meneer de maarschalk, als ik niet mijn fortuin, mijn gezondheid, mijn vaderland had verloren, als ik een toekomst had, als .....

'Ja, de keizer zou u beter moeten behandelen. Laatst heeft de keizer goedgehartig gezegd: 'Welnu, Gourgaud, laten we een afspraak maken.'

'Ja, dat heeft de keizer tegen me gezegd, maar dat meent hij niet, ik geloof ook nergens in!'

Tegen 21.00u. vraagt de keizer me om het laatste nieuws te vernemen.

13 januari
dinsdag
438

Tegen 19.00u. zie ik de keizer, hij doet kil. Hij vraagt de grootmaarschalk om nieuws.

O'Meara is bij de gouverneur geweest, omdat deze denkt dat O'Meara een artikel in de Morning Chronicle heeft geschreven. Het gaat dan over een gesprek met Lord Amherst.

Om 21.00u. trekt de keizer zich terug.

14 januari
woensdag
439

Dhr. Wygniard komt om 11.00u. om een kamer extra voor de Montholon te laten bouwen.

De keizer vraagt me om 13.00u., vleit me, verzekert me dat ik de Rus moet spreken om kranten te krijgen.

'We sterven allen, ik zal sterven en u zult weggaan.' (Frans: 'irez'). Ik versta 'lachen' (Frans: 'rire'). Ik zeg dus: 'Dat Uwe Majesteit me zo hard behandelt, is wel veel! Ik hoop dat hij er geen woord van meent!'
De keizer legt uit: 'irez', praat dan verder over fortificaties.
O'Meara is naar de stad gegaan, omdat men zegt dat er een schip in zicht is.
De keizer probeert vriendelijk voor mij te zijn.

15 januari
donderdag
440

Helaas ontbijten we niet voor 11.00u., maar we dineren om 15.00u. en souperen tegen 22.00u.

Tegen 17.00u. ga ik naar de Bertrands, omdat ik geroepen ben door de keizer, die daar loopt met de Montholons. Hij meent de Rus te zien en beveelt me te paard te stijgen, maar ik blijf daar een half uur zonder iets te zeggen.

's Avonds vraagt de keizer mijn ontwerp over de fortificaties, hij geeft kritiek, praat er met Bertrand over.

Hij trekt zich om 21.00u. terug.

Kapitein Teade (commandant van de Levrette) logeert bij O'Meara.

16 januari
vrijdag
440

De Bertrands, die naar de gouverneur zijn geweest om te vragen of ze weg mogen, zeggen niets.

's Avonds schaken. Als de keizer naar bed gaat, roept hij uit: 'Wat een verveling, elke dag! Wat een kruis!'

Dat doet mij pijn, mij, Gourgaud, zo'n man, die geheel Europa beheerd heeft achteruit te zien gaan.

Om 20.00u. staat de keizer op en gaat 'Genesis' lezen. Ik ga naar mijn kamer, behoorlijk treurig. Ik heb gisteren en vandaag met O'Meara gepraat, die een groot diner geeft bij Balcombe.

17 januari
zaterdag
440

Om 18.00u. bij de keizer, hij knijpt me, vraagt ons wat we vinden van de dinertijd (15.00u). De grootmaarschalk vindt het goed, het is prima, want je hebt dan toch niets te doen. Ik zeg: 'Dit is de tijd voor de dikke vrouwen, die niet souperen.'

Zijne Majesteit is gepikeerd, tracht zich te herstellen, knijpt me, 'gorgo' en trekt zich om 22.00u. terug.

Deze ochtend heeft mme de Montholon een bezoek gebracht aan mme Bertrand. De eerste zegt erg moe te zijn.

18 januari
zondag
441

Om 14.00u. word ik gewaarschuwd, dat de keizer om 15.00u. aan tafel zal dineren. Ik ben op tijd in de salon. Zijne Majesteit is met Montholon en lijkt woedend te zijn. Hij vraagt hoe laat het is. 'Drie uur.' 'Welnu, laten we eten, ik verwacht niemand!' Montholon gaat kijken of het diner is opgediend, als de Bertrands aankomen. De keizer zegt tegen mme Bertrand dat ze er niet zo goed uitziet als gewoonlijk.

De keizer beschrijft de Campagne van Napels. Napolitanen zijn ellendelingen.

We dineren. Zijne Majesteit kondigt aan dat hij helaas vanaf nu om 14.00u. zal dineren.

De gouverneur komt naar Longwood met een zee-officier, dat brengt onrust. Het is de admiraal, wordt er gezegd. Het gezicht van de keizer verandert heftig, maar het is kapitein Routh. Ze lopen een rondje door de tuin en gaan weer weg.

Zijne Majesteit trekt zich terug. Dan ga ik wandelen met Bertrand, maar we ontmoeten niemand.

Na het diner maken de Bertrands en ik een wandeling door de tuin. De keizer ziet ons, maar zegt niets tegen ons. De grootmaarschalk zegt dat deze grote man zijn haren verliest.

'Caesar bedekte ze met lauweren!'

Ik heb steeds een slecht humeur over de manier, waarop de keizer me behandelt.

Hoofdstuk XV (20 januari 1818 – 14 maart 1818)

- De keizer spreekt lovend over dhr. en mme de Montholon
- Het Continentale Stelsel
- Christina van Zweden
- Marie Stuart
- Masséna en de Slag bij Gênes
- Gourgaud wil dhr. Montholon uitdagen voor een duel
- Over maarschalk Brune
- Lecourbe
- Het proces van Louis XVI
- Hoe de stem van de keizer zou zijn geweest
- Laatste scène
- Napoleon verbiedt Gourgaud met Montholon te vechten
- Gourgaud ontmoet voor de laatste keer de keizer
- Ontroerende woorden en afscheid van Napoleon
- Voorbereidingen voor het vertrek
- De laatste dag van Gourgaud op Sint-Helena
- Zijn inschepping op de Campden

Kapitein Teade van de Levrette, die zondag gaat vertrekken, komt ontbijten bij de grootmaarschalk, die mij ook uitnodigt.

Om 15.30u. roept de keizer me, ontvangt me goed, vertelt me dat hij lachend wakker geworden is over wat ik gezegd heb over het tijdstip van dineren van dikke vrouwen. 'Gelooft u werkelijk dat mm de Montholon zoveel invloed op mij zou hebben?'

Ik heb dat niet met deze bedoeling gezegd, maar ik ben er van overtuigd dat dit tijdstip hen beter uitkomt. De keizer, die tot nu toe familiair en met zachtheid met me gesproken heeft, verandert van toon, zoekt ruzie met me, zegt dat ik hem elke dag beledig. Ik beweer dat de Montholons hem leiden, hij is vrij om te houden van wie hij wil en hij wil veel meer voor hen doen.

De keizer geeft nu een lofzang op de Montholons.

'Ze zijn heel attent voor mij, zij dineren met mij en u denkt dat ze mijn maag bederven. Uiteindelijk houd ik alleen maar van mensen, die nuttig voor me zijn en dat zijn ze ..... U wilt dat ze vertrekken, omdat ze van mij houden ..... U en ik zijn tegenpolen, u speelt met mij, u en de gouverneur maken mij het leven zuur!' Ik protesteer. Ik kan niet meerdere jaren op Sint-Helena zijn en mijn kamer nooit verlaten.

'U kunt toch ook profijt hebben van de tijd, die u hier heeft doorgebracht!'

'Ja, Sire, ik werk en heb veel geleerd sinds ik hier ben. Ik ken de mensen nu!'

Zijne Majesteit zegt dat zelfs de Engelsen respect voor hem hebben, terwijl ik hem elke dag beledig door mijn somberheid te laten zien en hem dat ook zeg. 'Wat interesseert mij uw somberheid? Als ik u zie, laat dat dan niet blijken!' 'Ah, Sire, Uwe Majesteit wil dat ik opgewekt lijk!' De keizer wordt boos, gaat naar het biljart en beveelt me paard te gaan rijden. Ik ben wanhopig en vraag Bertrand mijn vertrek te organiseren. De keizer vraagt me niet meer, ik zie niemand.

21 januari
woensdag
446

Gisteren heeft Zijne Majesteit me verzekerd dat hij zich nog nooit zo goed heeft gevoeld als tegenwoordig. Hij heeft geen zin om te slapen, want dat voorspelt ziekte.

Ik zie Zijne Majesteit de gehele dag niet. Balcombe komt incognito. Ik wandel met Bertrand op de weg, als Hudson Lowe er aan komt, op terugweg van Longwood, waar hij lang is geweest en waar hij ook met de grootmaarschalk had willen spreken. Hij voegt zich bij ons en is erg beleefd, stapt van zijn paard en wandelt met ons tot 17.30u. Balcombe komt dineren op Plantation House. Bertrand wil niet dat ik vertrek, ik zeg hem dat ik morgen in de stad zal zijn.

22 januari
donderdag
446

Ik neem geld aan van de grootmaarschalk, die zich erg blij toont. In de stad ontmoet ik kapitein Davis van de Conqueror, die naar Longwood gaat om afscheid te nemen. Ik druk de hoop uit hem weldra in Engeland te mogen ontmoeten. Emmat, die ik even later zie, wijt mijn disharmonie met de keizer aan een discussie over de Campagne in Rusland. Dhr. Baxter vraagt naar dhr. en mme Bertrand. 'Dat gaat prima!' 'En hun kinderen?...' 'En Napoleon?' Ik denk dat hij het kleintje van Bertrand bedoelt. 'Hij doet niets dan rennen!' Gelach. Op de terugweg om 17.00u. met Balcombe ontmoeten we dhr. Montchenu, die me bleek en veranderd vindt. Met de Bingham's ga ik van Alarm House tot Longwood. Zij tonen zich zeer vriendschappelijk, ik houd ook van hen. Ik zeg tegen Bertrand, dat ik bij hen zal dineren. Zijne Majesteit vraagt me in de salon. Hij vraagt me wat over de stad. Dan praten over Christina van Zweden. Zijne Majesteit trekt zich om 20.30u. terug, ik ga dineren bij de Bertrands en ben om 22.00u. terug.

23 januari
vrijdag
447

Ik schrijf aan mijn moeder, maar ik ben zo treurig, dat ik niet weet wat te schrijven. Na het diner, om 16.00u., ga ik wandelen met de Bertrands. Om 18.30u. bij Zijne Majesteit, die me op dreigende toon vraagt: 'Wat heeft u gedaan, deze ochtend?' 'Ik ben met een brief aan mijn moeder begonnen.' 'Wat, heeft u daar de gehele middag over gedaan? Het is dus klaar?' Zijne Majesteit lijkt een slecht humeur te hebben en om zichzelf af te leiden, begint hij over fortificaties, kanonnen, enz. en trekt zich dan terug. O'Meara is uit logeren geweest bij de Balcomb's.

24 januari
zaterdag
448

Ik schrijf aan mijn moeder en dateer deze brief op de 29^e. Dhr. Wygniard komt bij Bertrand het antwoord ophalen over het nieuwe huis van de keizer, maar deze haalt de schouders op. Bevel van de keizer. Ik hoor dit alles van mme Bertrand. Ik ga te paard uit. De keizer is zeer kil als hij me om 18.30u. in de salon vraagt. 'Wat heeft u

25 januari
zondag
448

geschreven?' Hij praat tegen me over fortificaties en ik geef hem de details over Saragossa. Hij trekt zich om 20.30u. terug.

Ik krijg een teken dat de keizer aan tafel zal dineren, ik ga mme Bertrand waarschuwen. Er wordt aangekondigd dat het diner klaar is, ik ga naar de salon. Ali vraagt me te wachten, Zijne Majesteit werkt met de grootmaarschalk. Dhr. Montholon is in de bibliotheek, ik wacht.

Dhr. Montholon laat ook het servet neerleggen van mme Bertrand, hij weet niet of ze ook is uitgenodigd. De keizer praat over artillerie, dan over Masséna. Ondertussen zie ik hoe ieder sterft van de honger. De keizer gaat langdurig (pag. 449) door over Masséna.

Dan gaan we naar de salon. Zijne Majesteit vleit mme Bertrand en vraagt haar kinderen te zien. Dan zegt hij dat hij nog slechts een jaar te leven heeft, hij heeft pijn in de lever, zijn benen zijn ontstoken, het is ook de mening van O'Meara. Bertrand zegt: 'Uwe Majesteit zal ons allemaal begraven, het is verkeerd te geloven dat hij niet lang meer zal leven. Als hij in Frankrijk was gebleven, was hij wel tachtig jaar geworden als hij in goede conditie was.'

De keizer bevestigt dat zijn grote superioriteit komt door geestelijk bezig te blijven en hij kent niemand, die zich op dit punt met hem kan meten.

De admiraal komt om de grootmaarschalk te vragen, die op dat moment door de keizer in beslag wordt genomen. 'Het is vanwege de brik, die gaat vertrekken, de gouverneur stuurt hem.'

'Als ik hem ontvang, moet hij met nieuws brengen. Als ik hem negeer, zal hij zeggen dat ik hem niet wil ontvangen, ah, wat een slimheid!' zegt de keizer. Dan tegen Bertrand: 'Zeg dat ik ziek ben, dat ik wel aan tafel gezeten heb, maar dat ik niet gegeten heb!'

Bertrand gaat weg. Zijne Majesteit is bezig, zegt weinig tegen me: 'We leven misschien nog wel tien of twintig jaar!'

Ik ben erg kil en afstandelijk wegens de manier, waarop Zijne Majesteit me behandelt. De keizer laat ons weten dat het nieuwe huis geplaatst wordt naast Rose-May House. Het zal nooit afkomen, dat zal twee jaar duren en de soldaten van het 66^e, waarvan er twee of drie dood zijn, willen er niet werken. Daarom heeft dhr. Wygniard geadviseerd iedereen naar de gouverneur te sturen.

Bertrand komt terug, hij heeft gezegd dat de keizer zich niet goed voelt, nadat hij om 12.00u. een bad heeft genomen, wel heeft willen dineren met ons en niet lekker was. Zijne Majesteit zegt dat het mooi weer is, draait zich om om ons te laten vertrekken, we blijven echter nog een half uur, dan gaan we weg. Ik zie niemand meer.

26 januari
maandag
451

Om 01.00u. bevalt mme de Montholon van een dochtertje, dat met de helm geboren wordt. Ze had een zoon willen hebben, waarschijnlijk om een Napoleon in haar familie te hebben. Mme Bertrand assisteert.

Deze ochtend zie ik de grootmaarschalk, aan wie ik verklaar dat het moment gekomen is om rekenschap af te leggen over zijn houding tegenover dhr. Montholon. Gedurende negen jaar lang ben ik de keizer gevolgd, ik heb voor hem geleden in Rusland, in Saksen, in Frankrijk, ik ben drie keer gewond geweest, waarvan twee keer bij hem in de buurt, terwijl hij me orders gaf. Ik heb in Moskou drieduizend kilo buskruit gevonden, ik ben de Berezina overgestoken in de sneeuw!

(En zo gaat Gourgaud nog even door, pag. 552.)

'Ik durf te zeggen, dat niemand meer aanhankelijkheid heeft getoond dan ik!' Gourgaud haalt er ook 29 januari 1814 te Brienne bij, waar hij de kozak voor de keizer doodde.

En hier word ik slecht behandeld en opgeofferd ten behoeve van de Montholons. Ik zal nu vechten met Montholon, de veroorzaker van al mijn ellende. Ik zal wachten tot zijn vrouw geheel hersteld is.

De houding van de keizer tegenover mijn moeder is onwaardig. Wie verhindert de keizer om aan zijn bankier in Londen te schrijven in plaats van zich te wenden tot prins Eugène? 'Ah, meneer de maarschalk, de keizer is beslist een groot generaal geweest, maar wel een met een keihard hart!'

Na het diner zie ik mm Bertrand, die opnieuw op bezoek gaat bij mme de Montholon, die haar niet heeft willen ontvangen. Dat was vanochtend ook al zo, zij heeft nog geen voet over de drempel gezet. Haar gedachten om te vertrekken worden steeds sterker, want dit verblijf is vreselijk.

O'Meara laat ons een kies zien, die hij bij de keizer getrokken heeft. Deze onderging dat zonder blikken of blozen.

27 januari
dinsdag
454

Bertrand raadt me aan kapitein Blakeney niet als secondant te nemen. Dat was ik ook niet van plan, ik twijfel of ik alle bezwaren zal kunnen overwinnen, maar ik heb tegen Montholon gezegd steeds een degen te dragen. Ik heb er ook een en ik zal hem in de tuin voor het oog van iedereen aanvallen. De keizer vraagt me om 19.00u. en doet zeer kil tegen me.

28 januari
woensdag
454

Het gerucht gaat dat er in Pernabuco (Brazilië, rkv) zes officieren zijn gearresteerd, die met een stoomboot ons willen komen bevrijden. Mme Bertrand hoopt dat alles (tussen Gourgaud en Montholon, rkv) weldra zal eindigen met een verzoening. Zij vergist zich hevig.

Dhr. Jackson komt bij mij. Nauwelijks is hij er of Bertrand komt zeggen dat zijn vrouw, die in de tuin is, bij de keizer moet komen. Ze gaat er heen.

Ik stel Jackson voor een ritje te paard te maken, maar de keizer, die me langs ziet komen, roept me. Hij zit op een bank in het park. 'Waarom bent u niet gekomen?' 'Uwe Majesteit heeft me niet de eer gedaan me te vragen.'

'U moet met mme Bertrand meekomen, u bent haar stok.'

'Sire, de etiquette in het paleis zegt het juist andersom, men mag nooit met een stok binnen komen.'

De keizer vraagt me vervolgens of ik in de stad ben geweest, hoewel hij via zijn 'politie' heel goed weet dat ik niet weg ben geweest. 'Stijg te paard!' Ik stap op met Jackson. 'Wat komt die hier doen, die spion, die rat?'

Mme Bertrand waarschuwt de keizer dat de gouverneur gezegd heeft de borden terug te geven, die Zijne Majesteit op nieuwjaarsdag aan Betzy en Jenny heeft gestuurd.

Later vraagt de keizer me om nieuws over de Montholons. 'Ik ben er niet geweest, Sire.' 'Ik geloof dat u er wel bent geweest?' 'Maar, Sire.....'

Montholon komt, de keizer lijkt een slecht humeur te hebben, praat over affuiten, kanonnen en kardoezen.

Om 21.00u. trekt de keizer zich terug, omdat hij ziet dat Bertrand geeuwt. Deze excuseert zich, want hij staat al drie uur op zijn benen.

29 januari
donderdag
456

Het is de verjaardag van de dag, waarop in 1814, tijdens de strijd in Brienne, ik de keizer gered heb van een lanssteek in de rug (NB. de keizer heeft dit dus zelf

kennelijk niet gezien!, rkv).

Ik ga om 17.00u. naar mme Bertrand. Haar man is bij de keizer, die vraagt om Hortense, daarna om haar moeder, ik trek me terug.

Even later vraagt de keizer me in de tuin en zegt dat ik vrolijk moet zijn. Mme Bertrand is somber. 'Komt dat, omdat ik gisteren tegen u zei, dat u leek op een wasvrouw?' 'Nee, mijn kamermeisje is ziek.' 'Ik hoop dat hier geen Fransen sterven.' Dan bukt de keizer zich om een speld op te rapen. 'Hier, Gourgaud, ik doe je hem cadeau!'

'Uwe Majesteit kent het gezegde 'Ik prik of ik hecht!' Zijne Majesteit zegt niets, we zien de kolonel van het 66^e langs komen.

's Avonds praat Zijne Majesteit uitgebreid (pag. 456 – 458) over maarschalk Brune. Hij is hier niet erg tevreden over. Ik verdedig deze, niet vanwege zijn gedrag, maar vanwege zijn militair zijn. Het is de dapperste man, die ik ooit gezien heb. Zijne Majesteit valt me aan, ik houd me in.

Om 20.30u. trekt de keizer zich terug, ik loop met Bertrand mee en verzoek hem morgen voor mij toestemming te vragen het eiland te mogen verlaten.

30 januari
vrijdag
459

Ik tref deze ochtend dhr. Montholon te paard in het park. De gouverneur is gekomen, in de tuin, alsof hij ons daar wil ontmoeten. We ontmoeten de Rus, die net terug komt van Porteus, hij zegt ons op geheimzinnige toon, dat Brayer in Rio de Janeiro gearresteerd is, evenals een zekere kolonel Latapie, die met een stoomboot de keizer wil komen bevrijden. Twee keer zegt hij dat mijn vertrek naar Europa het laatste nieuws in de stad is. Verveeld zeg ik dat dit waar is, dat ik wanhopig ben, dat ik verplicht ben om van Zijne Majesteit weg te gaan na zoveel met hem te hebben mee gemaakt in Rusland, in Duitsland, in Frankrijk. Ik dank veel aan hem. Hij vraagt aan mme Bertrand hem bonbons uit Longwood te geven voor mme Stürmer.

Om 19.00u. vraagt de keizer me, hoort me uit, verzoekt me bonbons te sturen naar mme Stürmer.

Montholon komt binnen en we praten over de oorlog. Het gaat dan voornamelijk over de oorlog in Rusland. 'Koetozow was voorzichtig!' verder over de kunst van het oorlogvoeren (pag. 459 – 462).

Het is 21.00u. De keizer trekt zich terug en ik begeleid de grootmaarschalk om hem te vragen voor mij met de keizer te praten, want ik ben nog steeds vastbesloten mijn uitdaging naar Montholon te sturen, hij, de oorzaak van al mijn ellende!

31 januari
zaterdag
462

Ik schrijf Bertrand om hem te herinneren aan ons gesprek van gisteren, hij komt bij me en probeert me af te houden van mijn plannen. Zijn vrouw denkt dat de keizer kwaad zal zijn als ik weg ga. Mme Bertrand vreest ook nog gevolgen voor de anderen.

Om 19.30u. vraagt de keizer me: 'My friend Gourgaud', schaakt met de grootmaarschalk, verveelt zich dan en vraagt waarom Rome het centrum van de wereld is geworden.

Zijne Majesteit trekt zich om 21.00u. terug, heeft me goed behandeld. Ik vraag aan Bertrand of hij over mijn vertrek heeft gesproken: dat heeft hij niet.

Ik vertel hem opnieuw mijn motieven.

Er zijn schepen gezien, maar het zijn handellaars.

1 februari
zondag

Om 14.00u. bij de keizer in de salon. Hij lijkt boos. 'Ah, meneer Gourgaud', is

ongeduldig, omdat het diner nog niet klaar is en verklaart tegen Montholon dat hij niet meer wil dat Engelse officieren in zijn appartementen komen. Dan aan tafel vindt hij niets goed, moppert op de kok en vertelt over de barensweeën van de keizerin. Hij lag in bad en zei: 'Welnu, is zij dood? Als zij dood is, zal ze begraven worden.'

Hij joeg Corvisart als arts weg, haalde Dubois en gaf hem 100.000 francs en maakte hem baron met 4000 francs rente.

De keizer loopt langs het biljart en is zeer triest. Hij zegt tegen Bertrand dat hij problemen met de tanden heeft en tegen mij dat ik zo triest ben als een berenmuts. Om ons wat op te vrolijken leest hij ons een uur lang de Moniteur voor.

De keizer wil op bezoek gaan bij mme de Montholon, hij stuurt ons uit wandelen. We vermaken ons over dokter Lewinston, die zeker geen 100.000 francs heeft gekregen voor de bevalling van mme de Montholon.

Het is de laatste keer dat ik de keizer spreek.

Om 18.30u. bij de keizer, hij schaakt met Bertrand, heeft een redelijk humeur en informeert naar wat ik gedaan heb.

Montholon komt, de keizer vleit hem, draait zich dan om naar mij: 'Waarom bent u zo triest? Wees opgewekt!'

'Uwe Majesteit weet dat ik dat niet kan!'

'En, waarom niet?'

'Ik word slecht behandeld!'

De keizer wordt zichtbaar boos, stuurt Montholon weg met de opdracht te gaan bekijken hoeveel schildwachten er zijn, staat dan op en zegt: 'Maar wat wilt u dan?'

'Ik vraag Uwe Majesteit toestemming om me terug te trekken: ik kan de vernedering, die hij me laat voelen, niet langer verdragen. Ik heb steeds mijn plicht gedaan, ik mishaag Uwe Majesteit, ik wil niemand tot last zijn; dat de keizer me toestaat om te gaan.'

Hij veert op, verklaart zelf te beslissen hoe hij de Montholons behandelt. Heel boos draagt Zijne Majesteit me op het goed te maken met dhr. Montholon, naar hem toe te gaan.

'Sire, ze hebben me teveel aangedaan, maar ik heb ongelijk er met Uwe Majesteit over te praten, ik moet met dhr. Montholon praten.'

Furieus roept de keizer uit: 'Als u Montholon bedreigt, bent u een boef!'

Hij noemt me moordenaar, ik gedraag me ook zo tegenover hem en ik bied hem steeds weerstand. Ik zeg: 'Kijk naar mijn haar, ik heb het niet laten knippen uit wanhoop. Uwe Majesteit noemt me een boef. Hij vergeet het respect dat ik voor hem heb. Moordenaar! Ik geloof niet dat men dat van mij kan zeggen, ik heb niemand gedood, ik ben het, die men wil vermoorden!'

'Ik verbied u Montholon te bedreigen, ik zal voor hem vechten als u dat wilt. Ik zal u vervloeken.....'

'Sire, u kunt mij niet slecht laten behandelen zonder me op de veroorzaker te wreken.... Dat is natuurlijk recht..... ik ben ongelukkiger dan een slaaf. Zij hebben rechten en voor mij geldt niets.'

Zijne Majesteit kalmeert iets. 'Kijk. Als u met hem vecht, zal hij u doden!'

'Welnu, Sire, ik heb steeds als principe dat je beter eervol kunt sterven dan te leven met schaamte.'

Dat raakt de keizer, die weer furieus wordt. De grootmaarschalk staat tegen de

nuur geleund en zegt geen woord. Ik haal hem erbij en verzoek hem hardop tegen Zijne Majesteit te zeggen dat hij ongelijk heeft met mij zo slecht te behandelen, dat ik me zal wreken op dhr. Montholon. Bertrand antwoordt niets. Zijne Majesteit, om zich tegenover me te stellen, beweert dat ik slecht over Bertrand en zijn vrouw heb gesproken. Dan vraagt hij wat ik wil..... na Montholon binnen komen?..... dat de keizer steeds met ons dineert?..... dat we hem twee keer per dag spreken? Boos zeg ik dat een boef, een moordenaar niets te vragen heeft. Dan maakt de keizer excuses: 'Ik vraag u deze uitdrukkingen door mij gedaan, te vergeten.'

Ik voel mij verzwakken en kom overeen Montholon niet uit te dagen, als de keizer me dit schriftelijk bevestigt. Dat belooft hij me, want als ik niet wil blijven, zal men mij op de Kaap in de gevangenis gooien.

'De gouverneur zal denken, dat u met een opdracht bent gestuurd.'

Dan zit ik liever in de gevangenis. Als alles toch verloren is, ga ik liever dood, terwijl ik mijn plicht doe. Die principes heb ik van mijn vader en mijn moeder mee gekregen.....

'Ah, ik weet zeker, dat u goed ontvangen zult worden. Lord Bathurst houdt van u.' 'Waarom?' 'Ja, u heeft hem op de hoogte gehouden door uw correspondentie.'

'Ik heb altijd geschreven dat het goed met me ging om mijn moeder niet te laten schrikken. Ik hang niet aan het leven, ik heb mezelf niets te verwijten!'

De grootmaarschalk zal alles met me regelen.

'Er moet verklaard worden dat u ziek bent, ik zal u de bewijzen hiervoor laten geven door O'Meara, maar luister naar mijn raad, u mag over niemand klagen, niet over mij spreken en eenmaal in Frankrijk zult u goed uitkijken met wie u omgaat. Dit is de laatste keer dat wij elkaar spreken!'

Ik zal de bevelen van de keizer afwachten. Hij trekt zich om 22.00u. terug. Ik loop met de grootmaarschalk mee en vraag hem wanneer ik hem morgen spreken kan om de brief van Zijne Majesteit te ontvangen, die hij hem laat schrijven en die de keizer zal tekenen: het verbod om te duelleren met Montholon.

3 februari
dinsdag
467

Wygniard en Jackson komen met me praten over het nieuwe huis. Een schip komt aan, dat de dood aankondigt van prinses Charlotte.

Ik ga om 16.00u. naar Bertrand. Hij is triest en heeft de brief niet geschreven. Dat is dus een nieuwe manier om tijd te winnen. Als ik vanavond of morgen de brief niet heb, zal ik Montholon uitdagen. De keizer vraagt de grootmaarschalk me uit te nodigen voor het diner, ik ga er om 19.00u. heen.

De keizer heeft Bertrand de hele dag bezig gehouden met het voorlezen van kranten, daarna komt Ali met nog meer. Bertrand komt pas om 20.00u. thuis, ik vertel hem nogmaals mijn bedoeling: als ik de brief niet krijg, stuur hem dan morgen naar Montholon. Bertrand schudt me de hand.

4 februari
woensdag
467

Om 09.00u. gaat Montholon naar de keizer, de grootmaarschalk brengt me de kranten. Ik stuur mijn uitdaging met een geweer en zes louis en zeg tegen mijn knecht mijn brief aan Montholon te geven. Hij komt een paar keer terug zonder hem te vinden, eindelijk, om 17.00u. ontmoet hij Montholon.

Bertrand laat sinds 14.00u. naar me zoeken, de keizer heeft niet geschreven. Ik heb mijn uitdaging verstuurd, alles zal mij nu niets meer kunnen schelen.

Ik ga vervolgens op bezoek bij mme Dobjins.

Terug om 17.30u. zie ik Noverraz en Cipriani, die erg gewichtig doen. Mijn knecht heeft de brief overhandigd, maar er is niets gezegd.
Om 22.00u. komt mijn brief terug met een prima souper. Mijn uitdaging is niet ontvangen, omdat Montholon al slaapt. Ik stuur hem nog een keer en tenslotte komt hij aan!

5 februari
donderdag
468

Om 12.00u. komt Bertrand bij me. Hij zegt me dat de keizer de opzet van de campagnes, zoals hij die aan mij heeft gedictieerd, wil houden. Zijne Majesteit denkt dat ik naar de gouverneur zal gaan en hem zal vragen weg te mogen, omdat ik ziek ben. Wat hem, Bertrand, betreft, zal hij Zijne Majesteit vragen mij Waterloo en de andere campagnes te laten behouden. Ik zie O'Meara.
Bertrand komt om 14.00uu. terug, de diplomaat.
Ik ga om 16.00u. naar mme Bertrand, die me zegt, dat als ik weg ga, zij doodt gaat van de verveling en dat haar man verplichtingen in Engeland heeft. Zij verzoekt me haar reputatie in Europa te verdedigen. De Bertrand zijn erg aardig tegen mij. Ik zal morgen bij hen dineren.

6 februari
vrijdag
469

Om 13.00u. ga ik dineren bij Bertrand, die me zegt dat het normaal is, dat hij wil hebben wat ik geschreven heb. Ik protesteer uit alle macht. Bertrand zegt me dat de keizer behoorlijk boos is over mijn vertrek, dat zijn vrouw zich gaat vervelen en dat ik moet blijven. Als ik wil vertrekken, is het noodzakelijk, beweert hij, dat ik de keizer schrijf om hem te laten zeggen dat ik ziek ben. 'Niemand zal dat geloven, maar men weet dat dit een eervol voorwendsel is!'
Ik verklaar dat ik niet aan Zijne Majesteit zal schrijven om hem te vragen of ik weg mag. Hij wil dat het lijkt of ik hem verlaat, terwijl hij het is, die mij verjaagt. Ik ga wandelen in de tuin van Longwood met mme Bertrand. Gisteren wandelde de keizer in de tuin en aaide Hortense. Vandaag heeft hij Henri geroepen.

7 februari
zaterdag
469

Archambault brengt mijn geweer, terwijl de kleine Bertrand me vertelt dat iedereen het naar vindt me te zien vertrekken. De grootmaarschalk heeft niet met de keizer gesproken. Ik ga naar Hudson Lowe, die me goed ontvangt, me raadt geduldig te zijn, handig te zijn, want ik zit tussen twee vuren, de ene zegt: verveling en de andere: opdracht.

8 februari
zondag
470

Ik schrijf aan de keizer om hem te vragen me terug te sturen wegens ziekte, ik ontvang een brief van de gouverneur. Mme Bertrand geeft me enkele porseleinen souvenirs.

9 februari,
10 februari.
zondag,
maandag
470

Ik pak mijn koffer in en vraag mijn boeken aan Ali.

11 februari
maandag
470

Bertrand waarschuwt me dat de keizer me vraagt.....
Ik ga er met hem heen, ik ben niet in uniform. Bij het binnen komen laat de grootmaarschalk ons alleen. Zijne Majesteit zit op een sofa: 'Welnu, u gaat dus vertrekken!' 'Morgen, Sire.' 'Prima, ga van boord op de Kaap, daarna naar Engeland. U zult er goed ontvangen worden. In Frankrijk creëert men een nationaal leger, ik zie u daar de artillerie commanderen tegen de Engelsen. Zeg duidelijk in Frankrijk dat ik de schavuiten en ratten steeds verwerp. Iedereen zal aardig tegen u doen, omdat Louis XVIII de kant van de nationale partij heeft

gekozen.....

De keizer zegt, dat ik nu zo snel mogelijk weg moet gaan, ik heb goed gediend en ik ben een goede officier. Zijne Majesteit zal me betreuen, want hij kon met mij spreken over wetenschappen en over zijn campagnes, dat kan hij met de anderen niet. Laten we hopen..... bezoek prinses Charlotte, op wie we allen rekenen!' (NB. deze was toen al overleden!, rkv).

Zijne Majesteit is aangedaan, omhelst me licht. 'We zullen elkaar in een andere wereld terugzien. Ga, adieu..... omhels me .... Ga langs de grootmaarschalk om de brief mee te nemen!'

Ik huil, ik omhels hem en ga om 17.00u. weg.

De keizer gaat de tuin in, ik ga naar Bertrand. Mme Bertrand is diep bedroefd, omdat ik morgen weg ga.

Om 20.00u. terug bij Bertrand, erg triest, hij wandelt met me en vraagt me het zadel van Zijne Majesteit mee te nemen. 'Zijne Majesteit heeft me er niets van gezegd.....' (Zit er wat in dit zadel verstopt? rkv).

Bertrand biedt me 12.000 francs, nee, ik zal in Frankrijk wiskundelessen geven. Ik ga terug met een bedroefd hart.

12 februari
(geen dag)
471

Bertrand biedt me aan samen een brief op te stellen, ik laat hem die van 20 april 1814 zien. Volgens hem heeft Zijne Majesteit me een rente van 12.000 francs gecreëerd, mijn vertrek is verzekerd. Hij gaat dineren bij de keizer, maar ik ontvang de brief die avond niet.

13 februari
(geen dag)
471

Mijn koffers gaan weg uit Longwood. Ali heeft me vanochtend de boeken gebracht, die dubbel in de bibliotheek waren, ik geef hem een ontvangstbewijs en zeg vaarwel tegen O'Meara en Blakeney.

Dhr. Jackson komt om 14.00u., ik dineer bij Bertrand, die daarna naar de keizer gaat om een goede brief te verkrijgen. Even later komt Ali me de boeken terug vragen, die Zijne Majesteit me heeft gegeven, hij is helemaal in de war. Ze zijn al ingepakt, ik zal ze morgen terug sturen. Hij komt nog een keer langs. Zijne Majesteit wil de boeken terug, die over het leger gaan, voor zijn zoon. Ik zal alles terug sturen.

Bertrand is heel treurig, ik ga bijna vertrekken, hartelijk afscheid, mme Bertrand in tranen. De bedienden van de maarschalk en Archambault huilen.

Ik ga weg, ga langs de weg naar het kamp. Van Bertrand accepteer ik de 12.000 francs.

Voor Alarm House zeg ik Bertrand vaarwel, ik omhels hem en zeg tegen hem, dat ik zijn huisvesting op de Kaap zal voorbereiden. Ik zie dhr. Jackson langs komen en ontmoet O'Meara, die me de hand schudt.

Aangekomen bij Plantation House nodigt Hudson Lowe ons uit voor het diner, biedt ons koffie aan en begeleidt ons een deel op weg naar mijn nieuwe onderkomen. (NB. Gourgaud wordt tijdelijk elders gehuisvest tot dat de boot komt, rkv.)

14 februari
(geen dag)
472

Hudson Lowe nodigt me samen met dhr. Jackson voor het diner uit. Hij staat me toe mijn koffer te openen om er wat linnengoed uit te halen. Er is een schip uit India gekomen met aan boord een commissaris van de Compagnie. Het regent, ik lijd.

15 februari
(geen dag)

Ik ontmoet de dhr. Stürmer en dineer op Plantation House, gesprek over

- 472 | plezierige zaken.
- 16 februari
(geen dag)
472 | Op bezoek bij dhr. Stürmer. Dhr. Baxter komt. Ik ontvang Emmat. De gouverneur praat met me over het nieuwe huis van de keizer.
- 17 februari
(geen dag)
473 | Hudson Lowe en Gorrequer komen bij me. Ze ontkennen de brief van Lord Liverpool en ze zijn bedrogen. Ik geef ze mijn aantekeningen, ze lezen ze twee uur lang.
Mijn knecht gaat naar de stad om onderkleding voor me te kopen, maar hij gaat zonder toestemming naar Longwood.
Ik breng een bezoek aan mme Stürmer, gesprek over de capitulatie van Dresden. Ik ga dineren op Plantation House, waar ik aantref: dhr. en mevr. Stürmer, dhr. Montchenu, Balmain de raadgever van Calcutta, Siffren.
Montchenu feliciteert met het verbreken van mijn ijzers. Iedereen behandelt me zeer eervol.
Dhr. Stürmer heeft ons voor morgen voor het diner uitgenodigd, dhr. Wygniard heeft me een bezoek gebracht, evenals dhr. Vernon.
- 18 februari
(geen dag)
473 | Ik ga met Jackson te paard naar Wygniard en naar mevr. Bingham. We treffen daar de gouverneur en dhr. Reade. Op de terugweg ontmoet ik Emmat, waarmee ik uitgebreid wandel.
Men heeft Fritz naar Plantation House laten komen en hem gevraagd, waarom hij naar de stad is gegaan, toen naar Longwood, toen weer naar de stad.
We brengen de avond door bij dhr. Stürmer, daar wordt punch gedronken.
- 19 februari
(geen dag)
473 | We halen mme Stürmer op om 14.00u. om te paard een rit te maken tot aan mme Doveton in Sandy Bay. Punch bij mme Stürmer, mijn knecht is bij me terug. Hij is meegekomen met dhr. Balmain, toen we deze ochtend in de stad waren.
- 20 februari
(geen dag)
474 | Balmain kan deze dag niet naar de stad gaan, omdat, zegt hij, zijn baard niet geschoren is. Het is een afleidingsmanoeuvre, hij wil naar Longwood.
's Avond punch bij mme Stürmer. Haar man verklaart dat als men hem 100.000 pond rente zou verzekeren, hij heel wel bij Napoleon zou blijven. We wandelen in het maanlicht. Rose-Mary-Hall is een charmante plek.
- 21 februari
(geen dag)
474 | Ik wandel met Balmain en de Stürmers, we komen Hudson Lowe tegen die heel beleefd tegen me is, maar boos lijkt te zijn op Balmain, die hij berispt, omdat deze op de weg naar Longwood is geweest.
We gaan naar dhr. Montchenu, waar ik O'Meara ontmoet, die me vraagt waarom ik geen 12.000 francs wil. Ik verzoek de dokter om me de twaalf pond te laten behouden, want ik heb geen sou. Er is verder niemand behalve mme Bertrand en hij, die belangstelling voor me heeft. Niemand maakt zich druk om wat ik doe en men deelt mij, zonder enige reserve, in bij de vijanden.
- 22 februari
(geen dag)
474 | Dhr. Stürmer vraagt me of ik prins Metternich ken. Hij nodigt me uit voor de 25^e voor het diner ter gelegenheid van de 21^e verjaardag van zijn vrouw.
We dineren in Plantation House, maar Lady Lowe verschijnt niet. Gesprek over de oorlog, de gouverneur is in een goede stemming en praat niet met me over mijn positie, hij heeft veel geschreven, dat met het schip William Pitt wordt verstuurd. Dit schip vertrekt morgen.

23 februari
(geen dag)
475

Balmain durft me niet te benaderen. We wandelen aan de kant van de Horsemen, we komen kapitein Routh tegen, dan de gouverneur, die naar de kant van Sandy-Bay gaat. Na het diner gaan we naar de Stürmers; grote tirade van baron Stürmer en graaf Balmain tegen de gouverneur, die niet wil dat zij naar Longwood gaan. Maar: hij heeft het eindelijk goed gekeurd! Stürmer praat met me over de keizer, ik over alles wat ik weet: 'Hij laat me over aan de genade van de Engelsen. Wilt u tegen Bertrand zeggen, de eerstvolgende keer dat u hem ziet, dat hij mij de twintig pond moet sturen, die hij me schuldig is. want ik heb geen sou. Iedereen op Longwood vergeet me en laat me als een hond creperen!' De baron en de graaf zijn het hiermee eens, hebben ze de gouverneur gezien en heeft die op hun gemopperd? De baron bericht ons dat we overmorgen bij hem zullen dineren ter gelegenheid van zijn vrouw.

24 februari
(geen dag)
475

De baron (Stürmer) vertelt dat zijn huisknecht ziek is. Hij kan daarom het diner morgen niet geven. Ik ben boos, omdat ik die dag bij Emmat was gevraagd en me heb verontschuldigd. De baron heeft de gouverneur gevraagd mijn sofa te mogen kopen, hetgeen deze geweigerd heeft. Hij nodigt ons uit om 's avonds punch te komen drinken en gaat naar de stad om de markeis (Montchenu) uit te nodigen.

25 februari
(geen dag)
476

Ik stuur bloemen en oorbellen naar mme Stürmer en ga met haar paardrijden tot aan Wechtlodge.

26 februari
(geen dag)
476

We horen dat Cipriani erg ziek is. Op bezoek bij mme Baxter, de Montholons zijn daar niet. Dhr. Stürmer stuurt ons een uitnodiging voor de avond. Het gesprek gaat over Dresden, Keizer Frans, Alexander en Napoleon. Mme Stürmer zegt dat ze royaliste is. Dhr. Stürmer bevestigt dat de keizer ziek is, hij heeft leverpijn, hartkloppingen.

27 februari
(geen dag)
476

Dhr. Stürmer nodigt me voor het ontbijt uit, ik weiger, want ik moet dineren op Plantation House. De gouverneur dineert alleen met ons. (NB. Ik denk dat het woord 'ons' hier betekent 'Gourgaud' of 'ik', rkv.)

'Ik heb nog niet met u gesproken over uw vertrek. Ik hoop dat er spoedig een schip uit Europa beschikbaar is.'

'Alles, wat u doet is goed. Men hoort mij niet klagen, ik ben het overal mee eens.'

Hij nodigt me uit voor het diner morgen.

Cipriani is heel erg ziek, de gouverneur spreekt levendig over hem, hetgeen mij verbaast. Hij biedt me de boeken van zijn bibliotheek aan, laat me zijn correspondentie over Waterloo zien en keert met mij om 16.00u. terug.

Om 19.00u. zendt dhr. Stürmer ons lantarens om naar hem toe te gaan; heel vriendelijk nodigt hij ons allen voor het diner van morgen uit.

28 februari
(geen dag)
477

Cipriani is vannacht gestorven. Om 11.00u. komt dhr. Montchenu bij ons, de regen heeft hem doorweekt en ik leen hem droge kleding. Hij praat veel, vraagt me naar de liefdes van Napoleon, ik zeg er niets over. Volgens mij betreurt Zijne Majesteit Cipriani, die voor ons onbelangrijk was. Montchenu vraagt me naar mijn brieven aan de keizer, ik laat ze hem zien. Zijn aide-de-camp en hij ontbijten

met ons en wij behandelen hen zo goed mogelijk. Montchenu is ook goed voor mij en toont zich een aardig man: hij blijft tot 17.00u.
Om 19.00u. gaan we te paard naar de gouverneur, waar een groot diner is met Wygniard en Bingham. Hudson Lowe spreekt opnieuw zijn medeleven uit over de dood van Cipriani. Hoe hem te vervangen? Reade betreurt hem ook. Lady Lowe toont zich heel gracieus tegen mij, ik geef haar na het diner een hand. Het gesprek gaat over aangename zaken.
Cipriani is vanochtend begraven op het kerkhof van Plantation House. Bertrand, Montholon en alle bedienden waren er bij.

1 maart
zondag
477

We dineren bij Stürmer, die belachelijke ideeën over schaken heeft.

2 maart
maandag
477

Ik dineer bij sir (!, rkv) Hudson Lowe.

3 maart,
4 maart
dinsdag,
woensdag
477

Jackson vraagt me wat er waar is van wat er over Flahaut wordt gezegd. De gouverneur staat hem toe me te brengen naar Deadwood (de plek, vlak bij het kamp, waar de races worden gehouden) om vandaar uit Longwood te tekenen. De commissarissen dineren in de stad bij mme Doveton.

5 maart
donderdag
478

Slecht weer, we gaan niet uit.

6 maart
vrijdag
478

De gouverneur brengt me naar Tiphaine, hij praat met me over Piontowski. 'Wat is dat voor een man?' Hij laat me zien wat hij geschreven heeft bij het drukken van de brief van Montholon over mij. Hij heeft dit laten verschijnen onder de naam generaal Wilson.
De gouverneur praat met me over Las Cases en hij weet heel goed, dat men de communicatie tussen Longwood en de buitenwereld niet kan verhinderen. Zijne Majesteit ziet het verkeerd, hij moet zich enkele jaren rustig houden en na zekere tijd zal men belang hebben bij zijn vertrek. In plaats daarvan overspoelt hij Europa met pamfletten.
Montholon, die hem de brief heeft laten lezen, heeft hem gevraagd zich niet op te winden, het is niet tegen zijn regering, maar Zijne Majesteit houdt er niet mee op en men kan er met hem niet over praten.
Hij heeft verder niets om me tegen te houden, hij is gemandateerd door Londen, hij mag me pas laten gaan als hij nieuwe orders uit Engeland heeft ontvangen en weet hoe men denkt over de brief aan Lord Liverpool en als Las Cases in Frankrijk is terug gekeerd.
Ik herhaal dat ik tot zijn beschikking sta en dat ik niet zal klagen.

7 maart
zaterdag
479

Ik schrijf aan O'Meara met het verzoek bij me te komen, ik geef de brief aan Jackson terug, die hem naar Plantation House stuurt, daarna ga ik met hem wandelen tot aan Roc-Rose-Hill.
's Avonds vraagt men mij op Plantation House de dokter niet te belasten met boodschappen voor Longwood. En daarbij, ik reken op hem om te zeggen hoe verlaten ik me voel in de situatie, waarin men mij laat en dat ik die twintig pond van Bertrand wil terug hebben. Het is wel heel wreed voor mij geen geld te hebben, verplicht te zijn te leunen op Sir Hudson Lowe. (Nb. 'Sir', nu al met een

hoofdletter!, rkv.)

Vanochtend heeft dhr. Cool me achttien boeken gebracht als vergoeding voor die, die ik heb moeten achterlaten op Longwood.

8 maart
zondag
479

Om 14.00u. komt O'Meara, De grootmaarschalk heeft alleen maar positief over mij gesproken. O'Meara is niet eerder gekomen om me niet te compromitteren. 'Ja, maar ik word hier als een hond achter gelaten, zonder te informeren, wat ik nodig heb!'

Men heeft uit mijn kamer gehaald, wat ik geschreven heb. Ik verzoek de dokter Bertrand de twintig pond bij mij te laten bezorgen.

O'Meara rapporteert aan Blakeney wat ik hem opdraag voor Bertrand. Mme Bertrand doet gewichtig en Zijne Majesteit dineert vanavond voor het eerst weer eens met mme de Montholon.

O'Meara raadt me aan om mij te verstooien naar het theater te gaan, wat ik hem beloof.

Dhr. Stürmer en Emmat komen op bezoek, ze informeren naar de keizer.

9 maart
maandag
480

Ik dineer bij Hudson Lowe en zit naast zijn vrouw, die me vertelt dat Montchenu haar een liefdesverklaring van acht pagina's heeft gestuurd, ze biedt aan me deze te laten zien. De gouverneur praat met me over India, vissen. We eindigen met de Russen te adviseren naar India te gaan om dat te leren kennen.

10 maart
dinsdag
480

Als ik geen bezwaar heb, dan zal de gouverneur me laten vertrekken met de Red Pole. 'Wanneer?' 'Vrijdag!'

11 maart
woensdag
480

Ik schrijf Bertrand om hem wat geld te vragen, want ik heb niets en wat moet ik dan doen als ik in Engeland ben? Ik vraag hem bij me te komen om afscheid te nemen en ik laat dit briefje aan Hudson Lowe zien, die het naar Longwood stuurt. Ik zag vertrekken met de Campden, samen met dhr. Doveton. Hudson Lowe zal voor het ministerie over mij lovende woorden schrijven. Als Bertrand me geen geld stuurt, zal hij mijn reisgeld voorschieten.

Hij geeft me brieven voor een aantal van zijn vrienden in Londen. Hij verwacht dat ik terug zal keren naar Frankrijk, vraagt me brieven van Montchenu en Balmain mee te nemen en ik geef hem mijn erewoord, dat ik geen schotschrift zal laten drukken tegen de Engelse regering. Hij laat deze verklaring schriftelijk vastleggen, hij zal deze naar Londen sturen en verzekert dat alles gedaan zal worden om mij in Frankrijk te laten terug keren.

Ik ontbijt met Emmat, de markies (Montchenu) heeft tegen hem gezegd, dat ik in Russische dienst zal gaan. Ik vraag aan dhr. Montchenu een aanbevelingsbrief voor dhr. Osmond.

De commissarissen zijn ongerust, ze hebben geen brieven ontvangen met de Red Pole. Ik had er twee van mijn moeder. Dhr. Stürmer heeft ongeveer 1200 pond ontvangen, hij heeft nog 1000 pond meer, hij ontvangt 500 in de ene, 500 in de andere brief. De anderen ontvangen 2000 pond.

Mijn knecht is naar de stad gegaan en men heeft zijn koffer doorzocht om er achter te komen hoe hij aan de 200 pond komt, die in de koffer zit.

12 maart
donderdag
481

Ik dineer bij de gouverneur met Doveton en de commissarissen. Montchenu belooft me een introductiebrief voor dhr. Osmond. Sir Hudson Lowe denkt dat Bertrand me niet meer zal antwoorden met betrekking tot mme Dillon (=

meisjesnaam van mme Bertrand, rkv.)

We zitten met zestien man aan tafel. Montchenu doet vrolijk tegen de Engelsen, ze zijn niet gevoelig, als het maar wreed is. 'Dat wil zeggen', roept Lady Lowe uit, 'dat de Engelsen niet gevoelig zijn? Wat een onzin!'

'Een beetje', repliceert Montchenu, 'maar je kunt je vergissen!'

De admiraal staat op, roept Montchenu ter zijde. 'Waarom heeft u de naam van Pillet gebruikt om een schotschrift te publiceren? U moet met uw eigen naam ondertekenen!'

Leuke discussie, ik trek me terug, want mijn positie laat niet toe, dat ik me in deze strijd meng.

13 maart
vrijdag
482

Ik ga afscheid nemen van mme Stürmer, die belooft morgen in de stad te komen. Jackson en ik gaan tot aan Longwood, hij gaat bij Bertrand naar binnen en ik wacht bij de deur van de schildwacht. Jackson heeft de brief, die ik aan de grootmaarschalk heb geschreven, gelezen en hij zal om antwoord vragen en mijn wens uitdrukken dat Bertrand me vaarwel komt zeggen en zal uitleggen, waarom hij me niet is komen bezoeken in mijn huisje, zoals hij me beloofd had. Het is bijna 14.00u., ik wacht drie kwartier en Jackson komt alleen terug. Hij is woedend, Bertrand wil me niet ontmoeten in tegenwoordigheid van een Engels officier. Hij voegt er aan toe dat zijn eer en waardigheid het niet toe laten mij te bezoeken in mijn huisje. 'Maar u bent in de stad geweest met dhr. Las Cases, hebt mededelingen gedaan namens de keizer!'

Bertrand biedt me aan zoveel geld te lenen als ik wil, maar ik moet die 12.000 francs aannemen, die sinds een maand op last van de keizer op mijn naam ter beschikking staan, hij wil niet dat ik weiger.

De grootmaarschalk is geen gierigaard, maar hij weet slechts dat Zijne Majesteit, als ik blijf weigeren deze som aan te nemen, me ook die twintig pond niet zal terug geven. De grootmaarschalk praat heftig tegen Jackson, hij duwt hem zelfs tegen de luiken. Hij heeft ook gezegd dat de keizer mijn moeder een pensioen van 12.000 francs heeft doen toekomen.

Het gedrag van de grootmaarschalk verbaast me.

We dalen weer af naar de stad. Montchenu zegt tegen me, dat als hij mijn verdriet ziet, dat hij dan weet hoe moeilijk het is zijn onafhankelijkheid te bewaren.

Ik dineer met admiraal Plampin. Jackson waarschuwt me dat er gezegd wordt dat de hertog van Berry mijn leven heeft gered, maar dat ik hem verraden heb.

14 maart
(geen dag)
ochtend
483

Ik ga met Jackson naar Balcombe voor de twintig pond, die Bertrand me schuldig is. Men laat mij twee uur wachten. Betzy is charmant. Ik vraag haar, omdat zij morgen vaarwel gaat zeggen op Longwood, tegen mme Bertrand te zeggen, dat ik nooit had gedacht dat haar man zich zo tegen mij zou gedragen. Dhr. Reade geeft mijn pistolen terug, niet zonder moeite. Dhr. en mevr. Stürmer en Balmain komen naar de stad om afscheid van me te nemen. We ontbijten allen bij Montchenu. Hij ontvangt een brief van de gouverneur over mij, laat die aan me zien en schrijft er meteen een aan dhr. Osmond, hij schrijft een ander voor dhr. Lieven.

Montchenu raadt me aan tegenover dhr. Osmond niet te praten over de keizer. Dhr. Sequier houdt veel van mme de Montholon, ik moet dus niet zeggen wat ik denk. Hij vraagt me over hem, Montchenu, te zeggen, dat hij net voldoende geld heeft, hoewel het leven hier extreem duur is. Hij verveelt zich en hij kan nog wel

4000 pond gebruiken.

Eindelijk brengt Jackson me het geld van de schuld van Bertrand. De commissarissen zijn heel aardig tegen mij.

Om 20.00u. stappen Jackson en ik in de roeiboot. Dhr. Gors omarmt mij.

Jackson zegt gedag als we het fort gepasseerd zijn en ik begeef me aan boord van de Campden, waarheen ik Fritz mijn bagage al van te voren heb laten sturen.

Hier eindig het dagboek, bijgehouden op Sint-Helena, door generaal Gourgaud. Na zijn vertrek en een jaar lang maakte hij elke dag enige aantekeningen, die niet van groot belang zijn en die hier kort worden samengevat.

Nadat hij op 14 maart 1818 sloop was gegaan, arriveerde Gourgaud pas op 1 mei te Plymouth, na een overtocht, waarover niets te vermelden valt.

Acht dagen later gaf een brief van de Staatsecretaris hem toestemming om in Gravesend aan land te gaan en zich naar Londen te begeven, waar hij nog dezelfde dag aankwam.

Daar hield de markies van Osmond, ambassadeur van Frankrijk, Gourgaud met de grootste reserves terug in zijn relaties met de liberale Engelse partij, verbonden aan Napoleon en die onder haar leden de meest prominente leden telde: Lord Holland, Greg, sir Robert Wilson, Brougham, enz. De ambtenaren van de Staatsecretaris probeerden op verscheidene manier met Gourgaud te praten over Sint-Helena en wat daar allemaal gebeurde. Gourgaud, die talloze grieven tegen Napoleon had, toonde zich opstandig tegenover wat men van hem verwachtte: hij wilde niets zeggen over zijn oude meester.

Verdacht van het hebben van banden met de Bonapartisten werd Gourgaud op 14 november 1818 te Londen gearresteerd, op een schip gezet en weer los gelaten in Cuxhaven op 23 november.

De volgende morgen voer de generaal naar Hamburg, waar hij de 25^e arriveerde.

Van daaruit trok hij zich met toestemming van Alexander I terug in Rusland, daarna in Oostenrijk, terwijl de veiligheidsagenten van Frankrijk en Engeland er bij hem op aandrongen zich naar de VS te begeven.

Gourgaud was nog in Hamburg op het moment (14 maart 1818), toen hij met zijn dagboek ophield.

*(Gelezen, vertaald en genoteerd van 17 dec. 2008 – 06 jan. 2009,
Getypt van 06 jan. – 22 jan. 2009)*

Roel Vos

Einde deel II